

RELLEU

Núm. 68-69. Segona època
abril-setembre 2001

- 3** **La fragilitat de la Pax Europea**
Editorial
- 4** **L'obstacle per a la construcció europea: la feblesa de la representació política**
Jordi Sales
- 11** **G. Soros i els mercats financers**
Dídac Ramírez
- 22** **La Baixa Edat Mitjana**
Manfred Díez
- 31** **ENTREVISTA**
Carles Gasòliba
Raimon Terradas
- 42** **Pels seus 50 anys de capellà, el mossèn liquida un "trivial"**
Joan Capdevila
- 44** **Arquitectura i pintura mural**
Amadeu Matosas
- 46** **L'Efímer Noucentisme**
Manel Canals
- 49** **Obstacles a la plenitud de Catalunya**
J. Espar Ticó
- 52** **NOTÍCIA DE CINEMA**
- 56** **NOTÍCIA DE LLIBRES**

Núm.
68-69

La Revista Relleu és fruit de la iniciativa del Grup d'Estudis Nacionalistes i de la col·laboració amb la Fundació Relleu.

**Grup d'Estudis Nacionalistes • Centre d'Estudis Carles Cardó
Barcelonesa d'Edicions • Associació cultural "Mestre de Taüll"**

Revista Relleu

Rambla de Catalunya, 15, pral.
Tel. 93 317 05 85
08007 Barcelona
Preu: 800 ptes.

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ
■■■■■■

Directors:

Montserrat Boixareu i Jordi Sales.

Consell de Redacció:

J. Barnadas, A. Buch, Ll. Campanyà, M. Canals
J. Capdevila, M. Díez, G. Farell, J. Galí,
I. Genovès, X. Ibáñez, A. Matosas,
J. Monclús, J. Monserrat, M. A. Oriols,
R. Tremosa, R. Terradas.

Nom
Cognoms
Adreça
Telèfon Població
Comarca

DOMICILIACIÓ DE REBUTS EN BANC o CAIXA
Sr. Director, li plego que atengui, amb càrrec al meu compte/libreta, els rebuts
que li presentarà la Fundació Relleu.

Nom i Cognoms del titular
Nom del Banc o Caixa
Adreça de l'agència
Població
Codi Compte Client (CCC)
Entitat Oficina Control Núm. Compte
Data.....
Signatura del titular del compte o la llibreta

Butlleta de subscripció a la revista RELLEU

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm. ■ ■
Subscripció anual (4 núm.): 3.000 pts.
Fotocopieu i retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a **Revista Relleu**
Rambla de Catalunya, 15 pral.
08007 Barcelona

LA FRAGILITAT DE LA PAX EUROPEA

Jordi Sales

La pax europea –com el sufragi universal– és una realitat molt recent i molt fràgil. Imposa deures a tots els ciutadans i ha estat “venuda” com una font de privilegis i avantatges mitjançant una retòrica economicista que lligava l’europeïtat a l’argument més o menys indefinit de la prosperitat econòmica després dels desastres de la guerra. Després de la primera crisi del petroli els problemes europeus es barregen amb el que s’ha anomenat manteniment de l’estat del benestar. L’actual realitat europea ofereix problemes constants a tothom, a totes les posicions; podem discernir: els que deriven de l’emergència de problemes de substrat, les tensions derivades de l’extensió de la lliure circulació de mercaderies i els que deriven del manteniment o no de l’estat del benestar. Parlem ara només dels primers, els problemes de substrat.

Si contemplem amb algun detall la realitat europea ens adonarem que per sota la homogeneïtat de vida creixent que travessa les antigues fronteres i l’homogeneïtat dels estats membres hi ha, a cada pas, realitats més o menys latents, fruit d’antigues tensions més ben o mal resoltes en la quotidianitat. Vaig tenir ocasió d’estar a Cholet, prop de Nantes, en plena Vendée, poc després de les commemoracions del bicentenari de la Revolució francesa. Allí el 14 de juliol mai havia estat ni podrà ser mai alguna cosa així com una festa. Em van explicar que en ocasió del bicentenari les autoritats republicanes varen reunir els alcaldes de la regió per pensar alguna mena de celebració del 14 de juliol que tingués un mínim de viabilitat. Finalment, varen decidir fer un castell de focs a la Plaça Major. No el va anar a veure ningú. Les finestres de les cases estaven ostentòriament

tancades i els carrers en silenci i deserts.

El que vull indicar amb aquest exemple és que les homogeneïtats que ara s’homogeneïtzen estan molt plenes de silencis d’una memòria històrica molt tossuda amb la qual haurà de conviure sense cap mena de frivolitats la nova homogeneïtat política interestatal de la ciutadania europea. Ideològicament, ara seran els uns, ara seran els altres. Recordem Braveheart d’un Mel Gibson australià d’ascendència escocesa que fa una pel·lícula que enfada els anglesos; les derrotes de Baviera davant la Prússia unificadora; els problemes oberts del terrorisme basc, irlandès o cors; la constant inestabilitat belga; la moderna unificació italiana del Risorgimento no sona igual a la Llombardia, Les Marques o el vell regne de Nàpols, un substrat que es remourà amb recents invents, les dificultats cròniques del Mezzogiorno i la soterrada crisi italiana de “règim”; el malestar de l’antic regne de Lleó dintre l’autonomia espanyola de Castella-Lleó; la feble, però constant, reivindicació de l’espai occità. M’explicava un francès francès de la Picardia que no s’havia adonat fins als vint-i-dos anys que no era del tot francès: en marxar cap a París la seva àvia li va dir que anés molt en compte amb els francesos. Podem afegir a aquesta dimensió de problemes de substrat el record de les guerres que d’una manera gairebé ininterrompuda han anat fent entre si els estats components de la Unió Europea des del segle XVI –i ja abans– fins al 1945. En aquestes guerres, gairebé tothom, amb diferents fronteres i règims, ha envaït o fet sofrir tothom.

Cal adonar-nos que la construcció europea ha d’ésser necessàriament una tasca molt llarga de pacificació. ●

L'OBSTACLE PER A LA CONSTRUCCIÓ EUROPEA: LA FEBLESA DE LA REPRESENTACIÓ POLÍTICA

Jordi Sales

La construcció europea i les seves dificultats

La tasca de la construcció europea no serà gens fàcil i el silenci gairebé habitual sobre les dificultats les farà més agudes. L'Europa Unida s'haurà de construir en un descontent molt difuminat i una mica espasmòdic de les seves amples classes mitjanes. La realitat de la lliure circulació de mercaderies i capitals, els retocs necessaris en la política de subvencions, sobretot agràries, el necessari canvi de preferències a favor de les noves incorporacions dels països de l'Europa central ofereixen i seguiran oferint problemes constants: els camions de maduixa andalusa bolcats pels agricultors francesos, el boicot a la llet francesa dels asturians, les protestes contra els retalls de les subvencions europees a l'oli, les protestes dels ramaders anglesos o els talls de les carreteres catalanes pels cultivadors de l'avellana són mostres del que serà la realitat europea en els propers anys. La covardia dels governs estatals i regionals consistent en el tic repetit fins a la sacietat de presentar la bonança econòmica com a fruit de la seva gestió i, en canvi, les exigències de rigor pressupostari i de control del dèficit públic i de la inflació –o la vigilància veterinària o qualsevol mesura restrictiva i molesta–, lligades a les

exigències de Brussel·les, multiplicaran els casos de descontent sectorialitzat en l'immediat futur més pròxim.

Les tendències demogràfiques deixaran Europa molt ràpidament sense un proletariat intern més o menys cohesionat com a tal en la tradició del moviment obrer internacional. Demagògies de tot tipus complicaran intensament i repetidament el panorama. La sectarització que amenaça d'esdevenir crònica de la vida del pensament, amb la coagulació dels corrents ideològics i religiosos en petits grups iniciàtics amb els seus gurus propis no hi ajudarà gens.

En aquests moments tot sembla indicar que s'ha tancat un període o una fase de la història mundial i, dit molt gràficament, “es tornen a repartir les cartes”. Per bé que l'expressió tercer món ha quedat en el nostre llenguatge, no hi ha ara res com el segon món del moment en què l'expressió va sorgir. Cap a mitjan segle XX J. Ferrater Mora escrivia: “sembla com si el planeta estigués trencat en tres colossals imperis filosòfics representats pels “europeus”, els “angloamericans” i els “russos”... també usaré els noms d'humanistes, científics i socials”.

Si bé les situacions sempre es transformen les unes en les altres, aquest esquema ha deixat de servir per a descriure la nostra realitat. Les anàlisis i les descripcions sobre l'actualitat de la vida política i social com a dimensió de l'existència humana, de la naturalesa i de les tensions que la travessen en major o menor profunditat no expressen una situació definible ni des de la divisió del planeta en tres mons (ultra la desaparició del bloc soviètic, l'emergència de l'Islam dificulta de parlar d'un món homogeni. Cal comptar l'enigmàtica funció del Japó en l'actualitat mundial, l'emergència dels dracs asiàtics, una imprecisa autoafirmació sudamericana i potser encara més coses), ni des de categories derivades dels antics imperis filosòfics. Com acostuma a passar en moments de canvi les aportacions més lúcides no deriven sempre de la filosofia professional. Sorgeixen de professionals de tot tipus que reflexionen sobre la seva circumstància. També acostuma a passar, en moments com ara aquest, que noms i trajectòries enfosquits en l'aparador anterior són reva-

loritzats, i que hom rellegeix els clàssics sense els tics que els projectaven en la seva valoració més immediata al conjunt de la graella anterior. Diodor, Plutarc i Apià ens expliquen el discurs hostil a la destrucció de Cartago pronunciat per Escipió al Senat de Roma; Escipió argumentava que Roma tenia necessitat d'un adversari de talla per tal de conservar la seva austeritat i mantenir-se en forma. Alguna cosa així es podria dir de la democràcia liberal que es vivificà en les seves lluites contra les democràcies orgàniques, populars i les dictadures militars d'un o altre signe. Aquest nostre segle XX que recentment s'ha acabat ha demostrat en l'horror la veritat de la dita que el remei és moltes vegades pitjor que la malaltia. Però això no vol dir, per dir-ho molt breument, que el malalt s'hagi posat bo.

Podem recordar que el problema teòric de la filosofia política clàssica ja era la classificació de les formes de govern possibles i la discussió sobre quina era la millor. El millor govern possible és el que evita la tirania. Per tal d'afinar a discernir-la, convé plantejar bé les relacions entre exigències racionals de convivència i la dimensió política de les nostres vides. Entre 1945 i el moment actual Europa ha viscut una pau molt fràgil. La Unió Europea és una tasca molt difícil. Però aquest horitzó de treball de civilització com a manteniment d'una pau fràgil és millor que el segle de guerres que s'escolà entre 1848 i 1945, entre el moment que es plantejava amb inquietud, per Guizot o per Balmes per exemple, el problema del manteniment possible de la civilització europea i el final de la segona guerra mundial, sens dubte un dels moments més baixos de la vida europea. Perllongar la pax europea en un reviscolat fogar de civilització fóra una bella tasca per a les joves generacions si hi fosin convocades amb alguna claredat i algun entusiasme. Qui ho

pot fer? La resposta més immediata fóra: els dirigents polítics de les nacions europees. El seu silenci en aquest sentit és una indicació d'un problema actual que cal anunciar com el de *la feblesa de la representació política en la vida europea*.

La feblesa de la representació política en la vida europea

Hi ha una manera, que es va fent massa habitual, de plantejar el problema de les relacions entre ètica i política que falseja completament la naturalesa del problema. Es concedeix d'entrada que la pràctica de l'anomenada classe política als països occidentals defineix suficientment allò que

és polític. Hom constata en aquesta pràctica algunes irregularitats o corrupcions més o menys habituals, generalment lligades al cobrament de comissions en els contractes d'adjudicació de l'obra pública, a les ajudes al finançament de les campanyes electorals, a la intoxicació de l'opinió

pública mitjançant la filtració de notícies o comentaris superficials, parcials o falsos, i als procediments de designació dels membres de llistes electorals o de càrrecs de confiança.

Davant d'aquesta situació hom demana a un "intel·lectual" -se suposa "especialista" en "ètica"- que faci algunes reflexions. Únicament poden passar dues coses:

a) si "l'intel·lectual" és realista i té -com fóra aconsellable de tenir- una concepció positiva de la bondat, d'un sistema àgil de representació política, aconsellarà alguns retocs d'imatge per tal de moralitzar la presentació dels "polítics" davant del seu públic perquè gosin explicar els problemes confiant més en la intel·ligència del ciutadà i no l'adulín o el fascinin contínuament.

**Aquest nostre segle XX
que recentment s'ha acabat
ha demostrat en l'horror
la veritat de la dita que
el remei és moltes vegades
pitjor que la malaltia.
Però això no vol dir,
que el malalt s'hagi posat bo**

b) si "l'intel·lectual" és té per molt íntegre i el mou una tendència –més o menys barroera– a la demagògia, generalitzarà –injustament i sense cap prova– les pràctiques més abusives com a conducta general i proclamarà –amb tons més o menys lúgubres i apocalíptics– la maldat de la situació present, somniant amb situacions futures en les quals un idealitzat "poble" li faci cas a "ell" i als "seus".

Ambdues modalitats deixen les coses com estan fins a una altra ocasió, en la qual condrà de nou, a un "polític" o a un "intel·lectual", repetir l'operació de maquillatge superficial o de flagel·lació indiscriminada. Em sembla que la inspiració en algun concepte de civilització ens pot ajudar a plantejar les coses d'una altra manera, d'una manera més difícil i, si voleu, un xic tràgica, però em penso que és l'única real: *la política depèn de la civilització, és un exercici de ciutadania, d'intel·ligència, moralitat i benestar coordinats i estesos al major nombre possible de ciutadans*.

Jaques Delors deia la passada primavera en una entrevista a *Le Nouvel Observateur* "La crisi de la política és tan profunda en els nostres països que els responsables naveguem sense vent. Ens manca impuls, entusiasme, visió a llarg termini..." L'enfortiment de la pax europea en un ideal de civilització pot contribuir a aquesta visió a llarg termini?

Les dificultats s'originaran, també aquesta vegada, des de les febleses de la mímesi. La participació de l'electorat americà ha davallat més de dotze punts percentuals des de les eleccions presidencials Kennedy-Nixon (1960) (62,8%) a les de Clinton-Dole (1996) (49%). A les legislatives, la participació sempre menor arriba amb dificultats a superar un terç de l'electorat. Mentre això passa, el cost de les campanyes electorals nord-americanes és cada vegada més car:

les despeses totals de la darrera campanya presidencial junt amb la de les legislatives ha pujat a tres mil milions de dòlars –més de quatre bilions de pessetes– i una campanya de senador costa uns quatre milions i mig de dòlars. La paradoxa a pensar detingudament consisteix a plantejar-se: com és que les sofisticades maneres de mediar en el contacte elegits-electors alhora que enrareix l'ambient polític amb escàndols donen uns resultats cada vegada pitjors? Cal començar a sospitar que l'encariment del preu de contacte elector-elegit no és la solució al problema de la fragilitat de la representació política sinó la causa que el provoca. La potent indústria de la comunicació ha aconseguit fer creure massa als polítics que sense la

seva progressiva mediació ja no podien connectar de cap manera amb els ciutadans electors. *La imaginació realment política s'ha emmandrit de tal manera que ens sembla ja a tots molt obvi que no hi ha cap altra fórmula de diàleg entre ciutadans que la propaganda i la frivolidat.* Cal observar que,

d'aquest procés, el que se'n deriva primerament és una gran fragilitat de la representació política. No s'hi val a pensar que aquest és un problema exclusivament dels sorollosos i infantils americans, just quan nosaltres encarim els costos dels nostres congressos de partit amb escenaris "a l'americana". Efectivament, l'endemà de qualsevol elecció política: què és exactament el que ha passat? El resultat electoral que permetrà de governar i portarà a governar d'una manera determinada s'allunya dels ciutadans electors i dels seus representants polítics per tal d'anar a reposar com a victòria sobre els directores de la campanya i els contribuents de fons del seu finançament excessiu, que han realitzat una bona inversió en el terreny de la política. No és un resultat *dels* electors-ciutadans sinó *sobre o amb* electors-ciutadans com a uni-

la política depèn de la civilització, és un exercici de ciutadania, d'intel·ligència, moralitat i benestar coordinats i estesos al major nombre possible de ciutadans

tat de compte: A en té 30, B, 50. Com les antigues ordalies, els recomptes de vots dirimeixen les lluites entre senyors. L'escàndol del lloguer de les habitacions de la Casa Blanca –ultra que és ben poc elegant–, el que ens mostra és a l'electe pel poble presoner de la xarxa de recaptadors que li han proporcionat la victòria i als quals ara haurà de servir si no vol que vagin sortint més “històries”. L'anàlisi de la qüestió no cal ni que sigui primerament “ètic”, sinó primordialment polític: aquesta manera de fer allunya la major part de l'electorat –la que no pot finançar campanyes– de la participació política habitual. El fenomen exacte a analitzar és: com la dimensió estrictament política de la vida col·lectiva es fa cada vegada més fràgil en substituir-la habitualment per una barreja de frivolitat i propaganda, que una indústria de la comunicació ofereix com a espectacle a una massa de consumidors? La primitiva democràcia americana observada per Alexis de Tocqueville, i encara millor per Michel Chevalier, tenia la seva “glòria” en la iniciació de tots els ciutadans en la cultura universal a través de l'esperit d'igualtat mantingut pels sans costums de la discussió pública dels problemes reals d'una societat com a font de vitalitat política és, doncs, una primera dimensió a explorar i a rescatar. No es tracta de cercar –d'una forma més o menys malaltissa– mans ocultes o poders conspiratius que mourien els fils darrere l'escena. Primerament, i sobretot, perquè les notícies sobre els finançaments de les campanyes i els problemes que comporten ja són dintre l'escena. Com digué Adam Clyser per al *New York Times* l'escàndol no és com es burla la llei, l'escàndol és el que és legal. Com és que s'ha arribat a suposar d'una manera acríti-

ca, com molt natural, que els processos d'elecció dels representants polítics són tan excepcionalment cars? Hom respondrà des d'un sa realisme: és que ho són. D'acord, però ens cal demanar-nos exactament, per quina causa? La raó és ben senzilla de diagnosticar: *cal un esforç molt gran per tal de provocar una acció política puntual en una gran massa de ciutadans que viuen habitualment sense ser actors de la discussió pública*. La perversitat de la indústria de la comunicació fóra haver convençut a tothom que aquest gran esforç era l'únic camí per tal de mantenir el sistema democràtic de representa-

com la dimensió estrictament política de la vida col·lectiva es fa cada vegada més fràgil en substituir-la habitualment per una barreja de frivolitat i propaganda, que una indústria de la comunicació ofereix com a espectacle a una massa de consumidors?

ció política. En observar els seus costos cada cop més excessius i els seus rendiments decreixents, el més intel·ligent com a acció política eficaç és començar a imaginar altres camins menys costosos i més personalitzats per tal d'obtenir iguals o millors resultats. Tots ells han de passar per promoure un major nivell de discussió pública habitual de tots els ciutadans en les nostres societats.

És un error de concepte pensar que l'escola ha de quedar al marge a aquest esforç per intensificar el sentit de la ciutadania europea. És una via molt perillosa per a les nostres societats concebre la institució escolar gairebé exclusivament com un servei social que forma part de l'estat protector o del benestar. Aquesta noció encobreix una dissimetria entre responsables protectors i beneficiaris protegits, que fóra bo reexaminar constantment en funció dels paràmetres adequats que farien la ciutadania responsable de la seva autoprotecció. Convé ser molt lúcid en la lectura d'aquesta, diguem-ne fórmula-remei. L'actual sistema de “bufons” de les nostres tertúlies és tot el contrari de la “glòria” de la democràcia

americana que impressionà Chevalier. En elles no s'accedeix a la cultura universal mitjançant la discussió pública dels problemes que afecten els ciutadans com a ciutadans. Quins són els problemes propis dels ciutadans? Hom fixa primerament com a tals ciutadans, una massa sense veus pròpies diferenciades, la "gent" de les converses entre "entesos". Un cop realitzat l'abús inicial d'aquesta operació s'interpreta que la "gent" està exclusivament preocupada pel manteniment de l'Estat del benestar (sistema de pensions, sanitat pública, sistema escolar). S'ha fixat gairebé la totalitat dels ciutadans en el rol de beneficiaris d'un sistema difícil de mantenir i habitualment passius i desinteressats en la gestió del sistema del qual hom suposa, malèvolament, que en volen recollir fruits abusius desproporcionats al seu esforç real. Els simples ciutadans són sempre vistos com a beneficiaris d'un benestar sense cap dignitat ni possibilitat de sacrifici. Però això únicament emmascara la polaritat emergent: la dels gestors narcicistes, sense responsabilitat explícita del que gestionen, agitats sense nord, ni pàtria, fins a l'estrès. Les actuals figures dels "polítics" o dels "intel·lectuals" no serveixen sinó a la comèdia d'aquesta dualitat beneficiaris/gestors que avança com una obvietat que exigiria l'estat actual de les coses sense que ningú no ho interrogui a fons. En conseqüència, ni els uns ni els altres –"polítics" o "intel·lectuals"– no ens són gens útils amb vista a la regeneració del diàleg cívic que ara ens cal.

Allò que és polític, o ciutadà, arrenca del conjunt de mediacions implicades en el concepte, aparentment molt simple, de representació. Per tal que hi hagi representació cal la presentació d'una cosa dues vegades. Per tal que la representació sigui benèfica cal que la presència segona sigui una superació de la presentació primera. Perquè un tot sigui un tot polític cal que se senti sempre com a possiblement apolític

tic i ho temi. Des d'aquest sentiment s'ha de conèixer com a realment polític tant en la seva immediata com en la mediació que el fa polític. Per immediata cal entendre la via política del ciutadà independent de la delegació en els polítics que el representen en la pluralitat d'instàncies en les quals el ciutadà com a tal actua. Això és el que s'està empobrint i contra el que convé reaccionar; si entenguéssim això prou bé veuríem la monstruositat que comporta parlar de classe política. Si els polítics són polítics i no fan polítics tots els ciutadans en el seu exercir ells com a polítics, no hi ha política de cap mena.

Una política dels polítics per als polítics no és cap superació de res. És un moviment en el caos perquè obliga o bé a deixar sense dimensió política tots els ciutadans que l'han de tenir com a tals, o a parlar de la política dels no polítics, la qual cosa és una contradicció en els termes. En parlar tan alegrement d'intel·lectuals com una classe, casta, club o lobby es comet exactament la

**ni els uns ni els altres
–"polítics" o "intel·lectuals"–
no ens són gens útils
amb vista a la regeneració
del diàleg cívic que ara ens cal**

mateixa aberració que en parlar de la classe política. Convé, doncs, d'una manera o altra, tractar com la pèrdua del sentit de continuïtat en la racionalitat històrica o els dèficits crònics de rigor filosòfic i de documentació històrica més elemental dels animadors del debat polític actual ens situen a tots en un carreró sense sortida, en un cul-de-sac bastant lamentable. Convé fer-ho amb paciència i coratge davant l'autosatisfacció contemporània.

S'ha fet circular una etiqueta, la del "pensament únic", per tal de substanciar el malestar actual. El concepte es troba explicat en el llibre d'Ignasi Ramonet, director de *Le Monde Diplomatique*, Vázquez Montalbán el resum i el propaga: "L'economicisme sense entrebancs polítics imposats per la contradictòria pietat per als més dèbils" (M. Vázquez Montalbán a *El Temps*, 20 gener 1997). La crisi consistiria en la

dominació dels interessos econòmics sobre l'esfera política. No es tracta sinó d'un intent de reviscolar el verbalisme de brillants intel·lectuals gramscistes superats per les circumstàncies. En realitat, però, el problema és tan antic com el liberalisme; el nostre Pere Coromines s'hi referia en la seva conferència "Revisió de valors del segle dinou" amb els següents termes: "La lluita sorda ha començat. L'acer, l'electricitat i el petroli són dominats per les grans superestructures capitalístiques. Mentre l'Estat disposi, com fins ara de la força espiritual, cada cop que la topada sigui a mort, encara serà d'ell la victòria" (O.C.p.1084). La mitologia sobre les forces econòmiques ocultes té uns efectes paralitzadors sobre la consciència política de la majoria dels ciutadans. Siguin aquestes considerades per la consciència humana com a benèfiques o malèfiques, o les dues coses alternativament o en proporcions diverses, hom aconsegueix que fàcilment es tingui la realitat en què el ciutadà està situat com alguna cosa indescriptible i que els no entesos no poden analitzar. En realitat les coses són més descriptibles. Un home amb prou experiència política real, l'excanceller Helmut Schmidt, ho diu millor: "Els mercats no governen el món, però distorsionen i redueixen la capacitat dels governs i dels parlaments... Si hom mira el que anomenem mercats el que es veu és un grup de joves, de menys de 40 anys, en mànigues de camisa, els que a Alemanya en diuen *idiotes especialitzats*, amb l'oida parada a escoltar l'última història sobre el que passarà a Washington per tal de comprar o vendre dòlars". Engrandir retòricament la influència oculta dels mercats i sobretot no divulgar-ne mai el seu funcionament als nivells escolars més elementals contribueix a mantenir un "secretisme" que no ajuda gens a fer créixer la consciència ciutadana com a tal. És un menyspreu constant a la intel·ligència més comuna de

tots els ciutadans. La racionalitat sobre la qual les nostres societats reposen pot ser complexa, això és, està determinada per molts factors; però és més analitzable i cognoscible del que normalment es pensa. És de tot això del que la vida dels nostres partits polítics hauria de ser escola, i no d'unes històries o xafarderies sobre el repartiment del seu poder interior que ja cansen a tothom. En Pere Coromines encara situava en un cantó l'Estat i en l'altre els trusts de l'acer, l'electricitat o el petroli com productes estratègics. Les coses són actualment molt més complicades. El problema es va veient que resideix en el pes dintre l'Estat de la política representativa enfront del pes de l'economia institucional d'Estat. Per tal d'exemplificar bé el dilema hem de fugir dels esquemes de les

estatalitzacions a l'estil de l'antic INI i pensar en el que representen realment dins l'economia "la política industrial" del MITI japonès i les seves relacions amb el poder polític representatiu i fins a quin punt això és un model exportable o ja imitat una

mica arreu. L'estudi descriptiu del sistema políticoeconòmic japonès ha portat a assajar diferents denominacions com "capitalisme dirigista" o "corporativista", "panasiàtic" o el que sembla preferible de "sistema nipoasiàtic" i a teoritzar sobre les diferències amb el capitalisme "atlàntic" i el "renà". És en aquest context globalitzat en què a tota política europea li cal saber definir-se des d'un debat popular prou ampli perquè les opcions escollides siguin compartides des de la lucidesa i voluntat d'una àmplia majoria de les poblacions. Entossudir-se a realitzar l'estratègia que pot ser necessària en el "secretisme" d'una elite d'entesos i a tractar la major part de l'electorat com a menors d'edat és una via que només pot portar tensions i disgustos.

Convé finalment desfer un possible doble equívoc sobre la nostra proposta d'avui:

La mitologia sobre les forces econòmiques ocultes té uns efectes paralitzadors sobre la consciència política de la majoria dels ciutadans

a) No proposem una idíl·lica comunitat política més natural de tots els ciutadans respecte a l'artificial comèdia violenta de la política de la "classe política". Més aviat és a l'inrevés. Em penso que a la nostra política li cal una major tensió habitual i àdhuc una mica de sentit tràgic. Les generacions europees actuals estan destinades a tancar en la intel·ligència, la moralitat i el benestar del major nombre possible de ciutadans un passat de guerres, injustícies, incomprendions, de confusió d'idees i valors en què la creixent prosperitat econòmica no ha reposat sempre sobre la pau social i el creixement personal del major nombre de ciutadans en les responsabilitats de la vida activa.

b) Sobre el caràcter teòric, i no pràctic, d'aquesta proposta no s'hi val a fer massa broma: els elements més actius, més personals, més independents són expulsats a la perifèria dels partits i, en general, de la societat, per maniobres de placatge dels aparells i són neutralitzats d'una manera sistemàtica per elements més dòcils. Només caldria que els responsables d'aquesta pràctica acovardida es convencessin de la seva maldat teòrica i pràctica perquè l'aïllament de la mal anomenada classe política baixés uns quants graus. Si a més

es deixés de valorar com a notícia la crònica interna dels posicionaments dintre el rànquing professional de la "classe" i en el seu lloc es fes entrar un debat sobre les orientacions més profundes de les direccions de futur i l'anàlisi de les disfuncions més notòries de l'Administració i els serveis que els ciutadans utilitzen, i el diàleg sobre les seves possibilitats de correcció, trobaríem que la sintonia pujaria uns quants graus més. I si, finalment, ens convencéssim

si ens convencéssim pràcticament d'aquesta veritat teòrica, sobre la qual reposa la vida democràtica, que tot ciutadà és sempre actiu en la vida política, enfortiríem la representació política

pràcticament d'aquesta veritat teòrica, sobre la qual reposa la vida democràtica, que tot ciutadà és sempre actiu en la vida política, enfortiríem la representació política per l'única via que dignament mereix ser enfortida.

En un racó del *Criterio*, Balmes, referint-se a l'economia política i a la filosofia de la història, diu amb aquella confiança en la intel·ligència humana que li és tan característica i que dissol les nostres bajanades habituals sobre l'optimisme i el pessimisme: "los tesoros abundan, sólo se necesita trabajo". Les possibilitats actuals d'un treball civilitzador que enforteixi la *pax europea* són més grans que mai, entre d'altres coses per l'extensió sense precedents de la instrucció pública: "únicament cal treball". ●

G. SOROS I ELS MERCATS FINANCERS

Dídac Ramírez Sarrió

*XIXè Curs d'Estiu del GEN
GOIG I PROGRÉS
Barcelona, 5 de Juliol de 2000*

0. Preàmbul

Un any més haig d'agrair als organitzadors del Curs d'Estiu del GEN l'oportunitat que se m'ofereix d'exposar un seguit d'idees davant d'un auditori tan respectable, i en un context que em resulta ja tan familiar.

El díptic anunciador del Curs informa que l'edició d'enguany vol obrir una reflexió conjunta per tal d'adquirir consciència de què està passant, de saber on som, requisit indispensable per saber on volem anar. El tema que tractaré respon a aquest disseny. George Soros és un dels homes més influents de finals de segle i de tots és coneguda l'enorme incidència de l'evolució dels mercats financers en els canvis del món actual. Saber què passa, avui dia, passa per saber almenys alguna cosa de l'un i dels altres.

En un primer moment el meu interès per G. Soros fou tan sols d'ordre acadèmic. Arran de la lectura crítica del llibre *La crisi del capitalisme global* (1998) realitzada en el decurs d'un seminari sobre els mercats financers, l'interès ha pres també un caire polític. G. Soros critica a ferissadament el fonamentalisme de mercat, l'individualisme a ultrança, l'erosió dels valors morals, el fracàs de la política, alhora que defensa un sistema global de presa de decisions polítiques i reclama la regulació dels mercats financers. En bloc o separatament, aquestes propostes han trobat ressò en l'esquerra. O. Lafontaine, representant de l'ala més a l'esquerra del Partit Socialdemòcrata Alemany, afirma

“Si fins i tot un home com G. Soros advoca per regular el flux de capital a curt termini, l'esquerra europea hauria de tenir el valor de defensar la mateixa causa” (Pròleg de l'edició en castellà del llibre *El corazón late a la izquierda*).

L'ex-ministre d'Alemanya no és l'únic prohomo socialista que esmenta i comparteix la tesi de G. Soros. Les apel·lacions sovintegen, la qual cosa és fins a cert punt sorprenent. Al cap i a la fi ens referim al més famós especulador financer arreu del món. A hores d'ara em pregunto: quin és l'abast de les coincidències entre les idees de G. Soros i les de la socialdemocràcia?

Dividiré l'exposició en tres parts: (1) el marc conceptual en el qual es mou G. Soros; (2) aplicació d'aquest marc a les finances i la política; (3) esbós d'una interpretació política del pensament de G. Soros i de la resposta a la pregunta que acabo de formular.

1. El marc conceptual

G. Soros va néixer a Budapest l'any 1930, va emigrar a Anglaterra el 1947 i es va graduar a la *London School of Economics* el 1952. L'any 1956 es va traslladar als U.S.A, on va amassar una fortuna amb un fons d'inversió gestionat per ell mateix. El 1979 va fundar l'*Open Society Fund*. Aquestes dades biogràfiques figuren en la pàgina web de G. Soros on se'l presenta com a *filantrop internacional* creador d'una xarxa de fundacions (més de 30) sense ànim de lucre, la majoria localitzades als països de l'Europa Central i de l'Est i de l'antiga URSS. El fi comú, reconegut, de totes les fundacions és promoure el desenvolupament de la *societat oberta* en els països on han estat establertes.

A la pàgina web també llegim que el concepte de *societat oberta* es basa en el reconeixement de que el poble obra d'acord amb un coneixement imperfecte i *ningú no està en possessió* de la *veritat última*. En altres paraules, la societat oberta s'edifica sobre la *fallibilitat*.

El discurs fa pensar en K. R. Popper i l'obra *La societat oberta i els seus enemics*. Amb raó. No és fortuït que *La crisi del capitalisme global* dugui per subtítol *La societat oberta en perill*. G. Soros, el genuí cognom del qual és Schwartz, va rebre una gran influència de Popper durant l'es-

tada a la *London School*. Res d'estrany tractant-se d'un jove nascut en el sí d'una família jueva de classe mitjana benestant, que durant la seva adolescència visqué els totalitarismes nazi i comunista.

Per acabar d'introduir Soros citaré part del paràgraf inicial del primer capítol de *La Crisi...*:

"Per estrany que pugui semblar en una persona que s'ha llaurat la seva reputació i la seva fortuna en el món summament pràctic dels negocis, el meu èxit financer i les meves idees polítiques s'han basat en gran mesura en diverses idees filosòfiques abstractes. Mentre no es comprenguin cap dels restants raonaments que es presenten en aquest llibre, ja siguin sobre els mercats financers, geopolítica o economia, poden tenir molt sentit. És per això que (...) cal explicar amb detall els tres conceptes clau en els que es fonamenten totes les meves altres idees i la major part de les meves accions en els negocis i en la filantropia (...), *fal·libilitat, reflexivitat i societat oberta*. (...) Un dels principals objectius d'aquest llibre és convèncer el lector de que aquests conceptes estan en el centre del món real dels negocis".

Els conceptes clau esmentats per Soros, reflexivitat, fal·libilitat i societat oberta, provenen de les diferències amb el seu mestre Popper al voltant de tres punts: (i) l'àmbit d'aplicació del mètode científic; (ii) el concepte de fal·libilitat; (iii) la manera de concebre la societat oberta.

*

Són força conegudes les idees que defineixen la metodologia popperiana: tot coneixement és fal·lible, conjectural, provisional; la contrastació no pretén confirmar, tan sols refutar; cap justificació no és definitiva; no hi ha cap mètode per a descobrir teories, per a verificar hipòtesis, per a esbrinar si una hipòtesi és "probable"; l'únic mètode autènticament científic és el que facilita la crítica, la cadena de con-

jectures i refutacions. I aquest mètode s'ha d'aplicar amb independència de la realitat que és objecte de coneixement.

Soros va adoptar aquestes idees llevat de la última, el principi d'*unitat metodològica*. El financer sosté que en l'àmbit de les ciències socials el "mètode científic" no és vàlid perquè no pot donar compte de la *reflexivitat (reflexivity)*. Una situació és reflexiva quan s'esdevenen simultàniament les dues funcions que el pensament assumeix en la seva relació amb la realitat, *cognitiva o passiva i participativa o activa*; per exemple, la presa de decisions en una empresa que remunera amb *stock options*,

on hi ha una interacció entre el pensament i la realitat. La reflexivitat fa que la Revolució Francesa o el discurs de Kruschov davant del XXè Congrés del PCUS siguin fets històrics, que transformen el món i també la comprensió que en tenim, cosa que té una nova i imprevisible repercussió sobre la mane-

ra de funcionar el món. En unes tals circumstàncies el coneixement no pot ser altre que subjectiu i imperfecte.

*

G. Soros distingeix dues versions de la *fal·libilitat, moderada i radical*, que recorden doctrines com el *fal·libilisme* o el *probabilisme*.

Des d'un punt de vista pràctic, ambdues versions denoten el fet que la nostra comprensió del món és intrínsecament imperfecte, justifiquen un pensament crític, són un estímul constant a la voluntat de millora, personal i col·lectiva, i indueixen a instituir organitzacions socials que se saben perfectibles, obertes.

Des d'un punt de vista lògic, però, hi ha diferències. La fal·libilitat moderada se segueix de la reflexivitat i, en conseqüència, la imperfecció del coneixement és *potencial i relativa* a

Una situació és reflexiva quan s'esdevenen simultàniament les dues funcions que el pensament assumeix en relació amb la realitat, cognitiva o passiva i participativa o activa

aquelles situacions on el pensament i la realitat interactuen. La fal·libilitat radical, en canvi, es postula en termes universals i absoluts:

“Totes les construccions de la ment humana, tant si es circumscriuen als indrets més recòndits del pensament com si es manifesten en el món exterior en forma de disciplines, ideologies o institucions, són deficientes d’alguna manera. El defecte es pot manifestar en forma d’incoherències internes, amb el món exterior o bé amb els fins que les nostres idees pretenen assolir” (*La Crisi...*, p. 51).

Per Soros, la fal·libilitat radical és una hipòtesi de treball, sense prova lògica ni status científic; però no per això deixa de ser cabdal.

“És la pedra angular no només de la meua visió del món sinó de la meua conducta. És el ciment de la meua teoria de la història i m’ha guiat en les meues accions tant com actor dels mercats financers com en la meua condició de filantrop. Si hi ha alguna cosa original en el meu pensament és la meua versió radical de la fal·libilitat” (ibídem).

*

Abans de la desintegració del règim soviètic Soros feia servir la dicotomia popperiana entre societats obertes i societats tancades. Després va canviar d’idea. De l’experiència soviètica va aprendre dues coses: (1) el desplom d’una societat tancada no condueix necessàriament a una societat oberta, també pot comportar una crisi d’autoritat i la desintegració social; (2) els enemics de la societat oberta no només són els totalitarismes, sinó també els estats febles. Tot plegat va menar Soros a revisar el concepte de societat oberta l’any 1997, quan va publicar un article, *L’amenaça capitalista*, que tingué una gran ressonància en sectors d’esquerra i antiliberals.

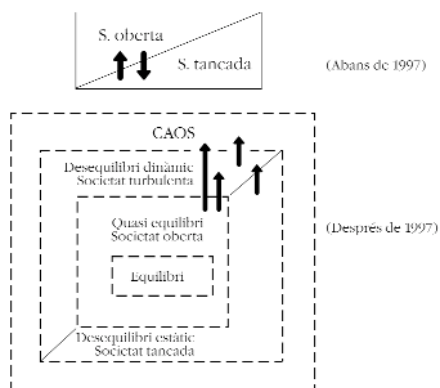
L’article contenia de manera seminal moltes de les idees desenvolupades a *La crisi del capitalisme global*. Entre elles, una nova formulació de la societat oberta sustentada en nocions adoptades de la *teoria del caos*. La nova concepció parteix de la definició d’equilibri com *l’estat en què hi ha una correspondència entre les expectatives dels actors i els resultats*. Si no hi ha correspondència esdevé el desequilibri, que pot adoptar tres formes: *quasi equilibri*, *desequilibri estàtic* i *desequilibri dinàmic*.

El *quasi equilibri* es produeix quan les expectatives i la realitat no s’allunyen excessivament. Tot i que sempre hi haurà una separació, no deixa d’haver una *tendència a l’equilibri*. La distància entre el pensament i els fets es manté estable com a conseqüència d’un *dobte ancoratge*: el que ofereix la pròpia *realitat* i el dels *valors*. Aquesta situació és característica de les *societats obertes* del món occidental.

Quan les idees, sota la influència de creences dogmàtiques d’un o altre signe, estan molt lluny de la realitat, dues situacions són possibles: que la separació tingui tendència a romandre estable o que pugui arribar a augmentar. El primer cas correspon al *desequilibri estàtic*, propi de *societats tancades*, com ara va ser la Unió Soviètica, al si de les quals les expectatives no poden ancorar-se a la realitat perquè l’absència de llibertat impedeix qualsevol desviament del dogma oficial. El segon és propi del *desequilibri dinàmic* i succeeix quan un excés de llibertat provoca canvis massa sobtats que el poble no pot assimilar. La realitat deixa d’actuar com a ancoratge, la divergència entre les idees dominants i les condicions reals es torna insostenible i la situació pot desembocar en una revolució o en una crisi greu. Aquest procés es va produir durant la desintegració del règim soviètic i es característic de les societats que Soros, després de molts dubtes, anomena *societats obertes amb desequilibri dinàmic* i que, abreuadament, qualificaré de *turbulentes*.

La tesi de Soros és que la societat oberta està en una situació precària, amenaçada per creences dogmàtiques que no aboquen necessàriament a una societat tancada. D’altra banda, l’experiència demostra que l’esfondrament d’una societat tancada no forçosament dóna pas a una societat oberta, l’existència de societats turbulentes desfà la dicotomia. L’aportació fonamental de Soros és haver comprès que una societat pot romandre indefinidament en un estat de desequilibri dinàmic, és a dir, romandre a la vora del caos sense caure-hi.

Podem representar l’evolució del pensament de Soros al voltant de la societat oberta mitjançant les dues figures següents:

La segona figura recull els quatre estats possibles de certs sistemes: equilibri, quasi equilibri, lluny de l'equilibri (desequilibri estàtic i dinàmic ensembles) i caòtic. Per una correcta interpretació cal tenir present: (a) empès més enllà d'un llindar crític, el sistema pot abandonar el quasi equilibri i bifurcar-se vers un estat d'autoorganització altament estructurat o bé vers un estat totalment caòtic; (b) no és possible determinar per endavant quina de les dues branques de la bifurcació prendrà el sistema.

2. Dels conceptes a la praxi política i financera

El sistema capitalista està instal·lat, segons Soros, en un estat de desequilibri dinàmic que “sucumbirà als seus defectes, si no en aquesta ocasió en la següent, a menys que reconeguem que té defectes i actuem a temps per corregir-los” (*La Crisi ...*, p. 165). Davant d'aquest auguri cal preguntar pels *síntomes* i per les *causes* d'una situació semblant, així com per les *solucions*.

En relació amb els *síntomes*, hi ha un de determinant: la crisi financera que s'inicià l'estiu de l'any 1997 a Tailàndia i un any i mig després s'havia propagat a Japó, Rússia, Sud-Àfrica i Estats Units, i que a hores d'ara no en coneixem tots els efectes. Quant a les *causes* n'hi ha una de molt principal: la ideologia neoliberal o *fonamentalisme de mercat*, “(...) avui en dia una amenaça més gran per la societat oberta que qualsevol ideologia totalitària”, responsable de la inestabilitat dels mercats financers, del fracàs de la política i l'erosió dels valors morals.

Aquest defectes, a l'entorn dels quals s'elabora la crítica a la societat capitalista global, pertanyen a àmbits diferents que Soros anomena *mecanisme de mercat* i *sector no-mercat* respectivament. Els examinarem separatament.

*

És el moment de tractar dels *mercats financers* amb un cert deteniment. Per dues raons: perquè són el laboratori on Soros contrasta les seves teories i perquè són una causa de la inestabilitat del sistema capitalista global.

Soros opina que pretendre explicar el comportament dels mercats financers a partir de l'anàlisi de l'equilibri és erroni. A l'hora de determinar les condicions d'equilibri, la teoria econòmica postula que es verifiquen els supòsits de la competència perfecta; al mateix temps, però, els tractadistes reconeixen la irrealitat d'aquests supòsits i que els mercats funcionen fora de l'equilibri.

Malgrat tot l'equilibri és un concepte útil, una *fal·làcia fèrtil* segons Soros, és a dir, una construcció mental que, tot i ser defectuosa, és vàlida el temps durant el qual té efectes beneficiosos. L'equilibri permet Soros introduir una noció que, juntament amb la reflexivitat, també considera clau per explicar el funcionament dels mercats: el *biaix dels participants* (*participants' bias*). Si l'equilibri s'entén com l'estat en què hi ha una correspondència entre el pensament i la realitat, la separació (*gap*) entre les expectatives i els resultats defineix el *biaix*. El problema és com mesurar-lo. Les expectatives solen incorporar un element subjectiu que altera els resultats que les expectatives se suposa representen. Observar les divergències tan sols podrà oferir aproximacions, ja que la realitat estarà “contaminada” per la subjectivitat.

En els *mercats de valors*, les previsions que fan els participants poden afectar els preus de les accions. En conseqüència els preus reals no basten; calen variables “no contaminades” com ara balanços, beneficis per acció i dividends, això és, les que fa servir *l'anàlisi fonamental*, segons el qual els preus expressen les expectatives respecte als *components fonamentals*.

Tot i que Soros no combrega amb l'anàlisi fonamental, se'n serveix per explicar com actua el biaix en els mercats financers. Amb aquest fi defineix l'equilibri com la correspondència entre les expectatives dels participants i els valors futurs dels components fonamentals. El preu d'una acció resulta de descomptar aquests valors futurs que, quan siguin presents, hauran estat influïts per la conjectura que els ha precedit. Quan resulten afectats pels preus de les accions, els components fonamentals deixen de ser variables independents. Llavors pot haver-hi una *interacció reflexiva* que posi en marxa un procés que arrossegui els components i els preus lluny de l'equilibri convencional, produint-se un comportament seguidor de tendències dels inversors que podria conduir els mercats financers a un terreny *lluny de l'equilibri*.

El procés invertirà la tendència quan la divergència entre les expectatives i els fets es faci insostenible. La qüestió és: es retornarà a l'equilibri? Soros aporta diversos exemples on la interacció entre les expectatives i la realitat posa en marxa processos que s'auto-reforcen i finalment tenen seqüeles negatives: l'auge dels conglomerats durant la dècada dels anys 60, el *boom* de les societats d'inversió en propietat immobiliària durant la dècada dels 70, la crisi asiàtica, ... Però no sempre els processos s'han de reforçar a sí mateixos, també poden ser auto-correctors.

De fet, això últim és el que acostuma a passar. En condicions de *quasi equilibri* el mercat opera amb *hipòtesis trivials*, com ara dir que "els preus del sector elèctric haurien de pujar". Les expectatives seran contrastades pels fets i molt probablement es produirà una reacció que retornarà els preus a la posició inicial. Ara bé, les hipòtesis trivials comporten un risc. Quan s'arriba a comprendre per què el mercat les ha adoptat poden ja haver estat rebutjades. És així

que molts desestimen l'anàlisi fonamental i prefereixen aplicar l'*anàlisi tècnica o chartista*, criteri que intenta predir les fluctuacions a partir de l'evolució gràfica de les pautes del mercat.

El *mètode Soros* és un altre. Consisteix en *estar a l'aguait* fins que, com a base de les expectatives, és possible establir una hipòtesi reflexiva, no trivial, que el mercat ja haurà començat a desenvolupar, però que hom s'anticipa a formular-la. Després, seguint el mètode popperia, cal anar corroborant la hipòtesi amb el curs dels esdeveniments. Com que les hipòtesis no es presenten regularment, durant llargs períodes de temps, el millor és no fer res.

Si l'equilibri s'entén com l'estat en què hi ha una correspondència entre el pensament i la realitat, la separació entre les expectatives i els resultats defineix el biaix

Si una tesi reflexiva es consolida afectarà els preus i els components fonamentals alhora. La inversió del procés no tindrà com a resultat el retorn al punt de partida i hauré entrat a la zona de *lluny de l'equilibri*. El lllindar del desequilibri dinàmic es traspasa quan una *tendència dominant* observable (per exemple, la disposició a generar un alt creixement dels beneficis per acció fent servir les pròpies accions per adquirir altres empreses a un múltiple inferior als beneficis) comença a dependre d'un *biaix dominant* en les ments dels participants (la preferència per un ràpid creixement dels beneficis per acció sense tenir en compte com es produeix), i viceversa. Llavors la tendència i el biaix es desenvolupen molt més enllà del que hauria estat possible sense la doble relació de retroalimentació i reflexivitat.

En conseqüència, la reflexivitat repercuteix directament en l'estabilitat dels mercats financers. I també indirectament. Tan aviat com han copsat la força de la reflexivitat, els inversors són propensos a rebaixar la importància dels components fonamentals i a fer servir l'anàlisi tècnica, principalment a curt i a mig termini. Aquesta pràctica ofereix un altre factor d'inestabilitat, ja que incita a deixar de banda els fona-

ments i fomenta un comportament especulatiu i seguidor de tendències.

Soros no es cansa d'alertar sobre el perill que representa la inestabilitat dels mercats financers, agreujada els darrers temps per la progressiva influència d'inversors institucionals, dels grans bancs centrals i dels fons de cobertura (*hedge funds*). Aquesta inestabilitat es transmet a la societat capitalista global i la col·loca en la zona de desequilibri dinàmic, a la vora del caos. Les successives crisis financeres internacionals en donen constància. "És molt possible que el sistema capitalista global no sobrevisqui la prova actual" (*La Crisi...* p. 164).

*

Passem a les imperfeccions del sector *no-mercat*, per Soros més importants que les del mecanisme de mercat: *el fracàs de la política i l'erosió dels valors morals*. El responsable únic ja el sabem: *el fonamentalisme de mercat*, la ideologia neoliberal hegemònica durant la vintena que va des de la segona meitat de la dècada dels 70 fins a finals dels anys 90.

El neoliberalisme assumeix i vol dur a la pràctica la teoria de la competència perfecta. Guiats per la "mà invisible", si no se'ls interfereix els mercats sempre tendiran vers l'equilibri, on l'assignació de recursos és òptima. S'han d'evitar, doncs, totes les restriccions que dificultin assolir una posició tan privilegiada, s'ha de rebatre qualsevol intervenció de l'Estat en l'economia i combatre les mesures que condueixen a controls i regulacions.

L'anterior raonament sustenta el paradigma econòmic inspirador de les polítiques desreguladores que van posar-se en pràctica a partir de l'any 1982 amb els governs de M. Thatcher i R. Reagan. El fonamentalisme de mercat, sinònim

d'individualisme a ultrança, no accepta l'existència ni d'interessos col·lectius ni de valors socials intrínsecs des del moment que considera la societat com a un conjunt d'individus i que les propietats socials són la resultant de les propietats de cadascun dels individus que la integren. En conseqüència, defensa que l'expressió òptima dels interessos de la societat s'obté agregant totes les decisions individuals, i el millor mecanisme que ho permet és el de mercat. Els individus es veuen impel·lits a actuar com a participants del mercat i els valors de

mercat irrompen en el sector no mercat. L'obtenció de diners s'ha convertit en el valor dominant de sistema capitalista global. El diner és poder, i el poder pot esdevenir un fi per si mateix.

Soros es mostra disconforme amb aquest plantejament. La seva crítica ultrapassa l'esfera econòmica. Reconeix la dificultat d'establir la relació entre els *valors de mercat* i els *valors*

socials que orienten les decisions en altres esferes de l'existència. "Sovint em sento realment desconcertat i sospito que no sóc l'únic que ho està" (*La Crisi...*, p. 105). A pesar de tot sosté que les decisions individuals i les col·lectives pertanyen a plans diferents i no s'han de barrejar. Cada individu hauria de separar les facetes de participant del mercat i la de ciutadà. Com a participant de mercat hom segueix el criteri de maximitzar els beneficis; com a ciutadà, si el resultat d'una decisió repercuteix en valors socials com la justícia, la pau, la llibertat, la conservació del medi ambient, etc., el criteri ha de variar.

D'altra banda, Soros té en compte la diferència entre l'*elaboració* i l'*acatament de les regles*. L'*elaboració* correspon al pla de les decisions col·lectives; l'*acatament* al pla de les decisions

Soros no es cansa d'alertar sobre el perill que representa la inestabilitat dels mercats financers, agreujada els darrers temps per la progressiva influència d'inversors institucionals, dels grans bancs centrals i dels fons de cobertura

individuals, o de mercat. El problema és que la distinció no s'observa i la gent participa en la presa de les decisions col·lectives no com a ciutadà, sinó com a participant del mercat, anteposant els interessos personals als generals. Els valors del mercat penetren cada cop més en àrees de la societat que abans n'eren gairebé immunes, com ara les professions, les relacions personals i, és clar, la política.

Això no és tot. En el funcionament del mecanisme de mercat Soros hi detecta una profunda transformació que afecta la crisi dels valors: les *relacions personals* estan sent reemplaçades per *transaccions* (supermercats, caixes i bancs, grans superfícies, Internet). Anem cap a una *societat transaccional*. Les relacions són durables, afavoreixen conductes presidides per la lleialtat i la cooperació; les transaccions, en canvi, són efímeres, promouen conductes com la traïció que seran considerades racionals sempre que puguin aportar beneficis individuals. Com més transaccional és una societat, més febles són els valors socials, més laxes les limitacions morals, més avantatges presenta per a les persones sense escrúpols.

Els valors són, com el coneixement, fal·libles i reflexius. *Fal·libles* en el sentit que "els valors que dominen en un moment determinat de la història resultaran probablement inadequats i no apropiats en un altre" (*La Crisi ...*, p. 79). *Reflexius* en tant que "estan influïts per les condicions socials i, a la vegada, exerceixen un paper en fer que les condicions socials siguin les que són" (p. 108). Sense entrar en la qüestió de la fal·libilitat, una expressió més de relativisme moral, importa assenyalar la funció que Soros atribueix a la reflexivitat dels valors en l'estabilitat social: "La gent pot creure que Déu va lliurar els deu manaments i la societat serà més justa i estable si així ho creu. A la inversa,

l'absència de limitacions morals pot generar inestabilitat" (ibídem). Per què és així ho veurem una mica més avall.

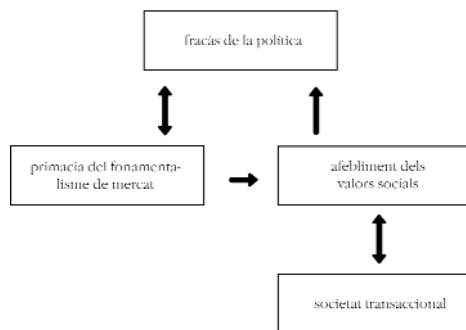
La política també mereix un punt i apart. Sempre s'hi ha donat la tensió entre els interessos particulars i els públics. Però mai com ara, des que el neoliberalisme indueix a considerar racional i àdhuc desitjable posar per endavant l'èxit mesurat amb diner a valors com la honestat. I, encara, el més preocupant de tot és que s'ha generat un procés reflexiu i de retroalimentació.

"La supremacia de l'afany de lucre i l'ocàs de l'eficàcia del procediment de presa de decisions s'han reforçat mútua-

ment de manera reflexiva. La promoció de l'interès personal a la categoria de principi moral ha corromput la política i el fracàs de la política s'ha convertit en l'argument més poderós a favor de donar molta més carta blanca als mercats" (*La Crisi ...*, p. 28).

El procés descrit el podem esquematitzar amb el següent mapa

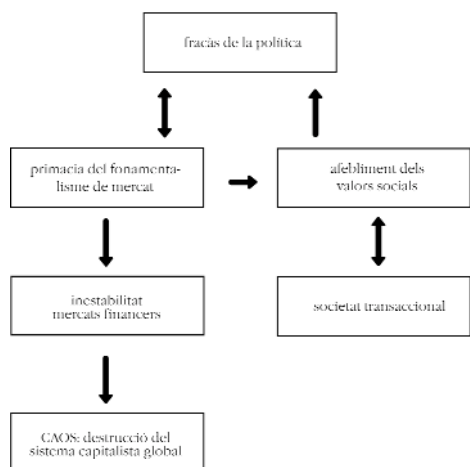
congnitiu causal:

Soros veu un greu perill en aquesta situació: "Les incursions de la ideologia del mercat en camps molt distants dels negocis i l'economia tenen efectes socials destructius i desmoralitzadors" (ibídem.). Combinant l'esquema anterior amb la tesi que el fonamentalisme de mercat és

Com més transaccional és una societat, més febles són els valors socials, més laxes les limitacions morals, més avantatges presenta per a les persones sense escrúpols

font d'instabilitat dels mercats financers, i que aquesta instabilitat pot arrossegar la societat capitalista global a la zona del caos, la conclusió és inevitable: la destrucció del sistema capitalista global. La lògica de l'argumentació sorosiana completa queda:

*

Passem a les **solucions**. L'esquema anterior mostra que per tal d'evitar la destrucció del sistema capitalista global calen **tallacircuits**. Soros se centra en tractar d'impedir (i) la instabilitat dels mercats financers i (ii) l'afèbliment dels valors.

Pel que fa a (i), el neoliberalisme propugna intensificar la liberalització dels mercats financers. Soros preconitza tot el contrari. La seva argumentació és: els mercats financers són intrínsecament inestables; liberalitzar equival a augmentar la instabilitat; situada la societat en zona de desequilibri dinàmic, una crisi financera pot desencadenar una sèrie de resultats absolutament desproporcionats en relació amb les causes que l'han provocat; el sistema financer internacional constitueix el principal ingredient de les crisis globals; *ergo*, mantenir l'estabilitat en els mercats financers ha de ser un objectiu polític explícit si es vol evitar l'esfondrament del sistema capitalista global. Aquest objectiu es podria assolir si els participants del mercat basessin les previsions en els compo-

nents fonamentals, fet que només és possible si s'ignora la força de la reflexivitat. Com que avui dia ja no és així, l'estabilitat no pot ser un afer dels inversors exclusivament, sinó que ha de ser un objectiu de la política pública. En conseqüència, cal una major regulació.

La potestat de regular, però, no es pot deixar en mans dels Estats, que anteposaran la protecció dels seus interessos a qualsevol altra consideració. La regulació ha de fer-se a escala global, no local. El problema és que manquen les institucions adequades. No hi ha cap organisme, cap autoritat reguladora internacional comparable a les institucions existents a nivell nacional. Es fa necessari algun sistema global de presa de decisions polítiques.

En relació amb (ii), l'afèbliment dels valors, més amunt havíem parlat d'un doble ancoratge, el de la pròpia realitat i el dels valors, que aferra la societat al quasi equilibri impedit que les expectatives i la realitat s'allunyin excessivament. Donat que la societat oberta corre el risc de caure a qualsevol de les dues zones de desequilibri, l'estàtic de les societats tancades i el dinàmic de les societats turbulentes, cal considerar dues línies divisòries. Cadascuna d'elles està relacionada amb valors diferents que exerceixen la funció fixadora.

Soros distingeix entre *principis fonamentals*, que hom defensa independentment de les conseqüències, i *conveniència*, segons la qual hom actua guiat per les conseqüències previstes de l'acció. Els principis fonamentals s'associen, encara que no necessàriament, a creences religioses i se sol pensar que la seva validesa no depèn de l'aprovació de les persones. La conveniència, en canvi, no té el suport d'una autoritat externa com ho són els llibres sagrats, la Ciència o la Raó.

Els principis fonamentals i la conveniència tenen a veure amb la línies que separen el quasi equilibri amb el desequilibri estàtic i el desequilibri dinàmic respectivament.

La societat oberta (quasi equilibri) demana un consens sobre els principis fonamentals. Sense aquest consens la societat pot davallar vers una societat tancada o bé en una societat purament transaccional (turbulenta). En el pri-

mer cas, si les persones es deixen dur pels principis d'una manera incondicional i prescindint de les conseqüències, de seguida es pot incórrer en actituds fonamentalistes. La història demostra que quan imperen els fonamentalismes, religiosos o polítics, les societats esdevenen totalitàries. El remei sorosià és mantenir sempre present el principi crític: *ningú no està en possessió de la veritat última*.

Si tothom actués només pensant en els resultats, a més que ningú no estaria disposat a obrar si les conseqüències fossin desagradables (lluitar per defensar la llibertat i la pàtria, per exemple) la societat esdevindria inestable. I això degut a què els valors canvien constantment i la reflexivitat propiciaria un comportament que, *de manera anàloga al que succeeix en els mercats financers*, conduiria la societat lluny de l'equilibri.

L'analogia permet Soros explicar com la disposició a acceptar alguns principis evita que el procés desestabilitzador quedi fora de control: "inhibint el comportament seguidor de tendències que constitueix una amenaça per l'estabilitat de la societat de la mateixa manera que en els mercats financers" (*La Crisi...*, p. 112). En els mercats financers, recordem-ho, el comportament dels inversors obeeix al *procés auto-reforçador* dins el qual els components fonamentals es veuen arrossegats per la variació del preu de l'acció, d'on se segueix que els components, els preus i àdhuc els mercats financers són emportats lluny de l'equilibri. Recordem també que la valoració dels components està adulterada, ja que la consciència de la reflexivitat impedeix els inversors creure en elles i els indueix a adoptar l'anàlisi tècnica, font d'inestabilitat. És per això que el comportament seguidor de tendències no es pot inhibir des de dins dels mercats financers. Conservar l'estabilitat reclama una acció exògena.

Si el raonament es portés fins les últimes conseqüències equiparant els principis (valors socials) amb els components fonamentals (valors econòmics), s'hauria de concloure la falsedat dels primers i la necessitat d'una regulació exògena en l'esfera dels valors, que hauria de venir per la via dels fonamentalismes. Soros no s'atreveix a tant. **L'analogia li falla en aquest punt.** És per això que es limita a afirmar que en una societat transaccional els valors s'assenten sobre bases poc estables. "Això és menys fort que afirmar que (...) són d'una falsedat demostrable, però és prou fort com per suscitar dubtes sobre l'estabilitat de la societat oberta" (p. 113).

**La societat oberta
demana un consens sobre
els principis fonamentals.
Sense aquest consens
la societat pot davallar vers
una societat tancada
o bé en una societat
purament transaccional**

3. Notes per una interpretació política del pensament de G. Soros

Dóna la impressió de que Soros és conscient del punt feble de l'analogia.

"Per què, al cap i a la fi, la gent s'ha d'orientar pel sentit del que és correcte i del que és incorrecte,

independentment de les conseqüències? per què no perseguir l'èxit per qualsevol dels mitjans que millor funcionin? Són preguntes legítimes que no es presten a una resposta senzilla. Poden semblar terribles a les persones que hagin estat criades per a ser ciutadans moralment correctes, però això només significa que aquestes persones no s'adonen de que el sentit de la moralitat és un sentit adquirit. És inculcat a les persones per la societat -pares, escoles, lleis, tradicions- i és necessari per sostenir la societat" (p. 114).

Molt probablement Soros és una de les persones de qui parla i l'ofici d'especulador més d'un cop l'haurà obligat a practicar un relativisme moral. Com sigui, és raonable atribuir-li una preocupació pel seu negoci, i el negoci farà aigües si el sistema capitalista global s'enfonsa. Provo-ca la por:

"Puc distingir ja els ingredients de la crisi definitiva. Tindrà caràcter polític. És probable que sorgeixin moviments polítics autòctons que intentin expropiar les grans empreses mul-

tinacionals i recuperar la «riquesa nacional». Pot ser que alguns d'ells reïxin de la manera que ho va fer la rebel·lió dels bòxers o la revolució zapatista. El seu èxit pot fracturar així la confiança dels mercats financers generant un procés d'auto-reforçament. Si això succeirà en aquesta ocasió o en la propera està obert a debat". (p. 166)

I mira que s'actüï, que es practiqui l'*enginyeria social*, preconitzada per K. R. Popper, en les parts del sistema que fallen: la inestabilitat dels mercats financers i la crisi dels valors.

Per Soros, la creació de la Unió Europea és un bon exemple d'enginyeria social, encara que presenta deficiències. La integració europea és un procés dinàmic i si no avança és probable que retrocedeixi. La millor solució fóra que la Comissió Europea fos responsable, no davant el Parlament Europeu com ara, sinó davant un òrgan constituït a partir dels parlaments dels estats membres.

"Aquest òrgan donaria una veu més directa a la gent i constituïria un atac menys directe a la sobirania nacional. Hauria de tenir també el suport dels parlaments nacionals, que d'altra manera estarien amenaçats per l'augment del paper del Parlament Europeu. En conjunt, aquest mecanisme té més probabilitat d'èxit que el canvi de poders -i d'imatge- del Parlament Europeu" (p. 259).

Val a dir que aquesta proposta és molt semblant a la feta molt recentment pel ministre d'Afers Exteriors alemany Joschka Fischer, i que ha aixecat tanta polèmica.

Soros no desitja destruir el sistema capitalista. El que vol és reforçar-lo. Per això considera imprescindible un sistema global de presa de decisions polítiques, *una societat global que recolzi l'economia global*. La sobirania dels estats ha de subordinar-se al Dret i a les institucions internacionals. Estranyament, on aques-

tes idees troben una més gran oposició és als Estats Units. El financer ho atribueix a una crisi d'identitat: el país més poderós del món no sap si vol ser una gran potència solitària o el líder del món lliure. La proposta política de Soros és que els Estats Units assumeixin el lideratge i forgin una aliança amb països ideològicament afins per tal d'establir les lleis i les institucions necessàries per mantenir "la pau, la llibertat, la prosperitat i l'estabilitat" (p. 32).

El lideratge és indispensable per tal d'evitar les dues fonts d'inestabilitat.

"Amb sentit de lideratge i transparència d'objectius, els Estats Units i els seus aliats podrien començar a crear una societat oberta global que ajudés a estabilitzar el sistema econòmic global i a estendre i fer respectar els valors humans universals. L'oportunitat està esperant a ésser aprofitada." (ibídem)

Una solució passa per regular els mercats financers. Però com s'evita la crisi dels valors? Soros no veu altra manera de

fer-ho que no sigui apel·lant al discurs moral.

"La societat oberta està sempre en perill, però l'amenaça en aquest moment de la història prové (...) més de la deficiència de valors socials compartits que d'una ideologia repressiva. El comunisme i fins i tot el socialisme han estat desacreditats mentre que la creença en la *laissez faire* capitalista ha elevat la deficiència de valors socials a la categoria de principi moral. Com pot defensar-se la societat oberta? Només per part de persones que aprenguin (o recordin) a distingir entre allò que està bé i allò que és conveniència i que facin allò que està bé encara que no sigui convenient. Es tracta d'una gran exigència. No es pot justificar per un càlcul d'interès personal i estret. (...) De fet són cada vegada més les persones que han efectuat el càlcul i s'han decantat a favor de la conveniència. (...) La seva posició s'ha simplificat molt gràcies al biaix dominant de reconèixer els interessos personals com a principi moral. El biaix es manifesta en el fona-

Soros no desitja destruir el sistema capitalista. El que vol és reforçar-lo. Per això considera imprescindible un sistema global de presa de decisions polítiques. La sobirania dels estats ha de subordinar-se al Dret i a les institucions internacionals

mentalisme de mercat, en el realisme polític, en una interpretació simplista del darwinisme i en diverses disciplines noves com ara el dret i l'economia. Tot això ha permès al mecanisme de mercat penetrar en aspectes de la societat que fins fa poc estaven fora del seu domini". (p. 116)

Per afermar els valors calen persones que aprenguin o recordin a distingir el bé del mal. Però, com aconseguir-ho? Tinc la impressió de que Soros, que ha hagut d'actuar molt sovint pensant les conseqüències, en el fons considera la moral com una fal·làcia fèrtil més. Per això insisteix tant en el problema. I la solució passa per una aliança entre Estats Units i la resta del món occidental que afavoreixi la societat civil, institucions religioses, ONG, ... a fi d'afermar els valors.

Arribats aquí apuntaré una succinta resposta a la pregunta que feia al començament respecte del ressò que té Soros en amplis sectors de la

socialdemocràcia: l'acord es produeix, en gran part, en allò que fa referència al mecanisme de mercat, com ho corrobora l'anomenat aforisme de L. Jospin: "sí a l'economia de mercat, no a la societat de mercat". En l'esfera dels valors dubto molt que les idees de Soros siguin compartides. Trobaríem que la situació es veuria totalment diferent des de posicions liberal-conservadores, com les que pot representar actualment F. Fukuyama. Tal vegada el problema de Soros és que no troba la manera de fer compatibles, fins a l'extrem que a ell li interessaria, plantejaments ideològics que, en el fons, són difícilment conciliables. En tot cas, aquest és un punt que requeriria ser tractat en una altra ocasió amb un major deteniment.

Moltes gràcies per la seva atenció. ●

LA BAIXA EDAT MITJANA

Manfred Díez

Aquest escrit va ser llegit a la conferència que vaig pronunciar al *V Nucli d'Història Militar de Catalunya*, organitzat pel Grup d'Estudis Coronel Guarner.

L'estudi que s'hi du a terme, té com a fil conductor els problemes i les paradoxes que mossèn Ballarín desenvolupa en els capítols del seu llibre *Catalunya terra de mar menuda* dedicats a contar els segles baixmedievals catalans.

Introducció

Abans d'entrar en l'anàlisi del text de mossèn Ballarín, establim el marc de referència cronològic en relació amb el qual aquest es situa, i definirem els nuclis de força que, al nostre entendre, vertebraren el contingut. En relació, doncs, amb el primer, cal assenyalar que el període de la història de Catalunya del qual tractem tot seguit, abasta del segle XIII fins a finals del XV, és dir, del temps de les Vespres Sicilianes, amb l'època d'expansió vers el Mediterrani i la figura de l'almogàver com a teló de fons, a la primera guerra civil catalana i la fi del medievalisme. Des del punt de vista de la història de les edats, el període que ens ocupa és el conegut com a Baixa Edat Mitjana, un temps de transició entre el món feudal i l'època moderna.

Donat el marc cronològic, passem a referir els nuclis a través dels quals es desenvolupa l'escrit de Ballarín, i que constitueixen la pauta del nostre anàlisi. Aquests són:

- 1.- L'almogàver (El darrer apartat del capítol *Terres ençà, mars enllà*)
- 2.- El frare: dominics i franciscans (capítol: *Freres i frarets*)
- 3.- El menestral: les viles i l'organització gremial (capítol: *La gent del pa de cada dia*)
- 4.- El pastor i l'heretge (capítol: *Muntanyes endins*)
- 5.- La fi del món medieval: de Joana d'Arc a Ferran el Catòlic (capítols: *Les darreres guspires* i *Tururut viola*)

Si es para atenció als títols que conformen aquest índex, hom es pot adonar que tots ells estan vinculats a un personatge determinat. Amb això hem volgut ser fidels amb el que pensem que és una de les línies de força important, no només de la part del llibre referida, sinó del seu conjunt: destacar que darrera dels fets històrics hi ha les accions d'unes persones concretes, a la vida de les quals cal atansar-se per tal d'assolir una visió de conjunt, i alhora real, allunyada del defecte de la sublimació del mètode i l'abstracció. Aquí les persones no s'interpreten en funció de les necessitats del mètode, sinó que aquest es desenvolupa a partir d'aquelles.

Dit això, comencem l'examen dels continguts:

1. L'almogàver

Per tal d'entendre la importància que mossèn Ballarín atorga a aquest personatge, cal tenir en compte que la seva caricatura és la que precisament serveix d'il·lustració a l'encapçalament del capítol, que tracta l'expansió catalana al Mediterrani, *Terres ençà, terres enllà*. Home rude, de temperament violent i eminentment pràctic, Ballarín, tot seguint les dades que aporta la crònica de Bernat Desclot, destaca que l'almogàver "podia ser aragonès, català i fins sarraí." (1998: 92). El seu origen, continua explicant, cal cercarlo a les muntanyes; diu que "rampinyava a tort i a dret, que podia passar dies sense menjar i que, si no hi havia res més, passava menjotejant herbetes" (*idem*). Pel que fa a aquest aspecte, Jean Pascot (coronel de l'exèrcit francès), al seu conegut llibre *Els Almogàvers*, apunta que aquesta mena d'home es deuria forjar durant el

temps de la reconquesta, al territori inestable de la Marca Hispànica. Des del seu punt de vista, és, a partir de l'acció reconqueridora duta a terme per Carlemany, que apareixen els mots *almogàver* i *almogaveria*. Aquests termes, diu, "s'apliquen als cristians isolats que, actuant per compte propi i per a pròpia seguretat, o bé a sol·licitud i a les ordres de llur senyor, s'infiltraven a les línies sarraïnes per recollir-hi informacions." (Pascot, 1997: 34). Això lliga amb l'apreciació de Vicens Vives, segons la qual "jugar-se la vida per a defensar la vida va ser un exercici incessant que va fer dels primers catalans un poble de camperols i guerrers"; apreciació a la qual afegeix que "aquest aire bèlic no va desaparèixer fàcilment del nostre temperament col·lectiu" (1980: 34-35)

Durant el període al qual ens estem referim la població de l'àrea de la Marca es caracteritza per la presència d'un contingent notablement romanitzat, naturals de la plana que s'han refugiat als Pirineus fugint de la conquesta àrab, i per un contingent poc romanitzat, en el qual es manifestaria el manteniment de la cultura ibera: "la gent de terregada, que parlava basc, i barrejava la rel ibèrica amb terminacions germàniques" de mossèn Ballarín (*ibídem*: 48) –per a això mateix vegeu, Pierre Bonnassie, *Catalunya mil anys enrera*, cap. I, "Població i condicions d'existència"; i l'obra de Josep Mª Salrach i Mercè Aventín, *Conèixer la història de Catalunya*, vol.1, "La societat prefeudal". Així, al nostre entendre, l'origen dels primers almogàvers es troba vinculat amb les bosses de població d'ascendència ibèrica que es mantenien al redós del Pirineu. En aquestes es mantenia viu "l'esperit d'aventura i bel·licós" que Bosh Gimpera atribueix als ibers, els quals, d'altra banda, i d'acord amb els estudis del mateix autor, ja "van servir com a mercenaris en els exèrcits cartaginesos o en els grecs de Sicília" (citats a *Quaderns de l'exili*, n° 25, vii).

Havent crescut en un context ple de guerres i de violències, l'almogàver fóra aquell qui no ha sabut deixar l'espasa per la fanga

Havent crescut, doncs, en un context ple de guerres i de violències, l'almogàver fóra aquell qui no ha sabut deixar l'espasa per la fanga, que hauria romàs, com diu Ballarín, sense bressol. No hi ha dubte, quant al temperament, és muntanyenc: no admet cap limitació de part d'un altre home a la seva llibertat –principi del dret–, i se les campa soles amb els seus; ara, en no haver-se estabilitzat en un lloc, tampoc no ha conegut la ponderació que sobre els impulsos infon el treball de la terra. En ell predominaria aquell aspecte de la psicologia dels catalans que Vicens Vives ha definit com a rauxa, en contraposició amb el seny. Des d'aquesta perspectiva, s'entén que pugui ser, tal i com destaca Ballarín, "el protagonista de la més gran estossinera feta per la gent de casa. Només de recordar com cridava "desperta, ferro" al començar les batusses ja t'agafaven tremolines" (*idem*).

Tot i que Ballarín no ho fa –com en moltes altres qüestions, que només les apuntenosaltres, a través de l'estudi de les seves accions, aprofundirem una mica més en el caràcter i la personalitat d'aquest home de muntanya, el qual, paradoxalment, es manifesta mariner. La figura de l'almogàver, representant un cas extrem, és bona com a exemple per tal de discernir un dels elements constitutius, no ja del caràcter del poble català, sinó de la mateixa naturalesa humana en general. De manera que, a través del model de persona que mostren els seus actes, podrem posar en relació, i comparar, les diferències que, quant al caràcter, es produeixen en el pla del concret, sigui, per exemple, entre un almogàver i un monjo, sigui entre un senyor feudal i un mercader de ciutat. Les diferències entre aquests, en contraposició amb allò que es manté constant i idèntic, no són de natura, cal explicar-les en relació amb l'aspecte contingent i històric dins del qual s'han desenvolupat.

Anem, doncs, a conèixer una mica més de prop aquests “ganàpies” d’almogàvers, tal com els denomina Josep Maria Ballarín. Dos seran els aspectes que centraran la nostra atenció en aquest punt: el sentit de grup que posa de manifest les relacions que mantenen entre si, i la seva especial manera de concebre el combat, el que militarment parlant es denomina tàctica.

1.1. El sentit de grup

En relació amb aquest aspecte, ja d’entrada convé assenyalar que el seu èxit en el camp de batalla es fonamentava en el fet que el grup dins la seva pluralitat constituïa una unitat, esdevenia un tot organitzat, i no un mer agregat. Pel que fa a això cal remarcar el següent element: a diferència del pagès, un altre arquetip de personalitat, en el qual el treball de la terra és el que l’impulsa a haver de coordinar el seus esforços amb l’altre, i per tant a organitzar-se per a assolir els seus objectius, en l’almogàver allò que dóna unitat al col·lectiu és el combat. En un cas, el del camperol, “l’esperit de la colonització de la terra, a l’ardiment en la feina”, d’acord amb les observacions de Vives, han esdevingut els valors al voltant dels quals “el català ha pogut vèncer els elements dissociadors procedents de la seva formació ètnica. Així el mestissatge és redimit per la conquesta de l’eina, del camp; pel treball individual i col·lectiu” (1980: 29). En l’altre, el dels almogàvers, aquests valors vénen determinats per l’ideal de soldat; en això seguim Jep Pascot, autor rossellonenc, coronel de l’exèrcit francès i estudis de temes militars. “Per als almogàvers”, diu Pascot, aquest ideal “es traduïa en un comportament exemplar al camp de batalla. El combat era llur religió; s’hi preparaven amb gravetat, amb misticisme; sovint combregaven el dia abans de combatre; d’altres vegades, abans de proferir llur crit de guerra “Aragó! Desperta ferro!”, marxaven cantant la Salve Regina” (*ibídem*, 30). Uns homes així, difícilment podien avenir-se a dur una vida civil, sedentària, el seu ideal no els ho permet. És, des d’aquest punt de vista, que Jep Pascot explica llur renúncia a viure a Sicília un cop signada la Pau de Caltabellota entre Frederic II, tercer fill de Pere II el

Gran, i Carles II d’Anjou, i el seu oferiment com a cos de mercenaris a Andrònic II, emperador de Constantinoble (*idem*). L’aglutinant d’un col·lectiu com aquest és la disciplina militar i l’honor (sense que vulgui ser cap atenuant a les malvestats que es feren a Grècia i Macedònia, cal notar que aquestes tingueren lloc després d’un acte de traïció flagrant envers el seu cap). Jep Pascot, sempre seguint la Crònica de Muntaner, explica com Roger de Flor fou assassinat per Miquel IX, fill gran d’Andrònic II, degut a la gelosia d’aquest pels seus triomfs davant els turcs. Cal atendre el següent: malgrat estar assabentat de les intrigues del fill d’Andrònic en contra de la seva persona, Roger de Flor, d’acord amb les regles d’honor, es presenta davant seu sol, sense les seves tropes, a fi d’acomiar-se’n, amb la qual cosa dona l’oportunitat a què es pugui atemptar en contra d’ell. No fer-ho fóra una covardia, fer-ho un motiu d’orgull. Com relata l’autor del Rosselló, “Roger de Flor no ignorava l’odi que li tenia Miquel IX; però creia que el seu honor l’obligava a prescindir d’aquest sentiment. I encara, l’home de guerra que era, rude però lleial i franc, no podia concebre la traïció, pertanyia a un món on la regla era desafiar-se cara a cara; quant al perill, l’havia vorejat massa vegades al llarg de la seva vida aventurera, per a donar-li importància; en moltes ocasions l’havia vençut i continuava creient en la seva bona estrella. Només escoltà la seva veu interior que li aconsellava de tenir confiança en un destí que l’havia conduït a la glòria. Aquella vegada”, conclou l’autor francès, “el destí el portaria a una fi tràgica” (*ibídem*, 90). Creiem observar en aquesta actitud de Roger de Flor una forma d’excés, en la qual hom és susceptible de caure, és una possibilitat connatural a la condició humana. Es tracta de la mateixa forma d’excés que impulsà a Pere II el Gran a deturar la seva marxa victoriosa per les terres de Calàbria per tal de presentar-se davant Carles I d’Anjou a Bordeus, amb l’objectiu de fer front al repte a què aquest l’havia desafiat. Pere II aleshores no tingué en compte, o no va voler tenir-ho, que aquest desafiament només era una maniobra política que tenia com a propòsit guanyar temps a fi de reorganitzar les

tropes angevines al sud d'Itàlia; tanmateix la qüestió afectava el seu sentit d'honor cavalleresc, i això l'impulsà a exposar la seva vida, i juntament amb ella també la del seu regne, com més endavant es va demostrar. En la seva crònica, Ramon Muntaner farà retret a Pere II per haver comès aquest acte, tot i que el disculparà, com diu Ferran Soldevila, "invocant la maldat d'algun conseller o l'arrauament de la joventut" (1989: 167).

On es troba l'element comú a l'excés en Roger de Flor i en Pere II? i per extensió en la conducta dels almogàvers? Pensem, que en el menystiment de la vida, més concretament, en la subvaloració de la lògica que regeix la vida dels homes en temps de pau a la societat civil, és a dir, la política. Reconeixent que "si a la vida no hi ha res pel qual valgui la pena de morir, tampoc no mereix d'ésser viscuda" (R. Galí, 1994: 13), cal notar que aquelles coses per les quals val la pena morir constitueixen al mateix temps, com nota Raimon Galí, allò pel qual estem disposats a viure. El que permet la comparació de les empreses dels almogàvers, amb l'acció del rei Pere II, és el sentit de la vida que en ambdós casos es posa en relleu: el seu valor ve mesurat per la possibilitat de la mort. Centrant-nos en el cas concret dels almogàvers, allò que dóna sentit al grup, que el cohesionava i li dóna unitat és l'experiència de la mort. Ben el contrari s'esdevé en el cas del pagès; en aquest, més aviat, allò que li serveix per a reunir forces és la seva acceptació de la vida, la necessitat del treball per a subministrar-se el sosteniment. L'adopció d'un o altre model en termes absoluts, és a dir, sense tenir en compte la situació en què hom es troba, és allò que acaba conduint a la seva degradació: el cas més clar d'això que diem és la manera com varen venjar els almogàvers la mort del seu cabdill en la població de Macedònia.

1.2. La tàctica

El segon aspecte al qual volem fer referència és la tàctica emprada en la lluita pels almogàvers. Cal notar d'antuvi que només en casos excepcionals anaven dalt de cavall. Jep Pascot assenyala respecte a aquest punt que, fins i tot aquells que disposaven d'aquest animal, sovint descavalcaven per ajuntar-se a llurs companys no muntats, com succeí a la batalla d'Apros, perquè "a peu", subratlla l'autor, "es trobaven més còmodes per al combat" (*ibídem*: 160). Els almogàvers formaven un cos d'infanteria, en una època com és la medieval en què el cavall

era el rei, militarment parlant, i l'home de peu era tingut per poca cosa. D'on els venia, doncs, la fama de bons guerrers? en què consistia la seva destresa militar que, a diferència dels altres cossos d'infanteria del moment, els feia tant valuosos a l'hora combat? La perícia no els podia

(els almogàvers) formaven un cos d'infanteria en una època com és la medieval en què el cavall era el rei, militarment parlant, i l'home de peu era tingut per poca cosa

venir de l'armament: no anaven a cavall, ni estaven, lògicament, equipats amb armadures. La clau dels seus èxits es trobava en la capacitat de moviment dins el camp de batalla, en les múltiples possibilitats de maniobra de llurs forces. Aquesta capacitat els permetia adaptar-se a totes les circumstàncies que es podien produir al llarg d'un combat. Per estrany que pugui sonar, la tàctica que empraven era un cant d'exaltament a la persona. Mentre la seva concepció de vida, com hem vist abans, a l'extrem, comportava l'anorreament d'aquesta, la seva tàctica en el combat en depenia absolutament. Per dir-ho així, el principi que orientava la seva estratègia és que la victòria es decideix en favor d'aquell qui dóna més llibertat d'actuació a les hosts de què disposa. Llibertat que no vol dir en cap cas desordre. En aquest sentit, Jep Pascot observa que "de la llarga experiència adquirida havien sabut treure una lliçó: una manera de

maniobrar, una doctrina empírica, que aplicaven segons les circumstàncies i especialment segons el lloc i els mitjans de l'enemic". "Associaren a la tècnica del combat la ciència del moviment, que és pròpiament l'estratègia. Com diu Jomini", continua l'autor rossellonenc; "l'estratègia és l'art de dirigir els exèrcits damunt els teatres d'operacions; la tàctica és l'art de dirigir-los sobre els camps de batalla" (1997: 188-189).

A finals de l'Edat Mitjana, durant la guerra de Cent Anys que enfrontà França amb Anglaterra, es van començar a posar de manifest les limitacions de la cavalleria. Els exèrcits anglesos a Crécy, en 1346, i a Azincourt, en 1415, varen derrotar les tropes de cavallers franceses gràcies al seu cos d'arquers, soldats de peu. Quin fou el camí seguit per França a fi de superar aquest contratemps? Varen afegir més proteccions i defenses al cos del cavaller per tal de resistir els trets de la ballesa. Finalment, però, degut a la rigidesa de l'equipament, van haver d'acceptar l'evidència, i el genet va baixar del cavall. En la conformació dels exèrcits permanents francès, el 1445, i castellà, el 1495, la infanteria ha guanyat importància en relació amb la cavalleria, la qual seguint la mateixa tendència, passa a ser lleugera. En relació amb aquesta concepció de la guerra, de la qual en són uns dels pioners els almogàvers, cal posar, segons Pascot, la famosa infanteria espanyola i la unitat tàctica coneguda sota el nom de terços, que data de 1534 (*idem*). No cal dir-ho, la noció de guerra llampec amb que es coneix els pla d'ofensiva alemanya sobre França a l'inici de la Segona Guerra Mundial, pla en el qual les unitats de tancs hi desenvolupaven un paper destacat, participa d'aquesta mateixa concepció.

2. Els frares: dominics i franciscans

El segon dels nuclis amb què hem dividit l'escrit de Ballarín correspon al capítol titulat *Fra-*

res i frarets. Malgrat que l'anàlisi de la figura de l'almogàver ens hagi portat fins al temps de la Marca Hispànica i hàgim fet referència al procés de repoblació a l'inici de l'Edat Mitjana, el cert és que, com ja s'ha dit al principi, el període que pròpiament tractem és la Baixa Edat Mitjana. Si l'època anterior –l'anomenada Alta Edat Mitjana–, a gran trets, es caracteritza, d'una banda, pel seu aire rural: concentració de la població a la muntanya, amb un predomini de l'economia d'autosubsistència dirigida al sosteniment de la família; i, d'una altra banda, per l'atmosfera bèl·lica que envoltava totes les activitats, degut al perill que comportava la proximitat i la potència de l'adversari sarraí; en contraposició amb aquests aspectes, el període en què ens situem, com molt bé assenyala Ballarín, determina la puixança d'una "burguesia de nova planta que compta diners de molt i de massa"; i en què l'antic adversari es bat en retirada –la superioritat militar dels regnes

a una etapa d'enfortiment per tal de superar una situació plena de dificultats, succeeix una d'expandiment i d'assumpció de riscos pel que fa a les activitats econòmiques

cristians es comença a produir al segle XI, coincidint amb la creació del regnes de taifes musulmans. Així doncs, a una etapa d'enfortiment per tal de superar una situació plena de dificultats, succeeix una d'expandiment i d'assumpció de riscos pel que fa a les activitats econòmiques, que ara es basaran en l'intercanvi i el comerç. Mentre a la primera, la responsabilitat de vetllar pel benestar espiritual residia, fonamentalment, en els monjos dels monestirs que constituïen una mena d'avantguarda colonitzadora –tots ells benedictins per disposició expressa de Lluís el Piadós–; en la segona etapa, els frares dels ordes mendicants prenen el relleu en la direcció de l'espiritualitat del país. Si atenem al judici d'Antoni Pladevall, els frares es distingeixen pel fet que "s'agrupen amb un fi determinat i sovint delimitat: respondre a les necessitats de l'Església en l'ensenyança, predicació, hospitals, missions, etc. Els monjos, en canvi, a part l'estabili-

tat, la conversió de vida i l'obediència, més estrictes i accentuades que en molts religiosos, no tenen un fi determinat. Els monjos –sobretot els benedictins i llurs modalitats, són missioners, mestres, tenen hospitals o són colonitzadors, però no pas com a fi concret, sinó segons la necessitat del moment; són intel·lectuals i mestres de l'Ofici Diví” (A. Pladevall; 1978: 7)

Els ordes mendicants neixen al mateix temps que comencen a créixer els nuclis urbans, i en el moment en què la generalització de l'economia basada en l'intercanvi i en el risc en els negocis, ha propiciat que un determinat sector de la societat s'enriqueixi molt. Aquest, consolidat,

constituirà un estament el caràcter distintiu del qual no es troba ni en el treball de la terra, cas del pagès, ni en la guerra, cas del senyor feudal, sinó en el comerç, en el benefici econòmic que genera l'intercanvi de productes. De la proliferació d'aquestes intercanvis es deriva el floriment de les ciutats. Cal

recordar, en relació amb això, que l'àgora grega i el fòrum romà, a banda de ser els centres polítics i religiosos, també constituïen els centres d'activitat econòmica dels nuclis urbans. Tot això són indicis que quelcom està canviant al si de la societat medieval. El diner circula i, no només això, hi ha un sector social que reivindica els seus drets polítics enfront dels senyors basant-se en el seu grau de riquesa. En aquest nou escenari, doncs, més caracteritzat pel benestar, que per la duresa de les condicions de vida, en què el món sembla estar més aviat a la disposició de la voluntat dels homes i no a ésser un impediment o obstacle a superar, com s'esdevenia en el temps de la Marca, apareixen els ordes dominic i franciscà. Sent de gran importància a Catalunya, Ballarín assenyala, a propòsit dels seus fundadors, que “són a l'inrevés de Sant Benet. El patriarca monàstic, anant a contratemps, va arrelar els seus monjos al

monestir; els dos patriarques del gòtic, amb la gent escarxofada a les viles, els van engegar a captar pel món” (*ibídem*, 98). Adonem-nos de la coincidència que posa de manifest aquesta opinió amb l'expressada més amunt per Antoni Pladevall, en relació amb la diferència entre monjos i frares.

Mentre el problema de la repoblació deriva de la necessitat de conquesta de la terra, i per a convèncer-se d'això cal que hom prediqui amb l'exemple estabilitzant-se en un indret –i no escriure'n un tractat–, el problema en aquest moment és més aviat la manca de terra per conquerir. En dos sentits diferents: d'una banda, pel

tractat Almirra de Jaume I amb el rei de Castella Alfons X *el Savi* (1244), els dominis de la corona catalano-aragonesa a l'interior de la Península no es poden estendre més enllà d'Alacant; d'altra banda, en el sentit que la terra entesa com a objecte de dificultat, i objecte a conquerir, ha començat a desaparèixer, si més no entre les elits dirigents. El braç militar o noble, el més interessat en la conquesta de nous territoris, està perdent importància en benefici del patriciat urbà en la direcció dels afers polítics. En relació amb aquest context, dominics i franciscans proposen dues vies diferents per tal de preservar el vigor espiritual del poble, vigor que s'havia anat acumulant durant el període de la reconquesta, i que, ara, com hem dit, a manca d'una dificultat externa clara, de mica en mica va minvant. Els uns, els franciscans, van optar pel camí de la pràctica, mirant de posar de manifest el vessant moral de la persona a través de la continència i la pobresa en la vida material; els segons, els dominics, triaren el camí del pensament. Aquests van aprofundir en les bases del saber teològic per tal de lluitar contra falses ideologies, que s'havien desenvolupat coincidint amb el relaxament dels temps –cas del moviment albigès, per exemple–.

**quelcom està canviant
al si de la societat medieval.
El diner circula i, no només
això, hi ha un sector social
que reivindica els seus drets
polítics enfront dels senyors**

El seu objectiu era atorgar un fonament teòric prou sòlid a una acció pràctica que, regint-se per aquest, pogués perdurar al llarg del temps sense desviacions. “Els dominics són el seny”, diu Ballarín, “els franciscans”, continua, “tot i perduda massa aviat la primera gràcia de la pobresa, són la nostra festa dels folls” (*ibídem*, 102). La necessitat del sotmetiment a la regla, el sentit del deure, i l’esperit de llibertat, el romà i el grec, el pa i el vi, la vida civil i la vida del guerrer.

3. El menestral: les viles i l’organització gremial

Entrem en els dominis del sentit del deure, del romà, del pa i la vida civil. La mateixa idea que expressem amb els anteriors conceptes constitueix l’eix que vertebrava la manera de fer dels gremis, i que, per tant, organitza la manera de fer que es desenvolupa a les viles i ciutats. Escoltem què ens diu sobre això Josep Maria Ballarín:

“La feudalitat no es fiava mica de papers ni de reglaments. Resolia les picabaralles de la servitud o el vasallatge amb un codi d’honor, ben entès o mal entès. Quan anava de barates ho feia per l’axioma que encara he sentit entre els tractants de bestiar. ‘Els bous per la banya i els homes per la paraula.’

L’home de ciutat és altra cosa, i tot i que en els temps medievals la paraula donada era sagrada i als testimonis d’un judici hi valgués més un mot de fiar, cada ciutat o vila es defensava acarnissadament ventant els privilegis pels nassos dels senyors i fins dels reis. Més d’una vila encara fa festa recordant el dia en el qual fou vila franca. Amb muralles, i a veure qui gosa entrar sense permís.” (*ibídem*, 105)

Què és el que separen els murs de la ciutat? Doncs, el domini de l’arbitrari, representat pel poder dels senyors feudals, i l’estat de dret dels prohoms de la ciutat. No és casualitat: és en temps de Jaume I, i no abans, que les reunions

entre eclesiàstics i nobles, per tal de definir l’acció de govern, inclouen els ciutadans i burgesos de les principals ciutats, donant lloc a les assemblees polítiques que coneixem sota el nom de Corts. Ferran Soldevila assenyala que una constitució de 1283 (en temps de Pere II el Gran i durant la croada francesa contra Catalunya) “estableix que el rei celebrarà cada any, dintre de Catalunya, Cort de catalans, en la qual, amb els prelats i religiosos, amb els barons i cavallers, i amb els ciutadans i homes de les viles, tractarà del bon estat i la reformació de la terra.” (1989: 202) Al nostre entendre, tot això és indicatiu de l’inici d’un procés de separació del poder civil o polític respecte del moral o religiós. D’alguna manera l’entrada dels burgesos en les assemblees polítiques implicarà la introducció de l’esfera

mundana com a paràmetre per a determinar l’obra de govern –precedent dels futurs parlaments democràtics–. L’ambivalència amb la qual es manifesta la persona humana, amb la seva doble vessant sensible i espiritual, tindrà a partir d’ara també el seu correlatiu extern amb la

**l’entrada dels burgesos
en les assemblees polítiques
implicarà la introducció
de l’esfera mundana per a
determinar l’obra de govern**

progressiva divisió de funcions entre estat i església, i amb la duplicitat quant a fonts de poder, derivant, bé sigui del monarca, bé del parlament. L’esfera mundana reivindica els seus drets. Referint-se a aquest canvi de concepció que afecta les relacions que uneixen el món amb el transcendent, però considerant-lo des del punt de vista de l’art, Ballarín observa que hem passat “del hieratisme del romànic primitiu”, en què del que es tracta es de trametre una idea, afegim nosaltres, “a la gràcia gòtica”, en què a més a més de la idea importa la realitat. Ballarín conclou que “l’escultura del temps és la recerca del somriure.” (*ibídem*, 109)

Dintre d’aquest nou món que s’obre, el nostre protagonista és el menestral. Si respecte del guerrer, el pagès de la Marca representava l’observança del treball com a element de cohesió,

mentre que per al primer el representava el coratge en el combat, ara el menestral torna a ser la repetició del pagès però ficat a l'obrador. "El medieval d'ofici era home de feina ben feta i acabada. Tant com el cavaller tenia el seu honor, l'artesà tenia el de la feina." (*Ibidem*, 107) Quin és el doble del cavaller en aquest temps de puixança de les viles i ciutats? ens hi hem referit abans: el marxant -vegeu p. 98-, l'home de negocis amb empena que "marxa" lluny per a establir contactes comercials.

4. El pastor i l'heretge

En aquest punt, Ballarín ens fa sortir de dins el reclos que delimiten l'espai de la ciutat per anar muntanyes endins. Qui hi trobem en aquestes contrades, lluny del tràfec urbà? Doncs el pastor, potser des del temps bíblic d'Abel el millor exponent per a expressar l'ideal de llibertat i honestat en els costums, enfront del tèrbol i especulatiu Caïn.

Com subratlla l'autor, "muntanya amunt tot canvia. Quan ja ningú xerrava dels ibers perquè n'havien perdut el record, la gent dels grenys en conservava la feror, encara avui en té rastres. Tractats de lluny semblen isards, és malfien de qui vingui de nou i més si duu accent de ciutat." (*ibidem*, 115)

Més endavant afegeix: "muntanyes endins, ànimes endins de gent avesada a la llibertat del torb i de les altes neus, n'havia de sortir, rebec a tot, un altre dels nostres tipus que van fer forrolla als seus dies: l'heretge".

De qui es tracta en aquest cas? Doncs d'aquell, per dir-ho així, que veient l'abaltiment moral a que en alguns conduïa l'interès despertat per l'esfera mundana, sota la forma d'afany de poder sobre aquesta, entengui's l'alta jerarquia eclesiàstica, representada pel Papa Innocenci III, reacciona contra això tot preconitzant un rebuig absolut de la vida en el món. D'aquesta

manera, tornem a ser a prop dels almogàvers. "El catarisme", nota Ballarín, "creia en un principi del bé, espiritual, i en un principi del mal, material, que lluiten dintre de l'home com enlloc perquè en ell xoquen cos i ànima, fins que l'home, morint i reencarnant-se, arriba a la puresa perfecta." (*ibidem*, 119) L'equívoc és de concepte, potser per aquesta raó fou Sant Domènec, l'estudiós, l'encarregat de combatre l'heretgia. Sense deixar passar per alt el clar interès polític que hi hagué rera la croada contra els albigeos, el cert és el catarisme com a idea comportava el perill de l'anorreament de la persona i la decaiguda en l'arbitrarisme, puix que despullava de tota substància el món material, l'àmbit on ocupa el seu espai la política i que permet la coexistència entre gentes que pensen de manera diferent. El

bé, per a un cristià, no pot correspondre únicament a un principi espiritual. Des d'aquesta perspectiva, hom, en tant que ésser terrenal, fóra condemnat ja d'antuvi. El bé, més aviat, resideix en la justa combinació del principi espiritual amb el material, altrament dit, en l'acolliment de l'un a partir de l'altre,

en l'encarnació, però mai pot consistir en el rebuig de l'un per l'altre.

el catarisme com a idea comportava el perill de l'anorreament de la persona i la decaiguda en l'arbitrarisme, puix que despullava de tota substància el món material

5. La fi del món medieval: de Joana d'Arc a Ferran II

El capítol titulat *Les darreres guspines* i els primers quatre apartats del següent, *Tururut viola*, (fins a la plana 136), constitueixen un mena d'acta de defunció: d'una banda, de la societat medieval, de la qual la vida de donació a Déu i els actes heroics de Joana d'Arc en són el darrer sospir; d'una altra, d'un poble, el català, incapaç d'adaptar-se als nous temps, tal vegada exemplificats a través de la figura de Ferran II, amb Maquiavel, no?, ressonant darrera seu. Si la negació del terrenal en virtut del transcendent compromet el respecte per les diferències que en el

món es posen de manifest; el camí invers, la sublimació de la política en detriment de la moral, suposa una altra perversió de no menors repercussions. Si eliminem la influència de la moral en els assumptes mundans, aquests deixen de ser concebuts com a quelcom ordenable d'acord amb un ideal de perfecció -aquest era el punt de vista dels clàssics-. L'ordre ha de sorgir de les mateixes relacions entre els cossos, la qual cosa ens condueix al concepte modern d'univers regit per lleis físiques, que responen a una lògica d'índole matemàtica: "Galileo Galilei va escriure un llibre que sembla mentida: *De l'explicació del món per les matemàtiques*. I visca la ciència. Quan Newton va sortir amb allò de la gravitació universal, l'univers de perruques il·lustrades es va estremir de goig. I més visques a la ciència." (*ibídem*, 134). Aplicada aquesta concepció al cas dels homes, de la qual cosa Maquiavel fóra un alumne avantatjat, resulta que aquests deixen de ser considerats com a persones, per passar a ser-ho com a individus. El que compta aleshores, de cara al manteniment d'un ordre polític, és simplement el posar mesura a allò que des del punt merament físic els mou a actuar, és a dir, les passions. Per a això, cal bastir un estat fort amb una monarquia autoritària, per tal que, des de la por i la coacció, imposi la llei.

Pensem que la confluència d'aquest nou esperit renaixentista, que al segle XV s'estava imposant arreu d'Europa i que al XVI esclata amb la nova concepció física de l'univers, constitueix un element a tenir en compte a l'hora d'entendre el que mossèn Ballarín, referit al poble català anomena "esfigassada". Aquest regirament en la manera d'entendre el món, i la relació entre les persones, es produeix al mateix moment en què a Catalunya manquen les forces: no només les males collites i la pesta negra afecten la salut del poble, encara més ho fan les lluites fraticides entre senyors i pagesos al camp, durant les famoses guerres remences (a mitjan segle XV), i a les ciutats entre artesans i prohoms, que acabaren conduint a una situació de guerra civil (1462-1472). És a dir, alhora que s'estava gestant un pensament que posava els fonaments de l'ordre polític en la capacitat de coacció dels estats, Catalunya es trobava més

dividida que mai. Des d'aquest punt de vista, es pot entendre l'estrany desenvolupament de la successió del darrer rei de la dinastia catalana Martí I l'humà, un rei culte i melangiós, però mancat de caràcter. És aquella manca de caràcter que molt finament Ballarín exposa en referència a la figura intel·lectual del moment, pel que fa als països catalans: Bernat Metge. L'escriptor barceloní amb la seva obra *Lo Somni*, davant dels canvis que es comencen a manifestar a la seva època, només sembla oferir com a alternativa un cant nostàlgic al passat: "*Lo Somni* no té res de clàssic, és un somni trist com les melangies del Martí. [...] En aquest món trist va venir Casp." (*ibídem*, 125).

La pèrdua del sentit d'unitat, tan cara als almogàvers en la lluita, i que anteriorment els pobladors de la Marca havien sabut tenir davant les dificultats de la reconquesta, en el context assenyalat, en què l'ordre moral es trobava en descrèdit, pensem que fou una causa important de la crisi que patí Catalunya durant l'edat moderna. Les lluites van comportar el malbaratament de les energies pacientment acumulades al llarg dels temps medievals, en un xoc de passions d'abast intern. ●

Bibliografia:

Ballarín, Josep Maria. *Catalunya terra de mar menuda. Història de quatre barres i quatre barruts*. Ed. Planeta, Barcelona, 1998.

Bonnassie, Pierre. *Cataluña mil años atrás (siglos X-XI)*. Ed. Península, Barcelona, 1988.

Pascot, Jep. *Els almogàvers. L'epopeia medieval dels catalans*, Ed. Proa, Barcelona, 1997.

Pladevall, Antoni. *Els monestirs catalans*. Ed. Destino, Barcelona, 1974.

Salrach, Josep Maria i Aventín, Mercè. *Conèixer la història de Catalunya. Dels orígens al segle XII*. Ed. Vicens Vives, Barcelona, 1990.

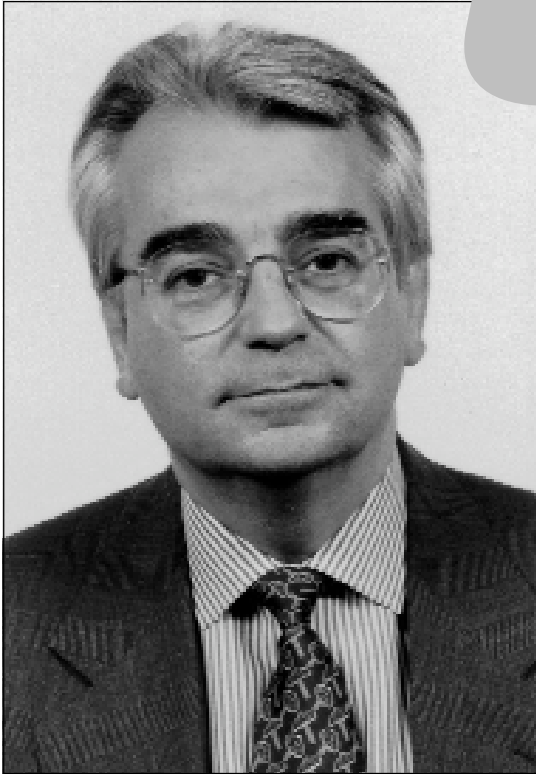
Soldevila, Ferran. *Història de Catalunya*. Ed. Selecta, Barcelona, 1989.

Vicens Vives, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Ed. Destino, Barcelona, 1980.

e

ntrevista

Raimon Terradas

Carles Gasòliba

Quin és el terme més adequat, Unió Econòmica Europea o Unió Política Europea, totes dues coses o depèn del moment?

Ambdós i sempre; el que passa és que el procés de la Unió Europea, és a dir, fer la Unió complerta, jo l'he comparat darrerament amb un edifici que té diverses ales. L'ala econòmica pràcticament està enllestida; amb l'Euro, que vol dir l'existència d'una unió econòmica i monetària, s'ha completat l'edifici.

Carles Gasòliba i Böhm és, des de 1986, diputat al Parlament Europeu del Grup Parlamentari Liberal, Democràtic i Reformista. És també tresorer i portaveu d'aquest Grup a la Comissió d'Afers Econòmics i Monetaris.

Membre del Comitè Executiu de Convergència Democràtica de Catalunya, va ser diputat al Congrés dels Diputats entre 1980 i 1987 i actualment és el Secretari General del Patronat Català Pro Europa. Carles Gasòliba ha escrit diversos llibres i articles sobre economia industrial i sobre l'actualitat de l'economia espanyola i catalana, també sobre qüestions comunitàries i la seva relació amb la realitat catalana i espanyola. Sobre aquesta matèria ens parla també a bastament en la nostra entrevista del passat 12 de maig del 2001

S'ha completat del tot?

Encara queden alguns aspectes per acabar: que s'incorporin els tres estats membres que s'han quedat fora, que són Dinamarca, Gran Bretanya i Suècia. També alguns aspectes de la direcció de la política econòmica europea, encara no prou ben acabats. Des de l'opinió de molts experts, i del propi Parlament europeu, considerem que caldria una direcció en la política econòmica molt més clara que la d'ara, que d'alguna manera està en mans de l'anomenat ECOFIN, que és la representació dels ministres d'economia i finances, i dins de l'ECOFIN dels d'economia i finances de la zona euro, és a dir, l'Eurogrup, que són els que prenen les deci-

sions finals en matèria d'orientació econòmica i monetària. D'altra banda, "l'entitat euro", encara no té una representació única a nivell internacional; hi ha una representació a través dels ministres d'economia que estan en els organismes internacionals, però que fa que tot plegat resulti un procés, per molts, excessivament complicat.

I com està "l'ala política" d'aquest edifici europeu?

L'ala política està molt avançada, però no està acabada. Precisament des de Maastrich, s'ha impulsat molt el paper del Parlament Europeu, tenim molt més poder d'incidència a través del mecanisme de codecisió, de manera que les lleis de la Unió Europea s'han d'aprovar amb un acord entre el Consell Europeu, (la representació dels Estats) i el Parlament, cosa que abans no teníem. Això ha donat una nova dimensió al Parlament, al procés de codecisió, al fet que sense l'acord del Parlament, no es poden nomenar ni el president, ni els comissaris, ni els presidents ni principals integrants de les principals institucions de la Unió Europea. Per entendre'ns, si el President del Banc Central Europeu i els membres del comitè executiu i d'altres institucions claus de la Unió Europea, necessiten l'acord del Parlament abans de poder ser nomenats, això vol dir que des d'un punt de vista polític, la Unió Europea, des de Maastrich, ha avançat donant més poders, i per tant, permetent un joc molt important a la representació del que és l'expressió de la sobirania popular europea, que és el Parlament Europeu.

S'ha democratitzat, en aquest sentit.

La codecisió ha estat una passa importantíssima per cobrir allò que es deia el dèficit democràtic.

Hi havia una zona molt gris, en la qual es prenen les decisions a nivell europeu, però no hi havia realment un control democràtic. Aquesta zona gris, encara existeix en alguns aspectes, però s'ha reduït, s'ha reduït molt. S'ha democratitzat molt més el procés de presa de decisions, i s'ha tendit, en l'àmbit polític, a la més gran normalització democràtica. I a més, la Unió Europea ha incorporat dues grans àrees, que de fet eren les dues àrees que quedaven fora de l'àmbit del que podríem dir-ne l'àmbit polític de la Unió Europea, que eren Justícia i Interior i Política Exterior i de segu-

retat, que vol dir relacions exteriors i defensa. Això ara ja està cobert, ja és una dimensió política de la Unió Europea, i de fet, pràcticament, tot l'àmbit polític que quedava fora de la Unió, ara ja és un àmbit de la Unió, encara que de manera limitada.

La Unió Europea ha incorporat dues gran àrees que quedaven fora de l'àmbit del que podríem dir-ne l'àmbit polític: Justícia i Interior i Política Exterior i de seguretat, que vol dir relacions exteriors i defensa

Per què de manera limitada?

La política exterior i de defensa, la famosa presència que s'exigia que es visualitzés que hi hagués una política exterior de la Unió Europea i que hi ha un representant de la Unió Europea d'aquesta política exterior en les crisis internacionals, en els Fòrums Internacionals, etc., ja s'ha produït, hi ha el Sr. Solana, que expressa la política exterior de la U.E., que s'expressa davant dels organismes de seguretat exterior, bàsicament la OTAN i els Fòrums internacionals i, la Conferència de Seguretat Comuna basada en els acords de Hèlsinki, i amb això que se'n diu els processos de Petersberg, que vol dir les missions militars amb ànim pacificador, etc. Això ja s'ha produït, per tant, aquest àmbit polític que mancava que hi hagués a nivell europeu, a nivell de la Unió Europea, ja existeix, ja hi ha tota una estructura de decisió, de presència i de representació.

I com està la part que ha anomenat abans de Justícia i Interior?

Justícia i Interior és molt important. Si nosaltres tenim unes fronteres comunes, hi ha la lliure circulació de persones i treballadors, si qualsevol ciutadà de la Unió Europea, en condició de tal ciutadà o en condició de treballador, pot moure's i pot treballar on sigui de la Unió Europea, és obvi que també com a ciutadà europeu, té unes responsabilitats que poden arribar a ser responsabilitats penals perquè la lliure circulació, és tant per la gent honrada com per als lladres i per als criminals; circula tothom i precisament hi ha allò que es diu el crim organitzat, el narcotràfic, és a dir, hi ha una sèrie de crims, d'activitats criminals que tenen ara dimensió europea; allò que abans era d'abast intern, ara és d'abast europeu. Per tant, és clar que hi ha un àmbit de Justícia i d'Interior que ha de tenir abast dins de la Unió Europea.

Quins problemes plantegen aquestes "fronteres europees"?

Aquestes fronteres exteriors plantegen un problema molt important i molt sensible a aquest temps, que és el control de la immigració. Tothom està d'acord amb la immigració legal, perquè tothom necessita la incorporació de ciutadans de països de la Unió i tothom és obert en aquest aspecte. Hi ha també tot el tema no ja de la migració econòmica, sinó també de la migració política, és a dir dels refugiats polítics, l'asil, que és una dimensió de la Unió Europea però que ja no pot ser gestionada únicament per un Estat.

Per què no ho pot gestionar només un Estat això?

Perquè aquell immigrant, situat en un determinat país, després es pot moure com vulgui dins de la Unió, perquè no hi ha fronteres. El control de la immigració és molt intens, igual que passa quan un arriba als Estats Units. Per altra banda,

cal un procés de justícia interior; això encara està a un nivell molt baix, perquè les cultures jurídiques, sobretot en dret civil, dret penal, dret processal, són enormement diferents entre els Estats. S'ha apropiat més la cultura econòmica o la cultura de relacions exteriors que la cultura que toca més a una manera d'entendre el dret. Tot això vol dir que el nivell polític, encara està baix, baix d'organització, d'administració, de conceptualització... però existeix.

Resumint el que deia només començar de l'edifici europeu...

El procés de la construcció d'aquest gran edifici que es vol total de la Unió Europea segueix un procés desequilibrat. El que de fet, o pràcticament està acabat és

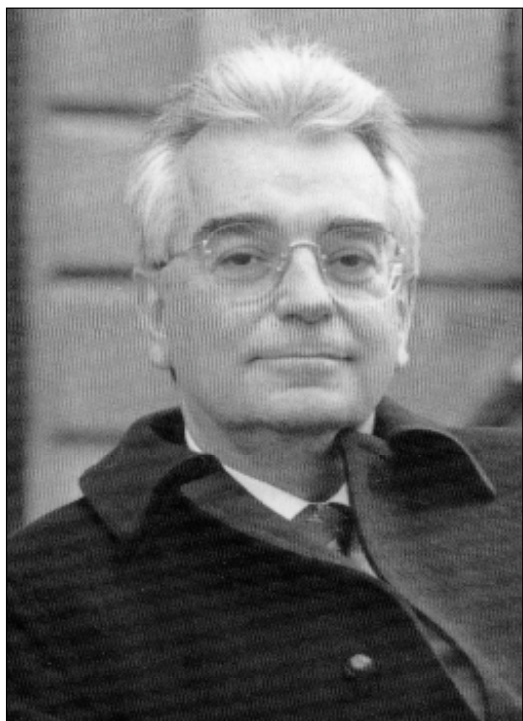
evidentment l'econòmic, però no són contraposats, també hi ha un edifici polític que existeix i que en alguns aspectes ja està desenvolupat de manera molt important, i

també hi ha un edifici, diguem-ne social molt important que s'està desenvolupant; per exemple en matèria de seguretat i de protecció i d'higiene en el treball hi ha unes normes comunes molt importants. Amb tot hi ha un àmbit econòmic que no hi ha manera que sigui realment comú a la Unió Europea, que és el fiscal. Jo diria que l'edifici és total però que es desenvolupa a un ritme diferent segons les àrees; ja se n'ha acabat una, que és bàsicament l'econòmico-monetària ...

Segurament la completa unió política seria la creació d'una constitució, similar a les constitucions que tenen els diferents estats, a nivell europeu, on s'establissin unes garanties jurídiques, un sistema de garanties penals, administratives i unió de jurisdiccions...

Això ja s'ha intentat diverses vegades i es torna a intentar ara. El 86, el Parlament Europeu ja havia fet una proposta de constitució europea. D'aquesta proposta, de fet, només es va recollir

Hi ha un àmbit de Justícia i d'Interior que ha de tenir abast dins de la Unió Europea

una part molt petita que és la que ens va portar a la revisió del Tractat de Roma per fer realitat el Mercat Interior Europeu i prou, de tot només es va agafar un trosset. Essent ja diputat al Parlament, he viscut un altre projecte de Constitució Europea, que també va ser molt discutit, molt elaborat, i aprovat al Parlament, però com que els Estats no el van acceptar...

De difícil transposició, no?

D'aquesta proposta va sortir Maastrich. Cada vegada fem una proposta molt gran i van sortint coses, és a dir, anem empenyent i van sortint coses. I ara, hi ha hagut molta decepció per la limitació en els grans acords que es volien de caire institucional a Niça i fins i tot hi ha aquesta proposta de revisar el tractat de Niça el 2004. Això ha animat de nou a acadèmics, entitats europeistes i a una part, jo diria molt important, de la major part dels parlamentaris europeus a tornar a treballar per una Constitució Europea. De fet, hi ha dins del Parlament, una comissió, que es diu Comissió Institucional, que vol dir això, fer progressar i treballar

per enfortir les Institucions europees. Atès que cada vegada que hem fet un projecte de constitució, alguna cosa n'hem tret, encara que sabem que no tindrem una constitució europea d'aquí a quatre anys, però potser sí que avançarem en alguns aspectes; hi ha algunes polítiques de la Unió Europea que estan embrionàries i que no s'han desenvolupat, la de Cultura, la d'Ensenyament ...

Quines altres qüestions hi ha endarrerides?

La de règim lingüístic, que ens interessa molt, la del paper de les regions, com a institucions europees: tot això existeix, però està molt endarrerit. Potser amb aquest exercici polític-acadèmic, que és fer una Constitució Europea, quan arribi el 2004 del nostre projecte en tornarem a treure alguna cosa, com ha passat en el passat i per això ho estem recolzant.

Ara que han sortit les diferències, que són bastant marcades, de la concepció jurídica o de la concepció, en aquest cas, del dret penal, de la possibilitat d'unificar-lo o no, potser és que realment podem parlar d'una identitat europea? o hi ha uns mínims i després hi ha diferències... Europa, realment com a identitat existeix?

Jo crec que òbviament hi ha identitat europea, perquè la gent es reconeix amb Europa. A més de la seva pròpia identitat, posant-nos en el nostre cas, els catalans, la identitat europea la considerem molt consubstancial en nosaltres. Jo diria que la gent del Benelux, els flamencs, o els holandesos, doncs, es senten molt europeus, és a dir, la identitat, i el pertànyer a Europa i treballar per Europa, això és un sentiment molt profund en una sèrie de societats. En altres aquest sentiment de treballar per Europa no hi és, però no és que no es sentin europeus. Els anglesos, per exemple, no veuen la identitat europea com els danesos o els suecs: veuen amb una enorme reticència l'horitzó d'abandonar les seves institucions en mans d'una administració europea; ara, si a un danès o un anglès li dius: vostè és europeu? o se sent europeu? diu sí.

Per què costa tant el procés de construcció europea?

Perquè, la construcció europea no és fa a cop de garrot. Napoleó i Hitler van intentar fer-ho a cop de garrot i, evidentment i afortunadament, no els va sortir. Aquesta lliçó ja l'hem après. S'ha de fer Europa amb una base democràtica, oberta, transparent, i que tothom hi estigui d'acord i, és clar, vas molt lent.

De totes maneres aquesta construcció de la Unió Europea, per sobre les diferències, és la via ineludible per recuperar un pes polític i econòmic i fins i tot espiritual en front d'Estats Units, una Xina cada vegada més emergent, els països islàmics. És imprescindible aquesta Unió Europea?

Grans estats com Alemanya, França, Gran Bretanya, han acceptat la Unió Europea; estats que s'havien barallat al llarg de segles amb unes lluites increïbles. I aleshores dius: per què, per què ho fan, per què si tenen posat tan a dins el ser grans estats. El 60% per cent de l'opinió pública alemanya estava en contra de l'euro, volien mantenir el marc alemany. Això precisament s'ha fet per aquesta consciència, perquè en un món cada vegada més obert les societats europees s'han d'unir per continuar tenint un cert pes en el món. Hi ha una raó més profunda que és la de superar les guerres i sobretot l'horror que va provocar la 2ª Guerra Mundial. Aquesta és la raó principal que va aportar la Unió. Si els altres Estats s'hi han anat sumant i s'ha anat eixamplant cada vegada més l'àmbit econòmic i polític de la Unió fins arribar a una revolució tan important com és tenir una moneda única europea, és per la consciència, per exemple, que en el camp econòmic, o aquí hi ha un gran pes i un gran mercat o no podem sobreviure ni als

Estats Units, ni al Japó ni la Xina, com deia, a llarg termini.

I aquesta Unió Europea és fràgil encara?

Sí. La Unió Europea és fràgil i ho serà sempre, perquè es basa en acords mutus on no hi ha cap força d'imposició. El mèrit de la Unió Europea, la seva grandesa i la seva feblesa són aspectes de la mateixa naturalesa de la Unió. Per exemple, en el tractat no està prevista la sortida de ningú. I si un vol marxar, "ara marxo, de la Unió Europea", no està escrit. Com no està escrit, per exemple, ningú que vulgui marxar de l'euro, però sí que és evident que si algú vol marxar, marxarà, perquè no tens cap policia ni cap exèrcit ni cap imposició. És evident que com

que tothom està de mutu acord, el dia que es considerés que la Unió Europea no és interessant, doncs se n'aniria en orris. Precisament aquí, però, és on rau precisament la seva grandesa, no?

Com veu l'entrada dels països centroeuropeus a aquesta Unió?

Jo crec que nosaltres tenim el deure moral de facilitar la integració d'aquestes societats que van patir una dictadura i han retornat a la llibertat. Nosaltres ho hem d'entendre. Quan acaben les dictadures franquistes i salazaristes els dos estats ibèrics, recolzats per unes societats especialment europeïstes com la catalana, diuen: escolti, el nostre futur és Europa, anem a Europa i normalitzem, estabilitzem i assegurem el progrés i la possibilitat d'alguna manera de realització amb una normalitat democràtica. Això ara ho hem d'entendre i hem de fer tots els esforços per facilitar la integració. També ens hem de preparar per aquesta integració que ofereix riscos i ofereix possibilitats. Intentem doncs minimitzar els riscos i aprofitar les possibilitats que dona. Em sembla indecent aquesta lluita que hi ha

Hi ha una raó més profunda que és la de superar les guerres i sobretot l'horror que va provocar la 2ª Guerra Mundial. Aquesta és la raó principal que va aportar la Unió

per dir “Que entrin aquesta gent del centre i l'est d'Europa però que ens assegurin poder continuar gaudint dels ajuts i subsidis que tenim de la Unió Europea”. Em sembla indecent. Precisament perquè nosaltres durant 20 anys, 15 anys, hem gaudit d'una actuació absolutament privilegiada i preferent dins de la UE, i en segon lloc perquè una part de les aportacions que fa la UE a les regions més endarrerides dintre de la Unió es continuaran mantenint. En tot cas el plantejament no és aquest, per mi; el plantejament és dir, integrem aquests estats i aleshores veiem d'assegurar-ho i de fer-ho de la manera millor possible.

En relació amb la Unió Europea i els Balcans, vostè va dir que de no existir la UE, la guerra dels Balcans hagués conduït molt possiblement a la tercera guerra mundial.

Exacte. Els Balcans han tornat a reproduir el que va portar a la 1ª Guerra Mundial, d'alguna manera la tensió entre Europa i el món otomà, o si es vol entre el món cristià i el món islàmic i el món ortodox, amb unes tensions que es vénen produint des del segle XIII i que han estat absolutament repetitives. I, per fi, la UE, amb molts problemes interns, ha aconseguit actuar conjuntament. Precisament la crisi dels Balcans, ha servit per constatar que Europa havia superat una etapa històrica i que, insisteixo, amb totes les limitacions i les dificultats que es va demostrar que existien encara dins d'Europa, almenys no vàrem entrar en una nova guerra perquè l'escenari era el mateix que a inicis del segle XX. És a dir, els francesos juntament amb els russos anaven a favor de Sèrbia, els alemanys anaven a favor de Croàcia i els turcs, a favor dels islàmics de la part de Sèrbia-Ertzegobina. Quan aquesta gent, en caure el domini soviètic, recuperen les llibertats i la capacitat d'actuació, no segueixen el

model espanyol o portuguès, que és trobar-se amb una democràcia més o menys acceptant transició, no exigir responsabilitats anteriors, sinó que es torna a situar on estava i, per tant, a lluitar, amb guerres obertes. Croàcia contra Sèrbia, per exemple. I, aleshores, quan es produeix aquesta confrontació la posició inicial dels estats és la mateixa que al XIX, però la U.E. evita un nou conflicte.

Aquesta integració dels estats de la UE, hi ha esperances que podria afavorir la capacitat política de les regions que hi ha en els estats, amb una certa identitat o amb una certa voluntat política. Fins a quin punt creu que això és cert o en tot cas mitjançant quins mecanismes de representa-

ció política es pot fer efectiva aquesta capacitat?

Així és. Encara que d'una manera, per al meu gust i pel que jo en pensava els anys 80, excessivament limitada. Hem posat Catalunya al mapa europeu i al mapa del món, cosa que evidentment,

durant la dictadura franquista era impossible. Jo ho poso al revés, és a dir, és millor estar oberts a Europa que tancats a l'estat espanyol. Tenim moltes més possibilitats de presència, de relació. Nosaltres tenim una sèrie de presències europees molt destacades a través de l'Associació dels Quatre Motors d'Europa, amb l'Euroregió, que està recolzada per la comissió europea, entre Languedoc-Roussillon-Midi Pirinées i Catalunya, tenim una multitud d'associacions i de cooperació dins de tota la UE, en temes econòmics, culturals, educatius, etc. Europa ens ha donat una capacitat de creixement, de relació, d'expansió que, evidentment, tancats en l'estat espanyol no haguéssim tingut mai de la vida. També és veritat que Europa et dona un nivell d'estabilitat i de respectabilitat i de consolidació democràtica que per a nosaltres és importantíssim.

Hem posat Catalunya al mapa europeu i al mapa del món, cosa que, evidentment, durant la dictadura franquista era impossible

Amb tot això n'hi ha prou?

No. Hauríem d'anar molt més enllà i el principal element d'insatisfacció és que l'Europa de les regions no ha estat prou reconeguda. És per això que ara estem treballant políticament en tres línies. Una, que ha estat bàsicament protagonitzada pel president del govern de Flandes. Nosaltres (quan es parla de nosaltres vol dir Catalunya, la política catalana, la Generalitat de Catalunya, el que representem) estem treballant per la creació d'una plataforma de regions amb competències exclusives. És a dir, aquells governs i aquelles regions que tenim responsabilitats en l'aplicació, o bé també en el desenvolupament legislatiu, de normatives europees el que anomenem regions constitucionals. Nosaltres tenim competències en temes socials, en temes agrícoles, en temes de transport, de medi ambient, de política industrial. Potser en el 80% de la nostra actuació com a govern català i de les administracions catalanes, incloses les locals, estem aplicant o desenvolupant decisions que es generen a Brussel·les. El president de Flandes diu: "ja que aquí tenim una especial responsabilitat, hem de tenir un especial reconeixement". Això és una línia d'actuació política que es va començar l'any passat i que coincideix amb una altra, complementària, que és la de preparar-nos per al 2004. Estem treballant perquè al 2004 hi hagi aquest reconeixement. Aquesta és la segona línia d'actuació, i la tercera és donar més pes al Comitè de les Regions. Aquí nosaltres tenim una responsabilitat en el sentit que no l'hem aprofitat prou. Catalunya no ha aprofitat prou la base de poder polític, de representació política que és el Comitè de les Regions, que fins ara realment és molt limitat i precisament des de Catalunya s'hauria de liderar d'una manera molt més decidida i vigorosa el paper del Comitè de les Regions al si del joc de les institucions de la UE.

Potser en el 80% de la nostra actuació com a govern català i de les administracions catalanes, incloses les locals, estem aplicant o desenvolupant decisions que es generen a Brussel·les

Els moviments sobiranistes que s'observen tot i la cessió de competències que implica l'entrada dels estats a la Unió, continuen significat que realment la presència dins de la Unió com a estat és realment decisiva?

Això és evident. És un plantejament que per exemple fa el partit nacionalista escocès. Diu: jo vull ser un nou estat de la UE. Per tant he de fer dues coses: m'he de separar de Gran Bretanya, he d'esdevenir l'estat escocès i aleshores entro a l'UE. Però hi ha un petit problema, i és que per entrar a la UE es necessita la unanimitat dels estats membres, i tu pots sortir, en el cas que puguis sortir, però per entrar, necessites també el concurs de l'estat del qual t'has se-

parat. Potser sí que Escòcia, d'acord amb Gran Bretanya podria fer-ho, però això, traslladat al cas de l'estat espanyol, almenys tal i com estan les coses ara, no m'ho imagino.

En aquest procés de construcció europea quin és, o ha de ser, el paper dels polítics?

Només ho fem els polítics. La part que es fa a nivell dels estats qui ho fa són els polítics que tenen la responsabilitat del govern. Els responsables de la Comissió Europea són els polítics, i l'altra institució europea política és el Parlament europeu que són polítics, per tant, com en qualsevol procés d'aquest tipus; per tant això ho fem en últim terme els polítics. El que passa és que els ciutadans i les organitzacions civils, el que diem la societat civil tenen una gran responsabilitat. Perquè evidentment el que no seria desitjable és que el procés de construcció europea es deixés en mans dels polítics sense una participació civil i ciutadana intensa. Aquesta participació ciutadana, des del meu punt de vista, és escassa i molt més limitada del que jo voldria. I la veritat és que, com un

vell coneixedor del procés de construcció europea jo em trobo amb una gran dificultat per fer arribar el coneixement del que passa a Europa al públic.

No es valora prou el tema de la construcció d'Europa?

Per als mitjans de comunicació, fins ara, el tema europeu és un tema marginal. La política domèstica, les baralles domèstiques, prenen pràcticament tot el protagonisme i el que es pitjor, quan algú s'expressa a Europa, el 99.99% dels mitjans de comunicació només recullen el que diuen els caps de govern. La premsa, fins i tot catalana, quan hi ha una cimera com la de Niça transmeten el que ha dit el Sr. Aznar. No diuen res del que diuen els eurodiputats catalans, no diuen res del que pugui dir el propi president del govern de Catalunya, no diuen res del que pugui dir el Parlament de Catalunya. Desgraciadament hi ha una mena de mecànica, en la qual, en els àmbits europeus, a qui donem importància és als presidents dels governs. Donen més importància al que diu el Sr. Aznar a la mateixa reunió que al que diu el Sr. Prodi, quant, si un actués amb dimensió europea és més important el que diu el Sr. Prodi que el que diu el Sr. Aznar. Per tant, aquí tenim una distorsió brutal, perquè al ciutadà allò que li arriba és que a Europa l'important és el que diu el Sr. Aznar. Però no hauria de ser així, hi ha molts més elements.

La ciutadania europea, sobre quines bases s'hauria d'establir?

Sobre les existents. És a dir, nosaltres som ciutadans europeus. Tenim molts drets. Tenim els

drets de lliure circulació de persones, de ser treballadors i poder ser contractats allí on sigui de la UE, les mercaderies circulen lliurement, tenim dret d'establiment: si som professionals, advocats, metges, farmacèutics, el que sigui, ens podem instal·lar allí on vulguem de la UE; els nostres fills es poden formar on sigui de la UE; el meu fill ara anirà a Anglaterra: doncs el que pagarà de matrícula és el mateix que un estudiant anglès, que és cinc vegades menys que si ve un de fora de la UE.

Tenim drets i tenim deures europeus?

Tenim els deures de complir les formalitats que exigeix la UE, i tenim drets morals, que no es tradueixen amb la lletra de les lleis. Un dret moral, és que si gaudim d'aquesta ciutadania europea ens hem d'interessar per la política europea, ens hem d'interessar pel progrés d'Europa. No únicament a Catalunya, a tot Europa, quan hi ha eleccions europees soles, aïllades, tenen un nivell de participació

baixíssim, del 30, 35%, una misèria, i això vol dir que la gent està molt contenta de gaudir dels avantatges que els dona ser europeus però no n'és moltes vegades conscient perquè les seves administracions o els seus responsables, o els seus mitjans d'informació no els han informat i en canvi pensen que això de la UE és una superestructura que per què han d'anar-hi. Només quant tenen problemes aleshores pensen en Europa. És a dir, tothom que té algun litigi important diu: al final anirà a Europa, perquè em defensi, perquè em protegeixi, perquè hi ha el tribunal de Drets de l'Home, però només quan hi ha un problema, no ho veuen com un realitat pròpia.

Tenim els deures de complir les formalitats que exigeix la UE, i tenim drets morals, que no es tradueixen amb la lletra de les lleis. Un dret moral és que si gaudim d'aquesta ciutadania europea ens hem d'interessar per la política europea

Quan va bé som nosaltres i quan va malament són els altres...

Jo sempre ho dic. Això passa quan s'inaugura una carretera, que potser la UE n'ha pagat el 50%, per exemple, al Baix Llobregat; hi ha moltes realitzacions europees, però moltes, que vénen dels milers de milions de pessetes que ha posat la UE, per ajudar a superar la crisi dels 80. Fins i tot a Catalunya, que no és precisament una zona extraordinàriament privilegiada per part de la Unió, perquè com que dins de l'estat espanyol som considerats rics els diners van a Andalusia i Extremadura i molt pocs a Catalunya. Però quan s'inaugura una carretera veiem l'alcalde, veiem el conseller d'obres públiques, algunes vegades,

però com que el ministre de comunicacions o dels fons estructurals no ve, el representant de la UE no se'l veu. Ningú no l'esmenta i ha pagat el 50%. I cap d'aquells no diu que la meitat l'ha pagat la UE. Ara, quan un conseller o ministre es troba en dificultats i pot carregar el mort a la UE, està encantat. És clar, al final, voler que el ciutadà se senti identificat en la construcció europea és molt complicat perquè no se li mostra el que té de positiu.

De totes maneres aquí hi ha una excusa, per part del ciutadà, i d'això se'n parla molt a Catalunya, que tampoc no se li fan els balanços de pagaments, i al final els catalans, que diem que paguem més del compte, quan la Unió Europea construeix aquí, diem que ens està tornant el que ja hem donat. L'Estat espanyol dissimula, bé, no dissimula, no dona els comptes del balanç fiscal, per tant ens és impossible valorar si som afavorits en molt o en poc. És certa aquesta percepció?

Perspectiva del Parlament Europeu

És certa, aquí entrem en un altre tema, que la política europea hauria d'inspirar-se en els escandinaus, perquè els escandinaus tenen la cultura política de la transparència, de donar comptes de tot, per tot i en detall, i aquesta política de la transparència els països llatins no la tenim.

Seria una responsabilitat natural de l'administració?

Sí, però no la tenim, és a dir, hi ha una gran diferència en la concepció entre el nord i el sud; normalment al nord d'Europa la idea que hi ha és que el polític que té responsabilitat al govern, és un gestor; evidentment que fa

una tasca política d'acord amb les propostes que ha fet, però que també és un gestor que administra bé i que dona comptes de com ho administra. La idea que hi ha al sud d'Europa, és que el polític que té el poder, ha guanyat el poder obertament i de manera neta a

través de les urnes, però un cop té el poder, té el poder i l'exerceix perquè el té, i que és una mica de mal gust haver de diguéssim rebaixar-se a donar comptes fins i tot a nivell de molt de detall, del què està fent, perquè per això té el poder, per això li han donat el poder. Això és allò que deïem de les concepcions culturals, i en política i en l'exercici de la política també hi ha una diferència cultural entre el nord i el sud.

Per tant això, en els països llatins distorsiona una mica, encara ajuda a distorsionar més la percepció que es pot tenir...

No, però obliga a anar trobant allò que deïem, els mecanismes comuns.

Tornant als ciutadans, la seva integració, es parla molt de la mobilitat. La unió aquesta és més fictícia que real o realment hi ha mobilitat de gent...

No, hi és. Hi és sobretot en l'àmbit, per exemple, d'estudiants d'Erasmus. Facilita molt l'existència d'entitats a nivell europeu. S'ha intensificat claríssimament.

Els programes Erasmus o per l'estil com s'han de valorar?

Molt positivament. L'Erasmus, jo crec que és un èxit, amb totes les seves limitacions, però hi ha milers i milers d'estudiants que han descobert la realitat europea gràcies als Erasmus, i a aquest fet que quan estudies fora et compten a la teva universitat, és a dir, que no perds el temps, hi estàs un any, hi ha la convalidació automàtica; això està molt bé, i jo crec que l'únic que s'ha de fer és poder-ho intensificar.

A nivell de curiositat, aquests moviments d'agermanament entre pobles i ciutats, això, diguem-ne que afavoreix la fraternitat entre cometes, o un cert sentiment, o és més accidental que...

És simpàtic, la Unió Europea ho recolza, i jo crec que està bé. Conec aquí a Catalunya municipis que ho fan i es mouen, i travessen Europa i es senten europeus; hi ha la senyera europea, i bé, hi ha aquesta identitat i mobilitat que és d'alguna manera el que ajuda a crear aquesta consciència d'una base comuna que és la ciutadania europea.

Per acabar amb aspectes econòmics, la unió monetària s'ha realitzat, excepte amb els països que s'han autoexclòs. Però la unió fiscal serà possible? S'hi està treballant?

S'hi està treballant molt, des de fa vint anys. El que passa és que aquí hi ha un gran obstacle que són els ministres d'economia i finances. Els estats mai han cedit la sobirania fiscal, i aleshores, com que per adoptar els acords fiscals es necessita la unanimitat, sempre hi ha un país que no li va bé, o dos o tres o quatre, però sempre hi ha algú a qui no va bé una modificació fiscal, perquè pensa que es veurà perjudicat en els

seus recursos, perquè el sistema no li agrada, perquè pensa que el seu sistema bancari, com passa a Luxemburg, es veurà perjudicat, perquè se li fa una exigència de transparència que no té i que és la base, precisament, del seu bon negoci bancari. Sempre hi ha algú o uns quants que ja els va bé, però que encara els va millor que hi hagi algú que doni la cara i ells estar al darrera. Per tant l'harmonització fiscal, fins que no s'elimini la regla dels acords per unanimitat serà molt lenta, com fins ara.

En relació amb el Banc Central Europeu, com veu la seva capacitat per assolir els objectius que es fixa?

La té tota, està molt ben pensat, està molt ben establert; les funcions i les responsabilitats i la independència i l'autonomia del Banc Central Europeu estan en el tractat de Maastrich. És una institució d'una solidesa total. El problema no és del Banc Central Europeu, el problema és de la Unió Europea. Hauria d'haver-hi un paral·lel entre la solidesa i la claredat i la capacitat d'actuació que té el Banc Central Europeu i la solidesa, la capacitat d'actuació i la transparència de la Unió Europea. Aquí és on hi ha les dificultats per arribar a establir un mecanisme adequat que superi l'actual sistema on qui mana i qui porta la política econòmica i monetària és el conjunt de ministres d'affers econòmics de la Unió Europea. És evident que aquest és un sistema massa complicat per una direcció en la política econòmica i monetària adequada quan ja tens una moneda única com és l'euro.

El sistema de quotes i subvencions, fa la sensació de ser una cosa que va molt contra la lliure competència i sembla que darrera d'això hi ha el que acabem d'esmentar, els interessos de diferents estats per posicionar-se en determinats sectors. Això és realment així? Quines conseqüències pot tenir?

Això és així, i és un drama, però els estats fan balanç, és a dir, quant dóna la Unió Europea i quant rebo. Evidentment, el que dóna més a la Unió Europea, i té una aportació més important és Alemanya. Catalunya també, no en la mesura alemanya, però en termes relatius nosaltres

donem més del que rebem. En canvi hi ha àrees, per exemple en el conjunt de l'estat espanyol, que reben molt més del que donen. Això és el que es diu, que una part està justificada perquè és l'econòmica i social, és lluitar contra els desequilibris, és ajudar a què les zones més endarrerides progressin; i això està molt bé, i s'ha de mantenir. Però s'ha de mantenir com a concepte, no com a línies. A la llarga, i insisteixo a la llarga, tota subvenció porta la seva corrupció. Entenc que les subvencions s'han de donar durant un temps limitat, però no s'han de convertir en un modus vivendi. Aquestes àrees agrícoles que durant dècades viuen de les subvencions de la Unió Europea em sembla que a la llarga es converteixen en un obstacle per al seu propi progrés. A Catalunya hem patit moltes crisis, no només en l'àmbit agrícola, en l'àmbit industrial, ja hem donat ajuts industrials, al tèxtil, per exemple, a la mineria del Berguedà, però han estat ajuts limitats, i després hem vist com les àrees tèxtils del Baix Llobregat o del Berguedà han recuperat un ritme econòmic, i ara no hi ha atur i són zones de progrés i han millorat molt. En canvi a d'altres sectors on la subvenció s'ha donat com una mena de dret adquirit, veiem que en quinze anys de rebre constantment, i cada any no centenars de milions de pessetes, milions, milers de milions de pessetes, a la que s'acaba la subvenció tornen a plantejar que s'ha de continuar perquè sinó és el desastre, és la desaparició. En aquest aspecte, amb la meua vessant de liberal, doncs crec que el joc del lliure mercat i de la competència, amb tots els mecanismes equilibradors socials que es vulgui, ha de primar.

Insistent una mica en el tema, realment hi ha especialització dins d'Europa? S'estan separant sectors, zones, de manera forçada o no? Hi ha com una sensació que es vol potenciar determinades...

No, no, precisament la Unió Europea no té, afor-

tuadament, cap oficina de planificació central ni cap postpla. Vull dir, no és la Unió Soviètica, precisament, i per tant no hi ha cap programació econòmica.

Finalment, quin creu que ha de ser i serà el paper de Barcelona dins de les capitals europees, donada la seva situació i evolució actuals?

Barcelona és una capital europea molt ben situada. Ha de lluitar per tenir les infraestructures adequades, sobretot en transport. És vital que tingui un port i un aeroport a nivell autènticament internacional. A nivell de Barcelona i també de Catalunya, hem de lluitar per dues coses: primer, ser una societat i una capital europees, que participa activament i decididament i de manera molt a l'avançada de tot el que és la construcció europea i la participació europea. I l'altre és que dins d'aquest marc nosaltres tenim la possibilitat, no garantida, però tenim la possibilitat de ser el centre, la capital, el país pivot per la política mediterrània de la Unió. És a dir, els grans problemes de la Unió Europea, ens vindran del sud, no del centre ni de l'est d'Europa, del sud, on hi ha els desequilibris de rendes, la pressió demogràfica. D'alguna manera les tensions més grans, a deu anys vista o quinze anys vista, per desequilibris de tota mena ens vénen del sud. Nosaltres hem de reequilibrar la tensió del nord sobre el sud d'Europa i tenim la necessitat d'atendre aquest aspecte amb unes polítiques a mig termini de cooperació, de solidaritat, de cura econòmica i social, d'immigració. I aleshores, com que estem molt ben situats, podem tenir un autèntic protagonisme i actuar com la capital de la política mediterrània de la Unió Europea.

Doncs, molt bé, moltes gràcies. ●

A la llarga tota subvenció porta la seva corrupció. Les subvencions s'han de donar durant un temps limitat, però no s'han de convertir en un modus vivendi

PELS SEUS CINQUANTA ANYS DE CAPELLÀ, EL MOSSÈN LIQUIDA UN “TRÍVIAL”

Joan Capdevila

Obro parèntesi abans de començar, que Déu n'hi do i dispensin: pronuncieu-ho “trivial”, que és un anglicisme. Molts ja coneixeu el joc; tens una fitxa, tires els daus, et fan preguntes trivials i si les encertes, et van donant formatgets; qui primer té tots els formatgets, guanya. Fins aquí, tot normal. Al GEN, però, té un significat afegit: tot ve de la idea que es podria fer una mena de joc d'aquests amb frases i idees comuns o habituals als discursos dels nostres savis; fet això, només cal que anomenem la part com el tot, i m'entendreu si us dic que un dels proveïdors més importants de “trivials” és el Mossèn.

Exemples: No és creïble la història de l'Estable... perquè a l'Orient mai deixarien d'acollir una dona prenyada; media vuelta a la dreta... és igual que media vuelta a la esquerra, però al revés; al desert hi ha unes plantes... que punxen només de mirar-les. I tants d'altres. Els experts ballarinians segurament ja sabíeu la continuació dels punts suspensius. I, com ara qui subscriu, segurament els heu emprats en més d'una ocasió. És part del mestratge que devem a Mn Ballarín; segurament no el més transcendent, però sí, pel proper i pel quotidià de les imatges, el més vital i el més directe.

Res de nou, fins aquí.

La novetat és que haurem d'esborrar un dels trivials, que segurament recordareu: “aquest és un país de sentimentals i de poetes d'incògnit; en aquest país, tothom ho nega, però tothom té un poema escrit a algun calaix, excepte jo”

Cinquanta anys de capellà.
Miracle de Déu.
Gràcia de tants amics.
Mn Ballarín

GÓSOL

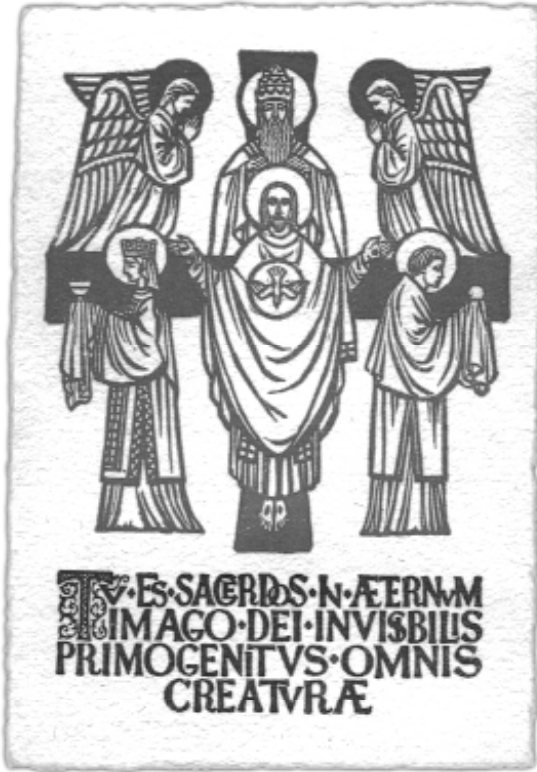
Vall de Gósol, vall reclosa al bell cor del Pirineu,
el Cadí li fa muralla
i la vila s'abrigalla
al xopluc del Pedraforca, vell de llamps, senyor de neu.
Terra aspra i tan manyaga,
molla de sentors d'obaga,
en els cims penjats enlaire duu els passos del bon Déu.

En els prats i fondalades de ma terra
tot ombreja en la claror,
tot és joia lluminosa a l'alta serra,
fins el fred hi és escalfor.

A l'esclat de primavera tot reviu com una déu
a l'estiu l'aire festeja,
la tardor hi vermelleja
i a l'hivern el món s'aquieta amb la calma de la neu.
Gent amb l'ànima a cingleres
amagant-se les geleres,
aplegats, tot ens xarbot a cançons d'un bé de Déu.

En els prats i fondalades de ma terra
tot ombreja en la claror,
tot és joia lluminosa a l'alta serra,
fins el fred hi és escalfor.

Beneïda gent de Gósol
Obagues i solalls.
4 de març del 2001.

MARÇ MCMLI

MARÇ MMI

CINQUANTA ANYS DE CAPELLÀ

ÉS UN MIRACLE DE DÉU

ÉS UNA GRÀCIA DELS PARENTS

UN DO DELS AMICS.

MN. JOSEP M. BALLARÍN I MONSET

Recordatoris dels 50 anys de capellà de Mn. Ballarín

(entengui's el Mossèn). Els col·leccionistes de trivials haurem d'esborrar aquesta fitxa, perquè resulta que (n'adjunto una prova) el Mossèn ha decidit treure de l'armari la seva vena poètica i, sense vergonya del tantes vegades reiterat trivial, dedicar uns versos a la Parròquia en la qual exerceix de vicari, a l'empar de les homèriques barbes del seu Rector, Mn Anglarill.

I posats a fer, l'ha fet molt sentit, prenyat de profundes imatges, mètricament impecable, i, a més, amb ritme de sardana: qui subscriu ja l'ha sentit cantar al Cor de Gósol, que se l'ha fet seu, i l'entona i el refila ja com a himne propi.

La raó d'aquesta radical ruptura amb els principis enunciats en el ja ex-trivial, és, però, prou important: s'escau que pel març ha fet cinquan-

ta anys que a Mn. Ballarín van fer-lo capellà, i que, després de tants volts com ha fet, i després de tanta guitza episcopal, ha trobat un petit món gairebé perfecte, al qual només li manca el Peppone perquè el nostre mossèn es posi a jugar a futbol. Preguem que el bon seny de l'Emília ho eviti.

De moment, potser per a neutralitzar-lo, segurament perquè, com sempre, en Ballarín té tants amics a la taverna com a la sagristia (si no més), li han canviat l'adreça. Preneu nota, si us plau: Josep Maria Ballarín i Monset, Carrer de Mossèn Ballarín, 1, Gósol.

Per molts anys, Mossèn. ●

ARQUITECTURA I PINTURA MURAL

Amadeu Matosas

Escriure sobre la relació entre arquitectura i pintura m'és difícil, perquè la relació entre ambdós oficis és relativament nova per a mi. Més de vint anys de treball com a arquitecte i una única experiència en el món de la pintura mural són un bagatge més aviat pobre per poder parlar amb propietat del maridatge entre ambdós oficis.

De tota manera, i a partir de l'experiència viscuda¹, que sens dubte ha estat una sorpresa continuada, ofereixo algunes reflexions que tot i ser personals, espero ajudin al lector. El fet d'establir una col·laboració amb un muralista m'ha fet adonar d'algunes coses, (tant abans del procés, com durant l'execució de l'obra, com un cop acabada aquesta) respecte de la pintura mural:

-Un fals dilema. Tinc la sensació que un dels principals obstacles per fer pintura mural, és que els pintors tradicionals deuen pensar que treballen en una certa submissió a l'espai ja creat. Com si algú l'obligués a pintar sobre un determinat format de tela, i a més no pogués utilitzar una tècnica lliure. I això crec que és un fals dilema. No cal plantejar la qüestió de si la pintura mural està sotmesa a l'arquitectura, o bé si no l'ha de tenir en compte per a res i s'ha d'independitzar d'ella. La pintura mural ben entesa és complementària de l'arquitectura. Totes dues acaben l'obra. Sense una de les dos aquesta resta inacabada. És més, potser ni una ni l'altra acaben l'obra. Tinc la sensació que un cop totes dues s'han fet una unitat, encara cal un últim pas, perquè ambdues agafin tot el seu sentit. És necessari encara la utilització de l'espai. Viure'l, i ésser apropiat per qui l'ocupa. Encara podria afegir que l'obra com qualsevol arbre ha de ser capaç d'arrelar en el seu medi (capacitat d'integració i enteniment amb l'en-

torn). Llavors està acabada l'obra. No n'hi ha prou amb el continent (l'obra). Cal que aquest per a ser, tingui contingut (vida) i arrel.²

-Un art més igualitari. (més per tothom) No m'agrada utilitzar paraules fora de context, però em serveix per a explicar la idea. M'he adonat d'un valor de la pintura mural sobre el qual no havia reflexionat abans. Suposo que quasi la totalitat dels quadres que han pintat els pintors al llarg de la història estan en algun lloc per a ésser contemplats. En alguns casos per moltes persones (museus), i en altres per pocs (col·leccions particulars). De tota manera, i sense possibilitat de fer una estadística, no es agosarat afirmar que la pintura queda a l'abast de pocs, normalment. Amb la pintura mural passa exactament a l'inrevés. En estar pensada per a grans espais, acostuma a instal·lar-se en llocs públics. Així l'art mural està a l'abast de tothom i no pel gaudi d'uns pocs. És en aquest sentit que m'atreveixo a considerar-lo més igualitari.

-Un art menys comercial. No vull moralitzar sobre l'art i el seu comerç. Em sembla legítim que es pagui el que es paga en el món de l'art. Això no vol dir que jo pagués segons quant per segons què, però tot es qüestió de punts de vista. En qualsevol cas com que la pintura mural no és gaire susceptible d'anar d'aquí cap allà com un conjunt de quadres, sempre serà més difícil de comerciar amb ella. I la veritat és que aquesta qualitat m'agrada. La part negativa seria que en no haver-hi expectativa de benefici, ja que no pot canviar de mans, d'entrada és menys valorada des del punt de vista econòmic, en no ser una inversió. Serà potser per això que molts consideren la pintura mural com un art menor? O potser aquesta és la causa que hi hagi poca gent que es dediqui a aquesta especialitat?

-Una forma de comunicar. Crec que la pintura mural sempre ha estat lligada a una certa voluntat d'expressar sentiments i comunicar idees. Des de les primeres mostres de pintura mural a les coves, continuant pels grecs i romans, passant pel romànic, arribant a exemples més recents com el dels muralistes mexicans, i acabant amb els "grafittis" d'avui, cal que els artistes tinguin espais per explicar al món el seu món interior, difondre la seva ideologia,

fer la seva catequesi, o diguem-ne com vulgueu. Avui, en un món en el qual cada cop es llegeix menys, i on la difusió de les ideologies (¿?) deu estar circumscrita a les televisions (¿?), cal, em sembla a mi, que a través de l'art l'home es comuniqui amb l'home. Sense intermediaris, sense intèrprets.

Ultimes consideracions

Potser, en llegir aquests paràgrafs, podeu pensar que això de la pintura mural és com una varietat selecta del món de l'art, o potser que intento elevar a categoria artística un simple treball decoratiu i artesà.

Penseu el que penseu la meva intenció ha estat fer-vos reflexionar, com ho fet jo mateix, sobre una forma d'expressió artística que té prou elements perquè li fem un petit racó en les nostres preferències (si més no en la nostra part d'experiències a descobrir), per molts motius.

-L'arquitectura no s'acaba en unes parets blanques i nues, d'on penjar algun quadre. La pintura mural pot ser (sempre que pintor i arquitecte

lliguin caps) un complement que acabi de donar sentit, configurar i enaltir l'espai.

-La pintura mural porta implícita una tècnica artesana de primera qualitat (arrebossat de calç i sorra de marbre) en la qual la tecnologia són les mans, la bastida, l'esforç físic, i la sensibilitat de l'artista.

-Els pigments per pintar són naturals, els colors resultants impressionants, i la seva durabilitat fora de tot dubte. Aquests colors, com els bons vins milloren amb el pas dels temps.

-El fet de ser una tècnica mil·lenària li afegeix un grau d'interès, i ens ajuda a enllaçar amb una forma de fer molt llunyana en el temps.

-El gaudir d'un espai d'art global, que és el que succeeix amb la pintura mural, és una experiència espiritual extraordinària que us recomano. ●

Oratori del Col·legi Sant Andreu de Badalona.

¹. Em refereixo a la col·laboració amb en Josep Minguell, pintor de Tàrraga que va fer l'estiu del 2000 les pintures murals al fresc de l'oratori del Col·legi Sant Andreu de Badalona (Missioneres de Natzeret), el qual va ser projectat pel nostre despatx i pensat de bon principi per a ser pintat al fresc.

Al Josep Minguell el vaig conèixer l'estiu del 96, per atzar, quan estava pintant al fresc l'Església de Cellers (Pallars Jussà). A partir d'aquell moment he anat seguint la seva obra, (Capella de l'Espluga Calba -Garrigues-, Teatre de Tàrraga, Col·legi de Metges de Lleida, etc.) i a través de la nostra creixent amistat he anat coneixent els secrets de la pintura mural i de la seva obra.

². Parteixo de la idea que si l'arquitectura no es utilitzada o utilitzable, sols és arquitectura en aparença, ja que en no aconseguir la seva finalitat, jo no l'hauríem de considerar com a tal. En aquest cas més aviat parlariem d'escultura, o d'art en estat pur. No per això no deixa de ser un acte artístic.

L'EFÍMER NOUCENTISME?

M. Canals

Si l'any 2000 ha estat la commemoració a Domènech i Montaner, el 2001 és l'any dedicat a Josep Puig i Cadafalch, no per cap efemèride especial (l'any 1901 fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona), sinó com a un moment dels homenatges dedicats al modernisme català i que han de culminar l'any 2002 amb el dedicat a Antoni Gaudí. En bona mesura, hem de veure a ells la denominació de "La Barcelona modernista", amb aspectes propis del màrqueting turístic pel Passeig de Gràcia de Barcelona amb el ticket de la "ruta del modernisme". La Barcelona modernista és així famosa i exuberant, "patrimoni cultural" i referent per a tots els ciutadans de Catalunya i del món.

El Modernisme -1890 - 1906- s'ha periodificat entre la Renaixença i el Noucentisme -1906 - 1918-, quan entre els seus contorns imprecisos, i potser imperiodificables, hauríem de parlar de la continuïtat d'un esperit regeneracionista que impregna el conjunt del romanticisme a Catalunya. La burgesia poderosa de la societat barcelonina replegué l'esperit de l'escrit del metge barceloní Pere Felip Monlau "¡ Abajo las murallas!" inspirat en les doctrines higienistes originades a Anglaterra i difoses a París, denunciant la manca de salubritat de les ciutats industrials. Aquest esperit entroncà amb l'urbanista Cerdà que dissenyà el seu pla inspirant-se, malgrat pertànyer a una família burgesa, en el socialisme utòpic del "Voyage à

Icarie" d'Etienne Cabet. El projecte de "modernització" que arrencava tirant per terra el concepte de propietat privada del sòl urbà va acabar però en mans d'acabalats representants de la propietat urbana. L'exemple és així una quadrículada ciutat moderna, airejada, saludable, poc densa on les illes substitueixen les muralles i on les cases, botigues, "colmadors", forns, farmàcies, mostren el detall de l'ornamentació modernista; més enllà d'ell trobem també representatius grans edificis modernistes.

"L'Oda a la pàtria" de Bonaventura Carles Aribau el 1833 es referència com a inici de la "Renaixença". L'empenta d'Enric Prat de la Riba i la publicació el 1906 de "*La nacionalitat catalana*" mostra l'abast de reconstrucció, no

tan sols cultural sinó també en les Institucions polítiques: La Mancomunitat és un esforç d'ordenament administratiu i polític, de fer de Catalunya "un país normal". Burgesia, modernització cultural i catalanisme són els eixos bàsics que s'empren

La Mancomunitat és un esforç d'ordenament administratiu i polític, de fer de Catalunya "un país normal"

per parlar de Modernisme. Noucentisme seria un moviment estètic i cultural, encapçalat per Eugeni d'Ors, que inflexionaria el primer inevitablement de forma efímera: estèticament seria superat i barrat per l'avantguardisme; socialment "l'afer Xènius" de 1920, que suposà el seu cessament del càrrec de Director d'Instrucció Pública i defenestració a Madrid, desdibuixaria la seva primera intenció; políticament el cop d'Estat de Primo de Rivera de 1923 desarmaria la xarxa institucional aconseguida. L'any 1922 Acció Catalana havia aparegut com a escissió de la Lliga, desmarcant-se de l'organitzat nacionalisme burgès de l'època de la mà de Jaume Bofill i Mates, com si, en termes polítics, es tractés d'una escissió Noucentista del Modernisme.

L'expressió "efímer noucentisme" és formulada pels propis noucentistes.

L'empra Jaume Bofill i Ferro en el pròleg a "La muntanya d'ametistes" de Jaume Bofill i Mates, Guerau de Liost (1948), descrivint la nova exigència noucentista i ressenyant que com a noms significatius no comptà sinó amb Josep Carner, Eugeni d'Ors -Xènius- i Jaume Bofill i Mates -Guerau de Liost-. La polèmica Modernisme i Noucentisme no és una però simple polèmica entre moderns i antics, sinó que la podem veure com dues maneres de voler la modernitat. Eugeni d'Ors (Barcelona 1881- Vilanova i la Geltrú 1954) comença a explicar el seu ideari Noucentista en la secció "Glossari" dins el periòdic *La Veu de Catalunya*.

"... i ara ens assemblaríem el suficient a París per començar de pensar en assemblarnos a Atenes"

Eugeni d'Ors, *Xènius*. Glossari, 1907.

En la seva formulació el Noucentisme recupera la polaritat romàntica entre el *clàssic* i el *romàntic*, jugant enèrgicament a favor del primer, per superar un decadent modernisme.

Nou-cents	Vuit-cents
Noucentisme	Modernisme
Cultura	Natura
Arbitrarisme	Paraula Viva
Intel·ligència	Sentiment
Ciutat	Individu

És a dir tot el classicisme contra les categories més pròpiament romàntiques, essent però el Noucentisme part d'aquest Romanticisme. Amb aquestes categories tan àmplies com de difícil concreció d'Ors compon una estètica, que es vol també regeneradora de la moral, de la civilitat i de l'ideari polític. L'adscripció arquitectònica a aquest moviment serà també dubtosa, en edificis que són construïts el 1900 i mostren clarament un cansament pel Modernisme i llur ornamentació, emprant una línia simple i quadriculada com a únic criteri. La Casa de les Pun-

xes de Puig i Cadafalch a la Diagonal de Barcelona ha estat considerada simultàniament la darrera obra arquitectònica del Modernisme i la primera del Noucentisme. A localitats determinades la petjada Noucentista es descobreix en edificacions del 1900 de línia clàssica o simple. Així el xalet Espriu, també de Puig i Cadafalch, o l'Hostal Bofill de Josep Domènech i Estapà a la vila de Viladrau en són una mostra.

En l'estètica Noucentista han de tenir però cabuda els aspectes més "romàntics" del Modernisme: la "forma viva", el "ritme", la "ironia", pròpia dels seus poetes, el "joc", el concepte mateix de "clàssic" i de "Mediterrani", el

reclam de "la mesura", "l'ordre" i "l'harmonia", no són així més que dosificacions de la creativitat. Joan Maragall i Gorina (Barcelona 1860-1911), que al contrari de Santiago Rusiñol s'acostà als noucentistes, emprava la noció de *paraula viva* com a norma d'espontaneïtat que en principi havien de rebutjar els noucentistes,

amb una preferència pel sonet com a forma que millor podria contenir una *paraula arbitrària*. Si Juan Ramón Jiménez pot ser el referent del poeta Maragall en la cultura castellana, el poeta i polític Jaume Bofill i Mates no té referent en la veïna cultura. El Modernisme ha d'exaltar la natura com a escenificació plàstica del sentiment, de la creativitat viva que projecta un individu i el sublima. El Noucentisme cerca la perfecció i l'ordre en el detall de cada element de la natura: una fulla, un arbre, una flor, una vaca. La bellesa del concret és el contrapunt a la bellesa de l'expressió del Modernisme. Si el Modernisme és la transformació de la natura feta a mida de l'home, el Noucentisme és l'exaltació de la natura en sí mateixa, el culte a la seva exuberància lliure, al creixement en sí mateix, l'exaltació de cada detall. El Parc Güell de Barcelona és el disseny i la construcció

Amb aquestes categories tan àmplies com de difícil concreció d'Ors compon una estètica, que es vol també regeneradora de la moral, de la civilitat i de l'ideari polític

d'una natura feta artificial, feta a la mida de les persones que el visiten, és exuberància controlada, estàtica. La passió dels japonesos pel Modernisme explica també el seu interès pel conreu dels bonsais.

En el Noucentisme, més que en altres "ismes", l'estètica és tan sols un vehicle per a l'ètica, i alhora la base d'un pensament polític, també encarnat dubtosa o parcialment en realitzacions. És Prat de la Riba la realització del Noucentisme polític?, o la seva tasca és aprofitada pel Glossari de Xènius per desenvolupar-se a llur ombra? El Noucentisme és un moviment minoritari, que des de la proximitat al poder aconseguix momentàniament incidir en el públic.

L'ideari polític noucentista és també copat en unes categories: ciutat, reforma espiritual, acció, seny, raça, ordre, obra ben feta, continuació, imperialisme, autoritat. L'acció civil propugnada per d'Ors es composava de tres àmbits: un extern -reivindicant els pobles llatins davant l'hegemonia tècnica i política dels estats anglosaxons; un d'intern -el civilisme- i una proposta espiritual -educadora de l'obra ben feta. La feina ben feta és el que dóna sentit a tots i cadascun dels diferents oficis d'una societat. El contemporani castellà de Xènius podria ser José Ortega i Gasset que es proclama "nada moderno y muy siglo XX" en l'article a "*La Veu de Catalunya*" de 14 de maig de 1917 "Ortega noucentista". L'ideal regeneracionista s'assolirà mitjançant una política cultural, "la cultura al davant" deien, que supera l'ús de la cultura dels modernistes, en els "jocs florals" per exemple.

Pel Noucentisme la Ciutat serà la màxima creació arbitrària de l'home que es proposa dominar la naturalesa, i aquesta dimensió s'ha d'aplicar a l'educació de les principals classes socials del moment: burgesia i menestralia en

l'esforç per l'obra ben feta. Si les reunions modernistes a locals com els Quatre Gats esdevien centres de bohèmia, el tipus humà noucentista no és aquest ideal de bohemí sinó que ho ha de ser el **dandi**, d'exhibició artística i a la vegada de comportament estoic, aristocràtic i cosmopolita alhora, aparentment fred, controlat i educat, compartint fredor i passió, formalisme i apassionament amb ús de la ironia com a element expressiu.

La noció de ciutadania que hem de defensar és aquella que fa del ciutadà no un home de la ciutat enfrontat amb el món rural, o d'un grup de "representats" separat de la classe política o "representants". La ciutadania tampoc ens ha

de dur a una noció universal, d'una mateixa ciutat cosmopolita, "ciutadans del món"; sinó que en la societat política, en la relació entre la persona i la comunitat es reconegui el mateix estatut jurídic de drets i deures de cada ciutadà. El gran repte de la filosofia clàssica, d'on hem de

pouar, és evitar la tirania, com malaltia de l'home, que exerceix el poder. (Això ens ensenya Jordi Sales i Coderch a "*Ciutat, Raó i Estat*". Col·loqui de Vic -La Ciutat- 1996)

El Noucentisme va formular, a l'ombra de l'exuberant arquitectura modernista, un ideal de "feina ben feta", "cultura", "Mediterrània", "ciutadania", ideal efímer en la seva realització immediata, i potser també en el reconeixement de la seva herència, tot i l'ús polític posterior d'alguns dels seus principis. És efímera la feina ben feta? També aquest any, després de celebrar l'any J.S.Bach, celebrem musicalment l'any Verdi, que entre "Senso" i "Novecento" va personificar durant seixanta anys l'esperit del Risorgimento italià. Potser caldria recordar, en el moment d'aquests centenaris, que els dos moviments van tenir coexistència i complementarietat. ●

**En el Noucentisme,
més que en altres "ismes",
l'estètica és tan sols
un vehicle per a l'ètica,
i alhora la base
d'un pensament polític**

OBSTACLES A LA PLENITUD DE CATALUNYA

J. Espar Ticó

És manifesta la necessitat, àmpliament compartida, d'enfocar amb una veu pròpia una sèrie de problemes que afecten la societat en general i la catalana en particular, deguts en part a la celeritat i profunditat d'uns canvis evidents que se superposen a la nostra fragilitat com a poble. S'han de subratllar els perills que ens amenacen i s'ha de fer una proposta coherent que enforteixi un cos social que comparteix una angoixa i una certa perplexitat davant una catalanitat cada cop més difosa. Aquest cos social preocupat necessita esperança, necessita moral i per tant voldria camins i propostes que vinguin de més enllà dels plantejaments polítics, però que alhora puguin influir-los.

Un grup de treball que vulgui ser efectiu ha de partir d'unes afinitats prèvies que evitin discussions de principis i facilitin un cert consens dels camins a proposar, estant sempre oberts i sabent que mai no hi ha una darrera paraula.

De la problemàtica que ens afecta faig el meu resum:

Primer punt

Hi ha un problema previ: La comunicació i la divulgació de les coses que pensem. Penso que es fonamental que les nostres idees, que tothom ha treballat, siguin comunicables i ben comunicades. Cal que els experts aconseguixin la transmissió, o dient-ho encara més lleuger, la DIVULGACIÓ DEL SEU PENSAMENT. Hi ha molts joves valuosos en potència, que són dinàmics per temperament, que necessiten mestratge. N'hi ha d'altres, com assenyala sovint Jordi Sales, que són sensibles-generosos, o compassius i voluntaris que generen un llenguatge tòpic i molt sovint avorrit, i una bona dosi d'inconstància. Cal obrir a uns i altres camins assumibles que els duguin

imperceptiblement a la reflexió en profunditat tot evitant que davant la magnitud dels problemes es desanimin.

Això no vol dir que el grup de treball deixi la tasca d'aprofundir els problemes, que això és essencial. Però cal divulgar.

Segon punt

S'ha de fer un esforç important per denunciar i decantar l'actual tendència europea que denunciava tan bé Vaclav Havel: "La recerca embogida de diners, del confort i de les autosatisfaccions estrictament personals és l'únic que compta?"

Molta gent, sobretot la gent jove, creu que és impossible o inútil aturar que les forces creatives o destructives del món facin el seu camí, guanyi qui guanyi. Cal doncs, diuen, despreocupar-se de tenir projectes més enllà de procurar l'acompliment dels nostres desigs a mesura que van sorgint i viure la vida tal com ve. Cal acceptar el que hi ha, sigui o no sigui caòtic, perquè un s'hi habita i punt.

Hem d'oposar-hi, amb una certa insistència i amb diferents llenguatges, la resposta del mateix Vaclav Havel: "Cal estructurar els valors que necessitem per viure i no s'hi pot arribar sense un nou impuls espiritual".

Això transportat a la catalana i encara que això de justícia (Tercer món, desigualtat, dèficits, pobresa econòmica i social...), i pau (com a fruit de la justícia), resulti tot plegat una mica tòpic, podria resumir-se així com a programa a proposar de mil maneres diferents i a partir del "concret".

Treballar per la nostra realització personal, que comporta treballar per la plenitud nacional de Catalunya que comporta treballar per la justícia i la pau en el món.

Tercer punt

Denunciar els obstacles conceptuals

Per tots cantons, pel dret i pel revés, cal denunciar el relativisme del pensament postmodern, la penetració generalitzada del pensament dèbil, l'acceptació resignada del determinisme històric, la valoració del pensament abstracte que mira els problemes des de fora sense implicar-s'hi o estar-hi implicat. Saber no és definir, és viure. Hem de denunciar la separació dels problemes com si es poguessin enfocar amb independència. Tot conflueix i tot s'influeix mútuament. No pot ser

donar prioritat a uns problemes i excloure'n d'altres. Cal pensar amb totalitat i aprofundir i actuar segons la pròpia vocació.

Crisi de sentit

Enfocar amb llibertat el problema de l'existència, del transcendent, el problema del mal, el silenci de Déu... No fer-ne un tabú i obrir camins de reflexió o d'acceptació.

Quart punt

Denúncia de la insuficiència de la democràcia condicionada per l'eficàcia de la propaganda o per la seva potència comunicativa i deteriorada per la manca d'informació real dels ciutadans quan voten. Promoure el desig de participació, condemnar l'abstencionisme quan no és fruit de la perplexitat sinó de la indiferència.

Condemna radical de les temptacions d'autoritarisme (majories absolutes) o de la violència (impotència).

Cinquè punt

Problemes d'ordre social i econòmic

Punts com llibertat-igualtat-justícia, punts com el capitalisme salvatge i desenvolupament s'han d'enfocar des d'una òptica pensada amb totalitat i sense complexos.

L'ecologisme salvatge, la sostenibilitat, el futur de la natura, s'han de tocar amb absoluta racionalitat i sense condicionaments d'oportunisme. I donar pensament coherent i camins d'actuació.

La globalització econòmica i cultural i les conseqüències uniformitzadores s'han d'alertar i fer notar els problemes afegits que tenen les cultures de dimensió reduïda.

La immigració massiva. Cal assenyalar drets i deures dels immigrants sense caure en la demagògia, la xenofòbia, el racisme, la violència. Apel·lar a una tolerància seriosa, no falsejada. "Cap immigració enlloc del món no té dret a ser conqueridora" com diu Jordi Llimona.

Això ens porta a parlar d'un tema encara sense resoldre: Els drets dels pobles complementaris i inseparables dels drets de les persones.

Sisè punt

Nacionalisme

Constatació del llast negatiu que comporta la paraula (idea) de nacionalisme sense que el gran públic distingeixi entre nacionalismes positius (de personalització i supervivència), dels negatius (imperialisme dels estats nació, xovinisme).

Equiparació de fet a molts sectors europeus del nacionalisme amb l'essencialisme, l'integrisme, el

fonamentalisme, l'assimilisme, la violència... És la ressaca dels anys trenta i quaranta i l'impacte del terrorisme actual.

Cal desar la paraula nacionalisme? Cal substituir-la?

És possible un nacionalisme d'identificació (Terricabres) sense un tronc de nacionalisme de manteniment de la identitat, respectuós, això sí, amb la pluralitat i els drets de les persones?

Nació ha de comportar necessàriament tenir estat? Cal insistir en la limitació de la sobirania dels estats i en noves fórmules d'encaix.

Setè punt

Europa com a problema o com a camí i com a fita a assolir?

Unitat i fraternitat europees amb tractes administratius, econòmics i socials igualitaris, però amb estatuts culturals forts que garanteixin la diversitat. Europa en la construcció del món.

Calen o són possibles nous estats a Europa? Són desitjables?

Vuitè punt

Espanya com a error històric a subsanar des d'una òptica plurinacional i pluricultural

La voluntat centralista i d'uniformització.

L'odi a la diferència. Dificultats d'encaix de les nacions hispàniques.

**Denúncia de la
insuficiència de la democràcia
condicionada per l'eficàcia
de la propaganda o per la seva
potència comunicativa
i deteriorada per la manca
d'informació real
dels ciutadans que voten**

*Un genocidi tou, premeditat i subterrani. Bilin-güisme bel·ligerant. Mitjans de comunicació públics i privats. Atac permanent i complagut a la unitat de la llengua catalana. Desatenció voluntària a la catalanització dels immigrants.

*L'administració de la justícia amb poca o nul·la presència del català.

*L'ofegament econòmic. Finançament insuficient. Balança fiscal negativa (1 bilió). Acusacions d'insolidaritat que es fan a Catalunya.

*Dèficit d'infraestructures. AVE, aeroports, carreteres, peatges. Fires de Mostres. Multinacionals desviades a Madrid.

*El problema de l'aigua. Resistència al transvasament del Roine. Desatenció al Delta. Manca de programació per al futur.

*L'església espanyola i les resistències a una conferència episcopal catalana. Influència espanyola sobre el Vaticà. Elecció dels bisbes. Tall cruent al bisbat de Lleida.

Novè punt

Problemes i obstacles en l'ordre vivencial i de les actituds

A nivell individual:

*L'individualisme salvatge. Fer el que em plau i evitar o ignorar el que cal i que hi ha un cal.

*Acceptació del caos. És possible conviure-hi i suportar-lo.

*La indiferència i la banalitat obertament confessades.

*La indiferència a la pràctica però dissimulada.

*Viure virtualment.

*L'optimisme babau.

*El pessimisme fatalista dels covards i els indolents.

*Els dinàmics per temperament sense planificació ni objectius ponderats i estables. Els sensibles i generosos sense estudi ni constància.

Desè punt

Actituds col·lectives a superar:

*La bona consciència dels benestants que es tranquil·litzen enumerant o denunciant els problemes sense cap voluntat de superar-los.

*Manca de plantejaments utòpico-realistes. Visió dels problemes a curt termini.

*Manca de confiança col·lectiva. Pessimisme desànim. Mesellisme. Derrotisme, autoodi, manca d'autoestima.

*Egoisme. Especulació del sòl. Destrucció del paisatge. Insolidaritat comarcal. Manca d'ordenació del territori.

*Pèrdua del sentit estètic en la construcció dels habitatges. Incúria en la restauració dels monuments històrics.

*Menysteniment de la cultura popular.

*Primar interessos de partit per damunt dels interessos del país. Fraccionament suïcida.

Onzè punt

Educació

La societat fa l'escola. No a l'inrevés. Reflexió per a un pla educatiu d'acord amb les necessitats personals i col·lectives. Escola i persones, escola i país, escola i món.

Dotzè punt

Desconeixement de la pròpia història.

Punts claus per entendre la situació actual. Denúncia dels equívocs històrics, generalment assumits pel gran tou de la població, també la catalana.

Campanya de divulgació en forma de petites pastilles o articles de curta durada.

Punt final

Elogi de la utopia.

Elogi del realisme.

Per una "utopia-realista".

Per un utopisme "pràctic". ●

Notícia de Cinema

EL XARLOT I EL SEU VOLTANT. EL CINEMA MUT

Josep M. Ballarín i Monset
Capellà

De cert que avui en sabem poc d'aquell cinema pelat, que va assolir obres genials, començant pel Griffith o pel Meliés.

Era un cinema que ho deia tot amb la mímica, no hi havia paraules. I, endemés, la tècnica encara no havia descobert ben bé la successió d'imatges, la gent s'hi movia una mica com titelles, a moviments sincopats.

Donava molt per al melodrama. Les senyorettes del temps, amb boqueta de pinyó, ulls de patir molt, cintura gairebé arran de genolls i esllanguiment, eren a freqüència del grotesc quan els agafava un oi. Tot i tot, calia veure com la Lilian Gish sabia fer drama només a cops de braços i mirades de desconhort.

Va ser l'època daurada del còmic.

Justament perquè els moviments trencats eren al punt just per fer el pallaso, les batalles amb pastissos a la cara, les

entrepussades, les persecucions de la poli o les corredisses dels bombers eren una plàstica que no hem tornat a veure.

Ep. I les curses d'aquell Ford tipus T, el primer fabricat en sèrie.

Des d'aleshores, ningú no ha retrobat la mímica expressiva del Max Linder, el Harold Lloyd o el Buster Keaton.

Eren els temps del Xarlot, el millor dels mims.

LA MISÈRIA I ELS PRIMERS PASSOS

El Xarlot es deia Charles Chaplin. Jueu de la mena pobra, nat el 1889 al barri londinenc de Lambeth, a la riba sud del Tàmesis, on s'hi arredossava la misèria. Els pares del minyó eren artistes, em sembla que més aviat de circ que de teatre. El fet és que, amb més gana que tripa plena, el Xarlot va trobar-se mim sense ni adonar-se'n. Mim de la pobresa, i més de la misèria que mai no va oblidar. Va passar a les Amèriques, va regolfar a Hollywood, tant se val, i va raure a mans del Max Sennet, el productor de més rialles que hagi vist el cinema. El nostre home va

començar com tots. A batalles de pastissos de nata, empaitades de la poli. Patacades amb el gras de torn i enamoraments sovint acabats a les tristes.

No va trigar a trobar-se la vestimenta que li esqueia. Barret dur de meló, bigoti de mosca, gec estret, calces balderes, bastonet i sabates d'August de circ.

Es féu famós. I no em puc estar de contar-vos-en una. A no sé quin trempat se li va acudir d'enviar-li una carta sense adreça ni nom, només amb el barret, el bigotet, el bastó i les sabates dibuixats al sobre. La carta va arribar.

Les batalles amb els polis i les guerres de pastissos s'anaven afinant. Entremig, el Xarlot ficat a soldat a la primera guerra mundial, després de les bertranades que vulgüeu, fa presoner el Kaiser, l'emperador d'Alemanya. I més plats de nata. Policia al carrer de la pau, pelegrí, a vida de gos, violinista i gairebé dramàtic a París per culpa d'una dona.

L'any 1921 havia fet el seu primer metratge llarg, "The Kid", "El Vaillet". Ja hauria estat una obra única si no hagués estat, al cap de quatre anys, el

nucli dels seus grans films.

L'any 1925 hi comença pel millor.

“La quimera de l'or”.

LA QUIMERA DE L'OR

Aquesta deu ser una de la mitja dotzena d'obres cabdals que ha donat el cinema. Hom pot posar-la al costat de la “Joana d'Arc” de Dreyer, de “La diligència” del John Ford o del “Potemkin” d'Eisenstein.

El film té un començament que, no fa gaire, es va guanyar els aplaudiments en una reposició a Nova York. Va així. L'homenet passa per una cornisa de cingle, va caminant a pas d'ànec, més marcat pel gruix de neu, tot d'una li surt un ós que el segueix, ell ni se n'adona, l'ós es fica en una cova, ell continua com si res.

La història té els trets de tendresa una mica agre que retraten el Xarlot. S'enamora d'una noia de “saloon”, que comença per prendre-li el pèl amb el seu bastaix. A poc a poc ella s'hi enterneix. L'homenet, de tronc amb el galiassa de sempre, se'n va a fer fortuna. Passen fam, el bastaix se'l vigila com si fos una gallina, la cabana queda a punt de caure per un esvoranc. Al final troben or. Tots dos són milionaris, el Xarlot fa servir el barret de copa per cendrer. A prec dels periodistes, el milionari es vesteix de Xarlot per fer-se retratar, posant-s'hi bé cau d'esquena escales avall, topa amb la noia que el pren per un polissó i l'amaga entre les cordes del vaixell. El capità

el pren per polissó. L'engany s'aclareix i “happy end”.

El film té moments que només pot donar el cinema. Al saloon aconsegueix profunditat amb el fum dels cigars. És talment el Velázquez de “Las hilanderas” que es guanya l'espai amb les bolves de llum.

La millor de totes. És festa, l'homenet ha invitat la noia i les seves amigues a sopar, després de preparar els regals per a cada una, somnia. Assegut a taula s'imagina voltat de les invitades, amb dues forquilles clavades a uns panets, hi fa passos de ball. L'escena és d'una plàstica i una tendresa que fan estremir. És una escena única en tota la història del cinema.

I encara n'hi ha una altra. Perduts en el desert de neu amb el bastaix, l'homenet cou una sabata. El company es menja el cuir, a l'homenet només li queden la sola i els cordons. Es menja els cordons com si fossin espaguetis, i escura els claus com si fossin els darrers ossets del pollastre.

LES GRANS QUIMERES

Després va venir “El Circ”, que no desmereix de la “quimera”, perquè també ho és. El final és tot el Xarlot. S'ha enamorat d'una noia del circ, ella se n'ha anat amb un altre, el circ ha marxat enllà, deixant només a terra el senyal del cercol. Al bell mig, sol i vern, plega un paperot de terra, en fa una pilota, la xuta d'esperó i camina enllà. Com tots els grans actors, sap fer-se enten-

dre fins d'esquena.

“Les llums de la ciutat” són un melodrama. Passat per un milionari sense ser-ho, protegeix una cegueta, la noia hi torna a veure, li dóna la mà i descobreix que el seu príncep encantat és aquell pellingot d'home.

A “Temps Moderns” t'ho diu tot de bell començament. Sense transició, el ramat d'ovelles, que entra a la cleda, es torna un ramat d'obrers, que entren per treballar a la fàbrica.

I, el Xarlot s'acaba amb “El gran Dictador”, paròdia que aprofita la semblança de bigotets amb el Hitler. En una escena prou sabuda, juga amb el globus del món fins a fer-s'hi a cops de cul.

LES DARRERES

El Xarlot mai no s'havia trobat bé amb el sonor. A “Les llums de la ciutat”, a “Temps moderns” i al “Gran Dictador”, només hi ha alguna música i gairebé cap paraula.

I vet ací. El Xarlot va esdevenir mística Chaplin.

Es va deixar de barret, bigotet, bastonet i sabatasses per fer “Monsieur Verdoux”, una mena d'aquell “monsieur Landrú” que tenia tirada a escalar les seves dones. Continua amb un film nostàlgic, “Llums d'escena”, la història d'un pallasso revellit que enyora els vells temps, ací Chaplin es fa acompanyar per un pobre Buster Keaton que ningú no recordava. Encara faria “Un rei a Nova York”.

Finalment se li va acudir de dirigir una pel·lícula, “La comtessa d’Hong Kong”, nogenysmenys que amb la Sofia Loren i el Marlon Brando. La crítica li va arrufar el nas.

I llestos.

El Xarlot, seguint el corrent, no sé pas quantes vegades es va casar. Una d’elles amb la Pulette Godard, la de “Temps moderns”, fins que va trobar la dona per sempre amb la Oona O’Neil, la filla del dramaturg.

Quan després de la segona guerra mundial el senador McCarthy va començar la caça de bruixes amb ferum de comunistes, míster Chaplin se’n va anar a la quietud assèptica de les vores suïsses del Llac Lemán. No sé pas quanta canalla va tenir amb la Oona.

Ja no era el Xarlot, en vaig veure una fotografia duent un abric ben igual al que lluvia de milionari a “La Quimera de l’or”.

I foren els seus darrers dies. Jo diria que feliçot i tot.

AMERICAN BEAUTY

Marc Coromina

La pel·lícula que avui comentem és de les que no necessiten gaire presentació perquè va ser la gran guanyadora dels Òscars del 2000: millor pel·lícula, millor director, millor actor (Kevin Spacey), millor guió original i millor fotografia. A més l’any passat va ser una de les tres pel·lícules més taquilleres d’Europa.

La pel·lícula ens mostra la crisi de Lester Bunham, un ciutadà americà de classe mitjana que, tenint tot el que en principi pot desitjar una persona, es veurà abocat a replantejar la seva vida de dalt a baix. Les relacions de la família del protagonista (Kevin Spacey, Annette Bening i Thora Birch) esdevenen el nucli de la pel·lícula i el desencadenant de tota la trama: la incomunicació, la frustració sexual, la incomprensió entre pares i fills, i unes relacions marcades pel materialisme i la fantasia de l’èxit social, portarà al protagonista a iniciar una veritable revolució personal que capgirarà les seves vides (i les dels seus veïns i amics), fins a desembocar en un tràgic final anunciat.

L’acció es situa en una típica urbanització de classe mitjana, on la casa ha esdevingut el símbol de l’èxit social. I és en l’anàlisi de la forma de vida d’aquestes ciutats residencials on

el guió d’Alan Ball esdevé magistral. El nou Jardí de l’Edèn de l’imaginari modern, ens és descrit amb minuciosa precisió: des de l’interior d’unes cases de catàleg, que els seus inquilins no s’atreveixen a modificar, fins a cases que són invendibles perquè “la piscina no té cascada de pedra natural”. L’idíl·lic entorn condiciona totalment la vida dels personatges, i no és casualitat que la dona del protagonista es dediqui, junt amb el seu amant (Peter Gallagher), al negoci immobiliari.

Una de les virtuts de la pel·lícula és el seu to de comèdia de situacions i personatges caricaturescos, que es transforma a voltes en tragèdia per la pròpia impossibilitat dels personatges de transcendir la seva condició superficial i esquemàtica. Immersos en un món de somnis i fantasies, els personatges es veuen atrapats en les pròpies actituds immadures; els pares, incapaços de superar una mentalitat infantil, veuen espantats com els seus fills esdevenen una caricatura d’ells mateixos. És en aquest terreny de relacions entre pares i fills on Sam Mendes ha sapigut construir el seu peculiar to tragicòmic.

Finalment crec que cal fer una referència als productors de la pel·lícula, Bruce Cohen i Dan Jinks que van saber portar a bon terme el guió d’Alan Ball, molt atrevit per a una producció destinada al gran públic americà. També va ser un risc i

un encert el director que van buscar, Sam Mendes, que havia dirigit diverses obres de teatre a Broadway però que s'estrenava al món del cinema.

American Beauty és una pel·lícula profundament nord-americana, feta per ameri-

cans que tracta de la pròpia societat amb un llenguatge típicament de Hollywood. La visió que té, però, del país i la seva gent, es relaciona amb la millor tradició de cinema crític independent que s'està fent en aquest país, des de Woody

Allen fins als germans Cohen. És, però, també, una pel·lícula molt interessant per al públic europeu que, cada cop més americanitzat, veu com el somni de l'anomenat "american way of life" s'ha instal·lat de ple en els nostres països.

Nacionalitat: Estats Units

Any de producció: 2000

Director: Sam Mendes

Productors: Bruce Cohen, Dan Jinks

Guió: Alan Ball

Director de fotografia: Conrad L.Hall

Disseny de producció: Maomi Shohan

Muntatge: Tariq Anwar

Música: Thomas Newman

Vestuari: Julie Weiss

Actors: Kevin Spacey

Annette Bening

Thora Birch

Wes Bentley

Mena Suvari

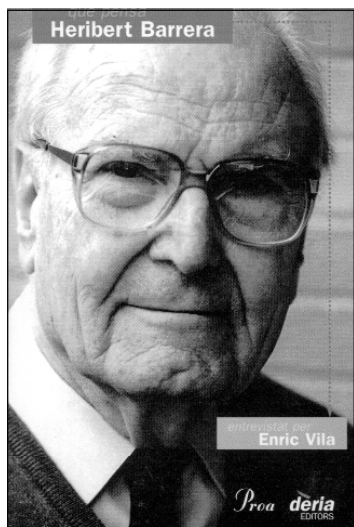
Chris Cooper

Peter Gallagher

Allison Janney

Notícia de llibres

Què pensa Heribert Barrera

Enric Vila
Proa. Dèria editors.
Barcelona. 2001.

El llibre del President Barre-
 ra és un llibre important.

És un d'aquells pocs llibres més aviat breus i d'una gran densitat que es faran absolutament imprescindibles per a entendre què ha passat durant el segle XX, més enllà del bla-bla-bla propagandístic i mediàtic: com l'"Homenaje a Catalunya" (en la seva versió completa, no la passada per la censura comunista dels anys 70); com les "Cartes a Màrius Torres" d'en Joan Sales; com el "Sancho Pancho" de Salvador

de Madariaga; com, en un altre registre, la "Notícia de Catalunya" i encara més la "Aproximació a la història d'Espanya" d'en Vicens.

En aquesta recensió no entraré en cap dels elements del seu contingut, a reserva de fer-ho més endavant, si Déu vol. Em centraré en tres punts.

1.- La importància del fet que sigui precisament el President Barrera qui diu certes coses.

2.- Els meus punts de contacte "existencials" (i perdoneu la petulància) amb la seva actitud.

3.- El to de les respostes del President Barrera.

1.-El President Barrera incideix en temes que han tocat també altres autors, com Joan Sales i Raimon Galí. Els enfoc, els punts de vista, són els mateixos, per bé que hi pugui haver apreciacions parcialment diferents en alguns aspectes. Ara bé, els dos personatges abans citats tenen un "inconvenient" que els fa especialment suspects, per no dir "nuls", davant l'ambient diguem-ne intel·lectual del nostre país: són "de missa". Joan Sales era d'Unió Democràtica quan va morir i Raimon Galí no sols no ha amagat mai la seva confessionalitat (com

d'altres han fet), sinó que n'ha fet obertament bandera. Que el President Barrera digui coses que van en el mateix sentit que el que diuen aquests dos senyors, té un valor extraordinari. Convé que fem un esforç per a comprendre que la distinció entre pensament i bla-bla-bla no té res a veure amb la pertinença o no a l'Església.

I aquest punt em porta a pensar en els motius pregons de l'intent de linxament mediàtic del President Barrera.

A la presentació del darrer llibre de Raimon Galí, en el qual va participar el President Barrera, hi havia dues fileres de xicots joves. Una, més endavant, que ocupava gairebé tot un rengle, i que venia a escoltar. Una més endarrera, una mica més curta (5 o 6, potser), que feia molts comentaris, abans de començar l'acte, entre els quals les següents "floretes": "ara sortirà "herr" Barrera amb la creu gamma-da", "no ens han demanat el carnet d'identitat per entrar"; quan a Raimon Galí només sabien que era un "ultradretà". Quan va començar l'acte amb el parlament d'en Jordi Sales varen callar: no hi devien paparreres i un d'ells va marxar als pocs minuts: siguem benèvolts

i pensem que potser havia d'anar a treballar de voluntari a alguna ONG.

No crec en les "teories de la conspiració". En realitat, muntar una conspiració és molt difícil i passa molt menys del que creiem. En allò que sí crec és en els subconscients col·lectius. Lamentablement, en el nostre país hi ha prou bledes com perquè al senyor Aznar no li calgui muntar conspiracions. Hi ha una col·lusió (conscient o inconscient, és igual) entre el plutogodisme i el gramscisme, entre la piconadora dels mitjans de comunicació i la por de "perdre el tren" dels "progres" de tots els pelatges. Això em sembla evident. Hi és perquè la bandarria i la covardia es complementen. Per tant si, mentint com s'ha mentit, es desacredita la figura del President Barrera en el subconscient col·lectiu, serà molt més fàcil, en el moment oportú, deixar anar: "Es clar que diu el que diu dels comunistes, si és un nazi!"

2.- Els meus punts de contacte "existencial" amb el President Barrera són dos que en fan un: coincidim en no haver votat la constitució actual de l'estat espanyol (jo vaig votar no, ell diu simplement que no

la va votar). I coincidim en la plena consciència de continuar essent uns derrotats (p. 55).

Derrotat no vol dir vençut i la victòria moltes vegades prové de la plena consciència de la derrota. El President Barrera no és evidentment un vençut, ja que diu que malgrat tot "valia la pena" (p. 167). No seran, a Catalunya, els únics vençuts els que no tenen consciència de derrotats? Només a partir de la plena assumptió de les nostres derrotes i dels nostres errors, que algunes vegades fins i tot són presentades com a victòries i com a encerts, i d'una reflexió seriosa sobre les derrotes i els errors, existeix un futur per a Catalunya. Rellegiu, si us plau, l'Editorial del número anterior d'aquesta revista.

3.- El darrer punt que voldria tocar és el del to del llibre. És el llibre d'un home que ha pensat ("cosa que no ocorre todos los días", com diu Rusiñol dels eclipsis de sol), que està convençut d'unes coses, que no pretén saber-ho tot, que afirma amb arguments i amb mesura, que és espiritualment lliure, i que és extremadament respectuós. En cap moment pretén imposar ni imposar-se, ni tenir la "clau" de

res. És un senyor (espècie en perill d'extinció). Invito el lector a contar les vegades que diu "sí" "no" "és possible" "segurament" "no crec" "no ho sé", etc., expressions que són ben indicatives del que vull dir. Les lliçons de bona educació i de mesura són constants, en contraposició a les apreciacions barates, demagògiques i descordades a l'ús. Per exemple, sobre la proclamació de la República:

"Pel que fa a l'ambient *no crec* (subratllo jo) que les pel·lícules siguin representatives" (p.15)

O, parlant de l'exili:

"En Carles Fontserè *tinc la impressió* (subratllo jo) que exagera una mica" o "aquesta protecció (la de la Generalitat a l'exili) té un cert caràcter elitista que en Carles Fontserè pot criticar amb raó, però ja em dirà com es podia fer d'una altra manera" (p. 35).

Cal tenir present que l'espècie "senyor" posseeix un gen d'ironia que difícilment pot captar l'actual "homo mediaticus".

O bé, encara, a la p. 77 parlant de situacions ben actuals:

"Jo no dic que no sigui possible"

"Es difícil de jutjar perquè depèn de moltes coses".

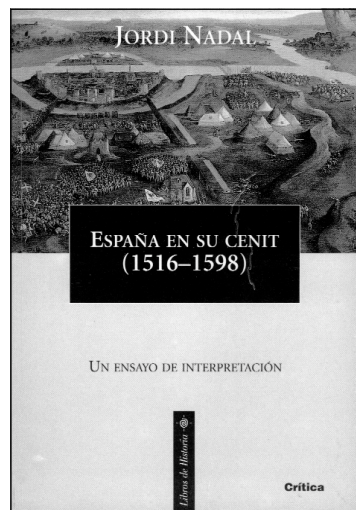
I res de “dogmàtic” en el que podria ser el nus essencial de tot el seu pensament sobre la situació de la Catalunya actual (109). “Vivim en continuïtat legal del franquisme... Jo vull creure en la interpretació més benèvola d’alguns, que van pensar que amb la democràcia ja seriem més capaços de restablir la situació. I la pràctica ha demostrat que si varen fer aquesta hipòtesi es van equivocar”. Res del lamentable florilegi d’epítets desagradables que els polítics es dediquen els uns als altres constantment. Simplement: “es van equivocar”.

Però al mateix temps, és un home conseqüent: si hi ha una constitució i unes lleis, almenys que es compleixin. I aquí no puc tornar a deixar de pensar en les causes profundes de l’intent de linxament mediàtic del President Barreira. No serà que se l’ha anatemitzat perquè ha denunciat allò que Chesterton anomena “els conflictes ficticis a benefici del públic” (ocupes, parelles de fet, dioxines) amb què se’ns amaga “el govern secret en mans dels rics” amb els seus enormes fracassos, el de l’ensenyament per exemple, la corrupció de l’esperit cívic, la pèrdua d’“honoradesa, llibertat,

respecte mutu” (p. 148)? No serà pel que diu a les pàgines 146 i 147, on denuncia sense complexos l’autèntica hipocresia?

I voldria acabar amb una nova referència a l’inconscient col·lectiu: en l’intent de linxament del President Barreira va ser pronunciada i escrita la paraula “reeducació”. El senyor Barreira havia d’ésser reeducat. I, que jo sàpiga, absolutament ningú no va reaccionar a aquesta paraula. Una paraula que en l’inconscient col·lectiu hauria hagut d’associar-se immediatament als horrors de la revolució cultural xinesa o dels camps de concentració stalinians. El que realment és greu és que la paraula, pronunciada pels guardians ortodoxos de la “tolerància” (qui els paga, o són tan rucs que ni tan sols cobren?), no produís una reacció generalitzada d’indignació.

Jordi Galí

España en su cenit (1516-1598)

Jordi Nadal
Editorial Crítica.
Barcelona 2001

Aquest llibre, subtítulat modestament, potser massa modestament, “un assaig d’interpretació”, em sembla molt important. No podré entrar, perquè no conec prou el tema, en cap discussió de detall de tipus històric sobre les interpretacions “provocatives” de l’autor. Em limitaré a opinar sobre alguns punts, en nom de “la participació del públic en la recel·lació de la història” que propugnava mestre Vicens Vives.

Em sembla un llibre molt sòlid, ben travat, que es nota que ha estat madurat “poc a poc, sense presses i amb poques pauses”, a través de moltes “lectures i reflexions”. Em penso que cal anar bastant

enrera, al Pere el Cerimoniós de l'Abadal, o a l'Aproximació o la Notícia d'en Vicens per trobar quelcom de similar.

Potser no arriba a la perfecció literària o estructural d'aquestes obres (i no excloc que jo estigui dient això perquè el llibre no hagi estat escrit en català), però en canvi, em sembla més interessant des d'un altre punt de vista, que és el de l'actitud (o si voleu, el punt de mira), de l'autor. L'Abadal o en Vicens pensaven sempre en Catalunya o en Espanya des de Catalunya. El doctor Nadal dóna la impressió que mira les coses des de fora, ni com a català, ni com a espanyol. Simplement com a historiador. No es tracta d'equanimitat ni d'imparcialitat: Abadal i Vicens ho eren. Es tracta d'haver aconseguit espolsar-se la condició de català o d'espanyol, la problemàtica Catalunya-Espanya, sempre subjacent en els nostres historiadors i en la majoria dels de més enllà de l'Ebre. D'altra banda, l'obra és apassionada, però d'un apassionament completament desapassionat de la passió que és ésser català. I em sembla que aquesta característica no és pas la menys important del llibre.

I ara voldria exposar el que noto a faltar:

En primer lloc la promesa de continuar amb el segle XVII: em sembla impensable que havent treballat el XVI d'aquesta manera el XVII no estigui ja configurat en la ment de l'autor. I hom té la sensació que l'espècie de capgirament potes enlaire que ens ha fet de certs aspectes del XVI ha de tenir per al XVII alguna o altra conseqüència remarcable que potser ens ajudaria a desfer-nos de certs estereotips probablement no ben exactes.

En segon lloc, un excés de puritanisme en no donar-nos les cites. Si el llibre va "només" als que el poden discutir, als especialistes, amb una edició ciclostilada d'unes quantes dotzenes d'exemplars n'hi hauria hagut prou. Però el públic no especialista necessitem cites: Chabod, Lacarra, Chaunu, un Braudel que sembla omnipresent, Batista i Roca (per mi totalment desconegut en aquest tema)... l'autor ens deixa amb la mel a la boca. Si les cites no són a peu de pàgina (aleshores sí que molesten), sinó amb un numeret que remet al final del llibre, no destarotarien el lector i serien de gran ajuda pels que tenim la curiositat (o la xafarderia) de voler saber coses, sense que hi puguem dedicar gaire temps.

A part la pertinença o no de les interpretacions, fet sobre el qual només puc opinar amb veu molt baixeta, com ja he dit, la característica que més em crida l'atenció de l'obra, és el que podríem anomenar la seva omniconprensió: em sembla que toca tots els aspectes que es puguin tocar, i mira les coses des de tots els caires: en la dimensió temporal: demografia, poder i els seus ressorts i recursos, administració i exèrcit, marina, tàctiques militars, mentalitats, dels dirigents i de la gent, dels rics i dels pobres, problemàtica religiosa concreta, i, sobretot, incidència de la vida social i pes de l'economia en la vida política. I, en la dimensió que podem anomenar "espaial", l'Imperi turc, Venècia, Gènova, Milà, Itàlia en general, Aragó, Catalunya, Portugal, Flandes, Anglaterra, l'Alemanya del sud i de l'oest, les Índies, i especialment, com és natural, Castella. Amb indicacions precises i precioses sobre les interaccions que es produeixen.

Voldria fer encara algunes observacions abans d'entrar en el que serà simplement una "enumeració" del que em sembla que són els temes de fons del llibre. A les pàgines 12 i 13 trobem unes expressions en

cursiva que van “qualificant” les possessions de Carles V. Les cito: “por cesión”, “a costa”, con mengua”, “con amenazas” (“el Temerario”, “el Atrevido”) “quería sustraerle”, “disputadas”, “guerra civil”, “cabezas de puente”, “no bien delimitadas”. Només aquestes expressions ja ens diuen el que ha de passar. Es tracta d'un recurs didàctic insòlit, propi, al meu entendre, d'un gran professor. De fet només el tornem a trobar en la llista de nominacions d'“hidalguía” de la pàgina 41. Però si la primera sèrie, sense dir-ho, ens presenta una confluència de conflictivitats que condueixen a una conclusió quasi necessària (la inestabilitat estructural dels territoris de Carles que havia de ser factor molt important del fracàs de la seva política), en aquest cas, com diu l'autor “la llista... serà més eficaç que qualsevol explicació”, sobre la cega set d'“hidalguía” que tant havia de contribuir al daltabaix. I és ben veritat. El que hom lamenta és que el recurs no sigui (o no hagi pogut ser) utilitzat més vegades.

Una altra observació encara: en certs moments (i potser el fet queda justificat davant els comentaristes que podrien fer els especialistes però em penso que no cal davant del públic en

general), en certs moments les explicacions sobre processos històrics resulten massa detallades: potser quan es parla de l'Imperi turc, de Gènova o de Milà. Els no erudits, amb les conclusions en tindríem prou. Ja ens ho creiem, que les coses van anar d'aquella manera i les afirmacions estan ben fonamentades. Bé, de totes maneres tot això no seria més que un defecte formal menor que no afecta la qualitat del text.

Jo diria que la tesi més general del llibre és que el daltabaix de l'Espanya imperial es produeix a la primera meitat del segle, més que a la segona. En el capítol final, que és una aproximació sobretot econòmica, però que ens porta a les consideracions socials i polítiques i al que anomenaria la “moral” del país, l'autor ens diu: “resultaria doncs, que la prosperitat del període carolí va ser aconseguida a costa dels pobres. Després, en el regnat de Felip II, la misèria dels pobres va provocar la ruïna d'una part de les classes poderoses”.

Tot aquest capítol, on l'autor està plenament en el seu terreny, és d'una contundència impressionant. Deixa interrogants on n'hi ha, però les afirmacions que fa vénen avalades per l'autoritat d'un coneixe-

ment a fons de la matèria i resulten convincents per la mateixa convicció de l'autor i per la “tossuderia” de les xifres.

(I aquí em permeto un parèntesi de reflexió personal. Sempre m'ha cridat l'atenció la falta de “moral” (en el sentit futbolístic de la paraula: allò que diuen, “té més moral que l'Alcayano”) d'obres com La Celestina o el Lazarillo: nihilisme absolut, conformisme i aclaparament, sense força ni per al cinisme. En canvi, malgrat tot, el final del XVI i el XVII demostren més “moral”. El Quixot, en morir, té la mateixa que quan ataca els molins de vent. M'agradaria veure el tema tractat en alguna banda).

Ara bé: si els aspectes socials i econòmics pesen decisivament en les interpretacions del doctor Nadal, em penso que valora adequadament el paper essencial, catalitzador, podríem dir, dels fets polítics i religiosos. De fet, el llibre gira sobre dos personatges, dos protagonistes, Carles V i Felip II (“hom ha d'acostar-se amb molta prudència al rei prudent”, ens diu l'autor, no sense ironia. I parlant d'ironia, hom no pot deixar de pensar: “si el zenit és així, com serà el nadir...!”). Bé, ni que sigui de pas, però certament amb inten-

ció, se'ns parla de l'enemiga de Carles V a França per la qüestió de Borgonya, que potser va ser quelcom que va contribuir molt a fer-lo errar de mig a mig en la qüestió del Mediterrani i dels turcs; del poc entusiasme papal per la visió "ecumènica" de Carles; de la manca d'informació (culpable, diríem) de Felip II i de la seva tossuderia en l'afer de la Invencible; del desinterès de Carles V per les Índies... Hom té la impressió que els condicionaments socials i econòmics són enormes masses, però inertes, i que petits moviments polítics, fruits de voluntats humanes, poden fer-los derivar en una o altra direcció i arrossegar-ho tot al seu pas.

Totes les interpretacions em semblen molt encertades, amb una única consideració que faré tot seguit. En conjunt, hom diria que Carles V no es va equivocar en la recerca de solucions als problemes sinó que es va equivocar de problemes. La visió del paper del Mediterrani i l'Atlàntic al llarg del segle em sembla especialment lúcida i el pern al voltant del qual gira tot. D'altra banda les problemàtiques de Flandes, la pujada i el declivi d'Anvers, l'expansió anglesa, em penso que són tractades amb molta

penetració, així com, especialment, els problemes peninsulars, els interns de Castella i el de Portugal (a Aragó i Catalunya m'hi referiré al final). I són molt d'agrair i de remarcar les puntualitzacions amb les quals surt al pas de maniqueïsmes fàcils com les que fa a propòsit de la dominació hispànica a Itàlia, el duc d'Alba o el col·lapse demogràfic de les Índies. No hi ha en aquest llibre, gràcies a Déu, historietes de bons i dolents, encara que sí la posada en relleu d'errors i desencerts, de vegades producte de característiques o àdhuc manies personals, que ens ajuden a entendre una mica més aquest període tan complex i contradictori.

El capítol en què estic a la vegada més d'acord i més en desacord amb el doctor Nadal és "De la "Philosophia Christi" a la Mística de Cristo". Em sembla cabdal i estic totalment d'acord amb la seva afirmació que "el catolicisme espanyol va arribar als temps moderns molt menys elaborat que el catolicisme alemany, per exemple". És a dir, que si a Espanya no hi va haver reforma no va ser per la "solidesa d'un catolicisme sense fissures", sinó al revés, per la "gamma molt heterogènia d'elements per assimilar".

On al meu entendre s'erra és en parlar de l'"actitud afectiva, anti-intel·lectualista i mística de sant Ignasi", i en afirmar que la doctrina catòlica es "reafirma" en les seves posicions tradicionals. El catolicisme no es reafirma, sinó que simplement "s'afirma", perquè el problema és nou, o almenys es planteja amb una novetat teològico-política absoluta. Es tracta d'elegir entre dues línies de pensament: "escriptura-consciència" o "escriptura-institució". Les dues admeten un tractament racional i dutes als seus extrems "racionals" condueixen pel cantó protestant als intents teològico-polítics de Calví o de Cromwell (fracassats) o pel cantó catòlic a les monarquies absolutes (també fracassades). Són precisament els jesuïtes qui segueix aquesta línia racional, i, tot i tenint present l'enorme ambigüïtat del mot "catòlic", en certa manera podríem dir que Espanya no comença de ser realment catòlica, en la mesura que mai ho hagi estat, més que amb els jesuïtes. Evidentment, una posició tan radical com la dels jesuïtes havia d'enterrar tant els il·luminismes com els tímids intents d'obertura de la "institució" a la "consciència" que representaven Cisneros o els erasmistes.

És molt exacte doncs el que diu el doctor Nadal sobre la similitud metodològica entre jesuïtes i calvinistes, com ho és també la constatació de la “resistència” que els jesuïtes varen trobar precisament a Espanya.

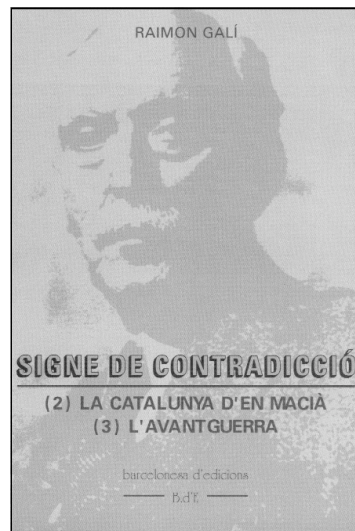
No voldria acabar sense fer referència a dos capítols que per a mi són molt importants, perquè personalment sóc totalment incapaç de desprendre'm de la problemàtica Catalunya-Espanya.

Parlant d'Aragó ens diu l'autor que després del pacte de 1591 “els problemes interns romandran en peu, i encara agreujats” i que “mentre no contradiguessin (el rei o l'absolutisme del rei) les terribles exaccions de l'aristocràcia latifundista sobre les masses camperoles no tenien cap importància”. Són d'aquelles frases-resum, a l'estil Vicens Vives, que fan pensar molt. Concretament em fan pensar si és possible establir ponts, a través del temps, amb el que diu l'Ernest Lluch en el seu article a “Derechos históricos y constitucionalismo útil” de la Fundació BBV. I si em fixo tant en Aragó és perquè en la problemàtica Catalunya-Espanya, pensar en la confederació catalano-aragonesa (l'Espanya “conquerida” a la guerra de Successió) no és

impertinent. En Joan Sales, sobre el terreny, en les Cartes a Màrius Torres, en parla més d'una vegada.

I encara és més contundent el que l'autor diu sobre Catalunya: Després de dir-nos que l'actitud de la Generalitat i del Consell de Cent, que encarnen els organismes autonòmics, és, com a mínim, contradictòria i d'analitzar-ne el perquè, acaba: “En resum, ni autonomia ni assimilació, només una fórmula gairebé perfecta de desgovern”. No puc deixar de pensar en la “fórmula” del meu pare: “som un poble mentalment desorganitzat”. No ens hem pas mogut gaire, em penso, d'aquesta nostra capacitat de desgovern, malgrat alguns moments de redreçament que no hem estat capaços d'aprofitar. Potser ens cal anar molt enrera i recomençar una reflexió a fons.

Jordi Galí

La Catalunya d'en Macià i L'avantguerra

Raimon Galí
Col·lecció Signe de Contradicció.
Barcelonesa d'edicions, 2001

La pedra que mancava per fer de *Signe de Contradicció* un veritable pont espiritual entre generacions ha estat col·locada. L'obra és, per tant, acabada i, el que és més important, reeixida. La lectura del conjunt permet una aproximació lúcida i penetrant a les institucions que van vertebrar Catalunya durant el primer terç del segle XX, tenint com a font d'inspiració principal els homes i les dones que les van encarnar i que en varen protagonitzar els seus moments clau.

En aquest darrer volum, Raimon Galí ens fa un retrat de l'estat de la societat catalana, tant des del punt de vista exterior, dels fets, com interior, de l'esperit, a la llum dels efectes que en aquesta societat tingueren els actes d'un home: Francesc Macià. A algú que no conegui l'obra de Galí, li pot sorprendre la seva pretensió de copsar una cosa tan intangible com és l'estat d'esperit d'un poble, i tanmateix cal dir que el llibre perdria tot el seu sentit –especialment en aquest cas– a manca d'això. Com en els volums anteriors, també en *La Catalunya d'en Macià i L'avantguerra* domina una perspectiva profundament humana sobre els esdeveniments històrics narrats. Galí defuig el sacrifici de la dimensió concreta dels fets en benefici de la científicitat del mètode. En lloc de ser un problema a superar, la naturalesa ambivalent, tal vegada contradictòria, de la persona humana constitueix el punt de partida que permet el desenvolupament, i en vivifica la recerca. Això explica els dualismes per mitjà dels quals s'organitza el contingut del llibre. Aquests confegeixen una estructura que, en voler-se fidel a les circumstàncies viscudes, no pot ser altrament

que dinàmica. Així, la narració es desplega en forma de diàleg, en el qual l'autor assumeix la responsabilitat d'allò que diu envers un Tu, amb el qual el lector es sent identificat, i que actua com a motor de la narració; la sobreposició de diaris, entre el que l'autor escrigué mentre preparava i ordenava els textos referits al període de Macià, a finals dels anys cinquanta, coincidint amb “la ruptura de l'escoltisme”, i el que constitueixen els mateixos textos esmentats; i, finalment, el paral·lelisme amb què es desenvolupen el temps intern de l'autor i el temps extern dels fets que es descriuen. El primer sempre a manera de reflexió personal, de la qual es fa partícip el lector, sobre els esdeveniments que es mostren a través del segon. L'adopció d'aquesta forma d'ordenar els continguts, i la seva importància, se'ns explica al primer capítol del llibre, *De Granyena a l'escala Blanquerna*: “És curiós”, diu Galí, “que els homes i els infants portem la veritable noció d'espai dins nostre d'acord amb una disposició espiritual que ordena l'exterior i l'interior. Tots hem experimentat el fenomen de trobar-nos, de grans, en un antic jardí

o edifici que, de petits, consideràvem immens, essent en realitat ben petits. La veritat és que no mesuràvem els metres quadrats. Però és absolutament equivocat pensar que es deu a un fenomen evolutiu de la infantesa, i que ens enganyem sobre la mesura real de les coses. És tot a l'inrevés: els nostres somnis i els nostres jocs són els que tenen la grandesa que cal. I l'espai matemàtic és fins a cert punt indiferent. És un problema que els infants i els arquitectes poden comprovar cada dia. L'espai, com la llibertat, són infinits en el nostre interior. La realitat interior de cadascú és el signe veritable de l'ésser a cada moment. L'arquitectura té per objecte posar la tècnica al servei de l'esperit.” Amb aquesta citació, situada tot just al començament del llibre, pensem que es resumeix el sentit, senzill i profund, de la seva estructura.

La mateixa citació, i, per tant, la mateixa estructura, ens dóna la clau d'entrada al que és el contingut, el qual es pot resumir en referència a dos grans nuclis: el pas de la infantesa a l'adolescència i la joventut, explicat a partir de l'experiència del propi autor; i, en correspondència amb aquesta evolu-

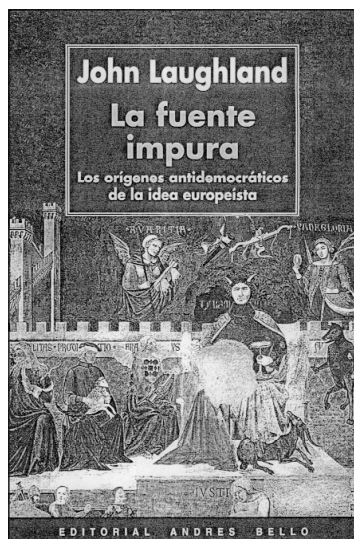
ció personal, el progressiu ascens de Francesc Macià en el món de la política catalana: des dels fets de Prats de Molló, l'any 1926, fins al dia de la seva mort i el temps de després, *L'avantguerra*, en què, segons paraules del mateix Raimon Galí, “el fil roig” dels esdeveniments “té el caràcter agredolç de la lluita d'una joventut que ha perdut el seu guia, [...], i fa els possibles per retrobar el seu propi camí.” Pel que respecta al primer dels nuclis esmentats, cal destacar la importància concedida per l'autor a la institució escolar, als professors i als companys de classe, en el procés de formació de la persona. Així, tot reflexionant sobre l'ensenyament que ha de dur a terme l'escola, Galí afirma que aquest ha de consistir, precisament, “a incorporar poc a poc els infants en el món dels homes fent-los veure que llibertat i responsabilitat són inseparables”. I, en relació amb això, hi juga un paper especialment important la figura del professor: “recordo bé els nostres comentaris a classe sempre modelats per la senyoreta Balderich. És així com la nostra gran mestra ens va ensenyar a jutjar els fets polítics i militars de la dictadura [de Primo de

Rivera]: no amb una burla més o menys mereixedora, sinó com a fets històrics que cal saber judicar certerament.” La importància del mestre en la formació de la personalitat de l'alumne es torna a posar de manifest durant l'aprenentatge a l'acadèmia, i també més tard a la universitat. A més de la senyoreta Balderich, apareixen els noms de mossèn Batlle, de Gabriel Alomar, Pau Vila i el dr. Petit en el transcurs de l'ensenyament secundari. Aquest aprenentatge escolar té el seu contrapunt en les estades a Mogrony, on el Raimon adolescent, per exemple, té l'oportunitat d'adquirir coneixements com aquest: el lloc de niuada d'una parella d'aligots, a partir de relacionar els seus encontres, els dies de boira en una zona de boixos, amb la descoberta d'un corrent d'aire calent ascendent, que, segons explica, emergia del fons de la vall de les Planelles, i lligava amb la zona dels boixos.

Raimon Galí, mentre acumula experiències i coneixements, ja sigui en el marc de l'escola, ja sigui en contacte amb la natura, de mica en mica, s'introdueix en el món dels homes. Aquest és un món la condició d'ésser del qual és la consciència de la doble dimensió en la

qual es mou la persona humana, instintiva i espiritual alhora. La descoberta de la identitat dels reis en la figura dels pares, i, més endavant, la revelació del sagrat a través de la relació amb les noies, obren a Raimon Galí una perspectiva adulta de si mateix. Aquesta transformació d'ordre intern, que és la que pauta el desenvolupament dels fets a la primera part del llibre, corresponent a *La Catalunya d'en Macià*, es constitueix en el motor, a la segona part: *L'avantguerra*, que impulsa la seva voluntat d'intervenir en el món de la política. Aquell món –extern– del qual, fins aleshores, només n'havia tingut notícia a través del seu pare. El pas per Minyons de Muntanya i Palestra, sota el guiatge de Batista i Roca, però sobretot la seva lluita formant part de la FNEC per garantir l'autonomia de la universitat catalana, són la conseqüència d'una assumpció de responsabilitats davant la realitat viscuda; constitueixen la interiorització dels ideals de Macià i així la síntesi del temps extern i intern que vehicula el llibre.

Manfred Díez

La fuente impura Los orígenes antidemocráticos de la idea europeísta

John Laughland
Editorial Andres Bello,
Barcelona, 2001

El propòsit d'aquest llibre no és altre que posar de manifest el que, en opinió del seu autor, constitueixen els foscos i "impurs" orígens del procés d'integració europea i, com a teló de fons, l'imperialisme germànic i la seva voluntat de dominació política del continent. Laughland parteix de l'estreta correlació entre sobirania i Estat, d'una banda, i legitimitat democràtica i imperi de la llei, de l'altra, així com -des de la perspectiva de les relacions internacionals- de les equacions entre Estat-nació sobirà i

equilibri de poder. El vigent procés d'integració europea trenca amb aquests esquemes, creant distorsions d'abast considerable.

El punt de partida de l'obra és que el futur postnacional que es persegueix a Europa té unes arrels ideològiques força inquietants. Així per exemple, les idees federalistes europees van ser defensades, en el període d'entreguerres i durant la mateixa segona guerra mundial, per persones properes als cercles feixistes i nazis, involucrades i immerses sovint en tasques de col·laboració amb els ocupants alemanys. Els exemples es poden localitzar a França (Groupe Collaboration, el personalisme de Mounier, Uriage, les ambigüetats de Robert Schumann), Bèlgica (les vinculacions belgues del grup francès Esprit, les proclames nacionalsocialistes de Paul-Henri Spaak), Itàlia (corporativisme supranacional) i a la mateixa Alemanya (la Comunitat econòmica europea defensada pels nazis). En definitiva, es vincula el pensament nazi, vichyista i feixista amb la ideologia de la integració europea vigent en l'actualitat. L'autor troba un fil conductor de la integració europea en les previsions hegemòniques d'Ale-

manya, prescindint de l'evident diferència entre els mitjans emprats per assolir-la al llarg de la història (conquesta o acord amb altres Estats) i centrant-se finalment en els propòsits i els resultats (l'hegemonia alemanya a Europa).

Laughland també contraposa la idea d'equilibri de poder, que desde Westfàlia va guiar la política britànica i que portà a l'equilibri europeu, a la idea d'hegemonia, que condueix a l'imperi del centre (Alemanya). La pràctica de l'equilibri de poder sempre ha topat amb l'oposició d'Alemanya (històricament de Prússia), l'objectiu de la qual, ja des del segle XVII, ha estat l'expansió de l'Estat a través del cultiu previ de les bones relacions amb les seues veïns, o almenys impedit que ingressessin en una coalició contrària. Alemanya és molt més forta quan té aliats i més vulnerable i dèbil quan està envoltada per enemics. Amb aquesta estratègia, Alemanya ha acabat obtenint pacíficament el que, des de Bismarck i altres va procurar obtenir per conquesta: una zona de pau i prosperitat al seu voltant.

La ideologia integracionista europea es fonamenta en l'hostilitat envers els conceptes de sobirania i Estat-nació, així c o m

en l'economicisme, és a dir, l'enfocament en virtut del qual la política consisteix essencialment en l'administració de l'economia i la societat. Aquest plantejament és molt pròpiament germànic. El lideratge alemany es basarà en l'economia i no en la política: Alemanya ha estat tradicionalment un país apolític, que ha bastit la seva identitat en factors culturals i econòmics. La construcció d'una Europa supranacional implica l'abolició de l'únic factor que tradicionalment ha compensat el poder alemany: la política. Per això aquest país tindria un gran interès en desmantellar les estructures polítiques d'Europa, substituint-les per estructures econòmiques. Alemanya pot existir sense Estat; en canvi, França o Gran Bretanya no. Una Europa postnacional esdevindria així una Europa germànica. La visió economicista de l'Estat ens allunya de la política (és a dir, l'art de prendre decisions), que queda substituïda per la gestió burocràtica a càrrec de tecnòcrates que no han de respondre davant de ningú i que poden adoptar decisions "científiques", preses per raons exclusivament econòmiques menystenint les implicacions constitucionals, jurídiques i

polítiques. Aquest es el model predominant en el marc de la Unió Europea.

El capítol dedicat a la Banca central té punts de notable interès, però és inconsistent des de la perspectiva de les solucions proposades, al marge de clars encerts en la diagnosi d'alguns problemes i reptes (sense comptar-hi, però, el fal·laciós paral·lisme entre l'odi dels feixistes per l'or i l'abandó definitiu del patró or).

Finalment, en la seva crítica penetrant al sistema políticoinstitucional de la Unió Europea, la reflexió de l'autor és molt encertada quan ens recorda que la validesa general d'una constitució independent depèn de la política, no del dret: sense autoritat política, un ordre jurídic és un simple esquelet formal. Perquè, finalment, la sobirania és una qüestió d'autoritat, no de poder. La sobirania no s'ha de confondre amb el poder discrecional del govern, sinó que es una qüestió d'autoritat: es limita a descriure qui és responsable de què. La sobirania no diu res sobre la magnitud o naturalesa del poder que exerceix l'Estat, sinó que ens ajuda a explicar la font d'aquest poder i les condicions per al seu exercici. Per això, l'abolició de tota diferència entre autoritat i

poder -que avui predomina en l'escenari europeu- significa reconduir totes les relacions humanes i interestatals a relacions de poder, generant greus problemes de legitimitat i responsabilitat.

M. Àngels Orriols

barcelonesa d'edicions

COL·LECCIÓ "EIXOS"

1. E. Colomer - J. Galí - F. Guillén, *Els fonaments*.
2. Rosa M. Terrafeta, *Andreu Xandri: mística i força*.
3. E. Lévinas, *Ètica i infinit*.
4. J. Galí, *El compromís polític dels germans Chesterton*.
5. Josep M. Ballarín, *Gent i ninots*.
6. Josep M. Bernades, *Quadern de Praga*.
7. J. Sales-J. Monserrat, *Introducció a la lectura de Leo Strauss: Jerusalem i Atenes*.
8. F. Guillén, *Obediència i llibertat*.
9. Josep M. Ballarín, *Pauses (1976-1978)*.
10. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Persona i Nació*.
11. Josep M. Capdevila, *Els principis de la civilització*.
12. Josep Sanabre, *Història i País*.
13. J. M. Ballarín - J. Galí - R. Galí - F. Guillén - E. Puig - J. Sales, *Realitats*.
14. J. M. Ballarín, *Pauses (1978-1981)*.
15. Josep M. Ametlla - L. Ferran de Pol - R. Galí - J. Sales, *Els "Quaderns de l'Exili"*.
16. Quaderns del Centre d'Estudis Carles Cardó, *Llibertats i Liberalismes*.
17. Ferran Soldevila, *Noms propis*.
18. Hilarie Belloc, *Història i sentit. Articles a El Matí*.
19. Josep M. Ballarín, *Pauses (1981-1983)*.
20. Raimon Galí, *La ciutat. Les arrels de la democràcia*.
21. Diversos autors, *Repensar la Meditació Catalana*.
22. Ferran Soldevila - Carles Cardó, *Polèmica sobre la religiositat a Catalunya*.
23. Víctor Castells, *Caràcter i Nació. Escrits de J.M. Batista i Roca*.
24. F. Fernández, *Jan Patočka: Filosofia en temps de lluita*.
25. Josep Espar, *Moral de Victòria. Camins per a la plenitud de Catalunya*.
26. Moisei Ostrogorski, *La democràcia i els partits polítics*.
27. Raimon Galí, *La mística i la política*.
28. Jordi Galí, *La Renaixença catalana. Persones i institucions*.
29. Jaume Vicens Vives, *Textos fonamentals*.
30. Josep Hereu, *Raó i Veritats*.
31. Philippe Bénéton, *Els règims polítics*.
32. Manuel Carrasco i Formiguera, *Diari de presó (1923-1924)*.

COL·LECCIÓ "REALITATS I TENSIONS"

1. Stanley Rosen, *Hermenèutica com a política*.
2. Rémi Brague, *Europa, la via romana*.
3. Maurice Clavel, *"Déu és Déu, redéu!"*
4. Jean-Pierre Poussou, *Cromwell, la revolució d'Anglaterra i la guerra civil*.
5. Jordi Sales i Coderch, *A la flama del vi. Estudis sobre l'ensenyament platònic II*.
6. Y. Charles Zarka, *Hobbes i el pensament polític modern*
7. Josep Monserrat, *El Polític de Plató. La gràcia de la mesura*.
8. Leo Strauss, *La ciutat i l'home*.
9. Philippe Bénéton, *La igualtat per defecte*.

COL·LECCIÓ "SIGNE DE CONTRADICCIÓ"

- Raimon Galí, *L'Exèrcit de Catalunya*.
R. G., *El X Cos d'Exèrcit i la caiguda d'Aragó*.
Raimon Galí, *L'Ebre i la caiguda de Catalunya*.
Raimon Galí, *Aixecament i Revolta*.
R. G., *La Catalunya d'en Macià. L'Avantguerra*.

ALTRES TÍTOLS

- Carles Cardó, *La nit transparent*.
Francesc Cabana, *Allò que cal saber de l'economia de Catalunya*.
J. Raül Carreras, *Villaruel, Casanova, Dalmau*.
Societat Catalana de Filosofia, *Estudis Cartesians*.
Col·loquis de Vic, *La Ciutat*.
Col·loquis de Vic, *La Llei*.

ESTUDIS NACIONALISTES

- Raimon Galí, *La Catalunya d'en Prat*.
Jordi Galí, *La formació de Catalunya*.
Archimandrite Sophony, *La seva vida és la meua. Homenatge a Jaume Bofill*.

FUNDACIÓ ALEXANDRE GALÍ

- Alexandre Galí, *Escrits polítics. Escrits històrics (I)*.
Alexandre Galí, *Darrers escrits*.
Alexandre Galí, *Escrits pedagògics*.
Alexandre Galí, *Escrits històrics (II)*.

Subscripcions: **B.d'E.** Pg. de Sant Joan 73
08009 Barcelona. Telf. 93 457 40 69

